

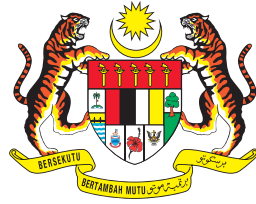
LAPORAN KETUA AUDIT NEGARA 2016

PENYATA KEWANGAN
KERAJAAN NEGERI DAN
PRESTASI KEWANGAN
AGENSI

NEGERI SABAH

JABATAN AUDIT NEGARA
MALAYSIA

LAPORAN KETUA AUDIT NEGARA

**PENYATA KEWANGAN KERAJAAN NEGERI
DAN PRESTASI KEWANGAN AGENSI**

**NEGERI SABAH
TAHUN 2016**

Jabatan Audit Negara Malaysia

KANDUNGAN

KANDUNGAN

PERKARA	MUKA SURAT
KATA PENDAHULUAN	vii
INTISARI LAPORAN	xi
BAHAGIAN I - PENGESAHAN PENYATA KEWANGAN KERAJAAN NEGERI SABAH BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016	
Pendahuluan	3
Objektif dan Metodologi Pengauditan	4
Pengesahan Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah Bagi Tahun Berakhir 31 Disember 2016	4
BAHAGIAN II - ANALISIS KEWANGAN KERAJAAN NEGERI	
Latar Belakang	9
Kedudukan Kewangan Kerajaan Negeri	9
Kumpulan Wang Disatukan	9
Wang Awam	11
Akaun Hasil Disatukan	11
Akaun Pinjaman Disatukan	22
Akaun Amanah Disatukan	22
Penyata Prestasi Kewangan	29
Penyata Akaun Memorandum	30
Nota Kepada Penyata Kewangan	39
Rumusan dan Syor Audit	40
BAHAGIAN III - RANCANGAN PEMBANGUNAN KERAJAAN NEGERI	
Pencapaian Pelaksanaan Projek Pembangunan RMKe-11	45
Rumusan	48

**BAHAGIAN IV - PENYERAHAN, PENGESAHAN, PEMBENTANGAN
PENYATA KEWANGAN DAN PRESTASI KEWANGAN
AGENSI NEGERI**

Pendahuluan	51
Pengauditan Penyata Kewangan	51
Kedudukan Penyerahan Penyata Kewangan	51
Pengesahan Penyata Kewangan	53
Pembentangan Penyata Kewangan	54
Prestasi Kewangan	54
Syor Audit	66

**BAHAGIAN V - PEMBENTANGAN LAPORAN KETUA AUDIT
NEGARA DAN MESYUARAT JAWATANKUASA KIRA-
KIRA WANG AWAM NEGERI**

Pembentangan Laporan Ketua Audit Negara Mengenai Penyata Kewangan Kerajaan Negeri serta Aktiviti Kementerian/Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri	71
Mesyuarat Jawatankuasa Kira-kira Wang Awam Negeri	71

PENUTUP	77

LAMPIRAN

I Laporan Ketua Audit Negara	81
II Pernyataan Setiausaha Tetap Kementerian Kewangan dan Bendahari Negeri	82
III Penyata Kedudukan Kewangan	83
IV Penyata Penerimaan dan Pembayaran Wang Tunai	84
V Penyata Prestasi Kewangan	85
VI Penyata Akaun Memorandum	86
VII Nota Kepada Penyata Kewangan	87

KATA PENDAHULUAN

KATA PENDAHULUAN

1. Laporan Ketua Audit Negara mengenai Penyata Kewangan Kerajaan Negeri dan Prestasi Kewangan Agensi Negeri Sabah tahun 2016 ini hanya mengandungi laporan mengenai Pengesahan Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah bagi Tahun Berakhir 31 Disember 2016, Analisis Kewangan Kerajaan Negeri, Rancangan Pembangunan Kerajaan Negeri, Penyerahan, Pembentangan dan Prestasi Kewangan Agensi Negeri serta Pembentangan Laporan Ketua Audit Negara dan Mesyuarat Jawatankuasa Kira-Kira Wang Awam Negeri.
2. Perkara 106 dan 107 Perlembagaan Persekutuan dan Akta Audit 1957 menghendaki Ketua Audit Negara mengaudit Penyata Kewangan Kerajaan Persekutuan/Negeri/Agensi dan mengemukakan Laporan mengenainya kepada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sabah. Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong akan menitahkan supaya Laporan itu dibentangkan di Parlimen manakala Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sabah memperkenankan untuk dibentangkan di Dewan Undangan Negeri Sabah.
3. Laporan mengenai Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2016 disediakan hasil daripada pengauditan yang dijalankan di pejabat Perbendaharaan Negeri dan beberapa Kementerian/Jabatan/Agensi Negeri sepanjang tahun 2016. Bagi tujuan pengesahan Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Tahun 2016, pengauditan terhadap sistem perakaunan dan dokumen kewangan yang berkaitan dengan terimaan dan bayaran telah dijalankan di pejabat Perbendaharaan Negeri.
4. Pengauditan terhadap penyata kewangan adalah bertujuan untuk memberi pendapat sama ada Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah bagi tahun berkenaan menggambarkan kedudukan yang benar dan saksama serta rekod perakaunan mengenainya telah diselenggarakan dengan teratur dan kemas kini. Pengauditan terhadap penyata kewangan adalah dibuat dengan berpandukan kepada Akta Audit 1957 dan piawaian pengauditan yang diluluskan serta *International Standards of Supreme Audit Institutions* (ISSAI) 1000.

5. Saya ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada semua pegawai Kementerian/Jabatan/Agensi Negeri Sabah yang telah memberikan kerjasama kepada pegawai saya sepanjang pengauditan dijalankan. Saya juga ingin melahirkan penghargaan dan terima kasih kepada pegawai saya yang telah berusaha gigih serta memberikan sepenuh komitmen untuk menyiapkan Laporan ini.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Madinah Binti Mohamad', with a horizontal line underneath.

(TAN SRI DR. MADINAH BINTI MOHAMAD)
Ketua Audit Negara
Malaysia

Putrajaya
11 Oktober 2017

INTISARI LAPORAN

INTISARI LAPORAN

BAHAGIAN I - PENGESAHAN PENYATA KEWANGAN KERAJAAN NEGERI SABAH BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016

1. Pada keseluruhannya, Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah telah menunjukkan gambaran yang benar dan saksama tentang kedudukan kewangan Kerajaan Negeri bagi tahun berakhir 31 Disember 2016. Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 telah dapat disahkan kerana dokumen sokongan adalah mencukupi untuk mengesahkan semua butiran dalam Penyata Kedudukan Kewangan, Penyata Penerimaan dan Pembayaran Wang Tunai, Penyata Prestasi Kewangan, Penyata Akaun Memorandum dan Nota Kepada Penyata Kewangan.

BAHAGIAN II - ANALISIS KEWANGAN KERAJAAN NEGERI

2. Analisis Audit mendapati kedudukan kewangan Kerajaan Negeri Sabah pada tahun 2016 adalah baik. Kumpulan Wang Disatukan Kerajaan Negeri mencatatkan peningkatan sejumlah RM276.74 juta atau 13% kepada RM2.41 bilion pada tahun 2016 berbanding RM2.14 bilion pada tahun 2015. Akaun Hasil Disatukan mencatatkan surplus berjumlah RM66.58 juta pada tahun 2016 menjadikan baki terkumpul meningkat kepada RM3.74 bilion atau 1.8%. Kutipan hasil telah menurun sejumlah RM70.94 juta atau 2% kepada RM3.44 bilion pada tahun 2016. Perbelanjaan mengurus telah menurun sejumlah RM136.12 juta atau 3.9% kepada RM3.38 bilion pada tahun 2016. Pelaburan dalam bentuk simpanan tetap dan deposit berjumlah RM2 bilion. Manakala pelaburan di Perbadanan Awam dan Badan Berkanun pada akhir tahun 2016 berjumlah RM6.53 bilion. Kedua-dua pelaburan tersebut telah memberi pulangan dalam bentuk faedah dan dividen masing-masing berjumlah RM99.89 juta dan RM286.23 juta. Tunggakan bayaran balik Pinjaman Boleh Dituntut telah menurun kepada RM814.32 juta. Manakala tunggakan bayaran balik Hutang Awam telah meningkat kepada RM30.76 juta. Selain itu, tunggakan hasil juga meningkat sejumlah RM399,301 kepada RM493.79 juta pada tahun 2016.

BAHAGIAN III - RANCANGAN PEMBANGUNAN KERAJAAN NEGERI

3. Di bawah Rancangan Malaysia Kesebelas (RMKe-11) sebanyak 5,547 projek telah diluluskan oleh Kerajaan Negeri untuk dilaksanakan oleh 11 Kementerian/Jabatan dengan peruntukan berjumlah RM1.28 bilion. Prestasi pencapaian pelaksanaan projek di bawah RMKe-11 adalah baik. Sebanyak 5,001 projek atau 90.2% telah siap dilaksanakan, sebanyak 335 projek atau 6% sedang dilaksanakan dan 211 projek atau

3.8% belum bermula. Pencapaian prestasi perbelanjaan pada tahun 2016 adalah RM992.50 juta atau 77.5% daripada peruntukan semasa yang diluluskan oleh Kerajaan Negeri.

BAHAGIAN IV - PENYERAHAN, PENGESAHAN, PEMBENTANGAN PENYATA KEWANGAN DAN PRESTASI KEWANGAN AGENSI NEGERI

4. Setakat 30 Jun 2017, 16 Penyata Kewangan Badan Berkanun Negeri dan 24 Penyata Kewangan Pihak Berkuasa Tempatan bagi tahun 2016 telah diterima. Hanya empat (4) Badan Berkanun Negeri masih belum menyerahkan Penyata Kewangan bagi tahun 2016 untuk diaudit. Semua 44 penyata Kewangan Badan Berkanun Negeri dan Pihak Berkuasa Tempatan bagi tahun 2015 telah diperkenankan dan diberi Laporan Audit Tanpa Teguran kecuali dua (2) Agensi mendapat Laporan Audit Berteguran. Selain itu, semua Penyata Kewangan tersebut telah dibentang di Dewan Undangan Negeri.

BAHAGIAN V - PEMBENTANGAN LAPORAN KETUA AUDIT NEGARA DAN MESYUARAT JAWATANKUASA KIRA-KIRA WANG AWAM NEGERI

5. Laporan Ketua Audit Negara mengenai Aktiviti Kementerian/Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Sabah Tahun 2015 Siri 1 telah dibentangkan di Dewan Undangan Negeri Sabah pada 8 Ogos 2016. Manakala Laporan Ketua Audit Negara mengenai Aktiviti Kementerian/Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Sabah Tahun 2015 Siri 2 dan Laporan Ketua Audit Negara mengenai Penyata Kewangan Kerajaan Negeri dan Prestasi Kewangan Agensi Negeri Sabah bagi tahun 2015 telah dibentangkan di Dewan Undangan Negeri pada 21 November 2016.

6. Jawatankuasa Kira-kira Wang Awam Negeri telah bermesyuarat sebanyak tiga (3) kali sepanjang tahun 2016 dan satu (1) kali setakat 30 Jun 2017. Jawatankuasa telah membincangkan isu-isu Laporan Ketua Audit Negara mengenai Penyata Kewangan Negeri Sabah dan Prestasi Kewangan Agensi Tahun 2015 Siri 2 serta Aktiviti Kementerian/Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Sabah dan Siri 1 dan 2 Tahun 2015.

BAHAGIAN I
PENGESAHAN PENYATA KEWANGAN
KERAJAAN NEGERI
BAGI TAHUN BERAKHIR
31 DISEMBER 2016

BAHAGIAN I

PENGESAHAN PENYATA KEWANGAN KERAJAAN NEGERI SABAH BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016

1. PENDAHULUAN

1.1. Seksyen 16(1) Akta Tatacara Kewangan, 1957 menghendaki Pihak Berkuasa Kewangan Negeri menyediakan Penyata Kewangan secepat mungkin selepas penutupan akaun bagi tahun berkenaan. Penyata Kewangan tersebut hendaklah dikemukakan kepada Ketua Audit Negara dalam tempoh tujuh (7) bulan selepas berakhirnya tahun kewangan berkenaan untuk diaudit seperti diperuntukkan di bawah Seksyen 9 Akta Audit, 1957.

1.2. Selaras dengan peruntukan undang-undang tersebut, Pegawai Kewangan Negeri telah mengemukakan Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 kepada Jabatan Audit Negara pada **10 Februari 2017**. Penyata tersebut melaporkan semua urusan kewangan berdasarkan asas perakaunan tunai ubah suai bagi tahun 2016 yang berkaitan dengan sumber dan penggunaan wang awam. Penyata tersebut mengandungi Penyata Kedudukan Kewangan, Penyata Penerimaan dan Pembayaran Wang Tunai, Penyata Prestasi Kewangan, Penyata Akaun Memorandum dan Nota Kepada Penyata Kewangan. Persembahan Penyata Kewangan Tahun 2016 adalah selaras dengan format yang ditetapkan dalam Piawaian Perakaunan Kerajaan 2 (Disemak 2012).

1.3. Laporan Bendahari menerangkan kedudukan kewangan Kerajaan Negeri serta memberi ringkasan urusan kewangan bagi tahun berakhir 31 Disember 2016.

1.4. Penyata Kedudukan Kewangan menunjukkan pegangan Wang Awam terdiri daripada wang tunai dan pelaburan yang dipegang bagi Kumpulan Wang Disatukan melalui Akaun Hasil Disatukan, Akaun Pinjaman Disatukan dan Akaun Amanah Disatukan. Selaras dengan asas perakaunan tunai ubahsuai yang diguna pakai oleh Kerajaan Negeri, hanya pelaburan yang dipegang bagi maksud amanah tertentu dilaporkan dalam Penyata Kedudukan Kewangan. Pelaburan lain pula dilaporkan dalam Penyata Akaun Memorandum.

1.5. Penyata Penerimaan dan Pembayaran Wang Tunai menunjukkan penerimaan dan pembayaran bagi tahun 2016. Penerimaan adalah terdiri daripada hasil, pinjaman, penerimaan modal dan penerimaan lain seperti amanah dan deposit. Pembayaran pula adalah untuk membiayai perbelanjaan mengurus, pembangunan, modal dan bayaran balik pinjaman.

1.6. Penyata Prestasi Kewangan menunjukkan lebih atau kurang hasil keseluruhan berbanding jumlah perbelanjaan mengurus dan pembangunan serta sumber pembiayaannya. Penyata ini juga menunjukkan pergerakan dana dalam Pinjaman, Terimaan Balik Pinjaman dan Pelbagai Terimaan serta Perubahan Tunai, Pelaburan dan Amanah.

1.7. Penyata Akaun Memorandum adalah akaun yang menunjukkan aset dan liabiliti Kerajaan Negeri yang boleh dilupuskan atau dilunaskan pada masa akan datang yang tidak dinyatakan di Penyata Kedudukan Kewangan. Memorandum Aset merangkumi Pinjaman Boleh Dituntut dan Pelaburan yang dikenakan kepada Perbelanjaan Mengurus atau Perbelanjaan Pembangunan. Memorandum Liabiliti terdiri daripada dua kategori iaitu Hutang Awam dan Pelbagai Liabiliti. Hutang Awam meliputi semua Pinjaman Dalam dan Luar Negeri termasuk hutang Kerajaan Negeri kepada Kerajaan Persekutuan dan Bon Terbitan.

1.8. Nota Kepada penyata Kewangan pula memberi penerangan dan maklumat terperinci mengenai jumlah yang ditunjukkan dalam Penyata Kewangan.

2. OBJEKTIF DAN METODOLOGI PENGAUDITAN

2.1. Pengauditan terhadap Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 adalah untuk memberi pendapat sama ada penyata itu menggambarkan kedudukan kewangan yang benar dan saksama serta rekod perakaunan yang berkaitan telah diselenggarakan dengan teratur dan kemas kini.

2.2. Pengauditan terhadap dokumen dijalankan secara berterusan sepanjang tahun 2016. Teguran mengenainya telah dibangkitkan dengan pihak Bendahari Negeri dan Kementerian/Jabatan Negeri melalui surat pengurusan Audit sebaik sahaja sesuatu pengauditan selesai dijalankan.

2.3. *Exit Conference* bersama YBhg. Tan Sri Setiausaha Kerajaan Negeri Sabah, YBhg. Datuk Setiausaha Tetap Kementerian Kewangan Negeri Sabah, Setiausaha-setiausaha Tetap Kementerian, Ketua-ketua Jabatan dan Agensi Negeri telah diadakan pada 8 Jun 2017.

3. PENGESAHAN PENYATA KEWANGAN KERAJAAN NEGERI SABAH BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016

3.1. Pengauditan Penyata Kewangan Kerajaan Negeri telah dilaksanakan mengikut Akta Audit 1957 dan berasaskan kepada piawaian pengauditan yang diluluskan serta *International Standards of Supreme Audit Institutions* (ISSAI) 1000. Akta dan piawaian tersebut menghendaki pengauditan dirancang dan dilaksanakan bagi mendapat

kepastian yang munasabah sama ada Penyata Kewangan adalah bebas daripada kesilapan dan ketinggalan yang ketara.

3.2. Pengauditan Penyata Kewangan meliputi pemeriksaan terhadap rekod secara semak uji, menyemak bukti yang menyokong angka dan memastikan penzahiran yang mencukupi dalam persembahan Penyata Kewangan. **Pada Pendapat Audit, Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah pada keseluruhannya menunjukkan gambaran yang benar dan saksama tentang kedudukan kewangan Kerajaan Negeri bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 dan rekod perakaunannya telah diselenggarakan dengan teratur dan kemas kini.** Laporan Ketua Audit Negara mengenai Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2016 yang disertakan bersama dengan Penyata Kedudukan Kewangan, Penyata Penerimaan dan Pembayaran Wang Tunai, Penyata Prestasi Kewangan, Penyata Akaun Memorandum dan Nota Kepada Penyata Kewangan adalah seperti di **Lampiran I** hingga **Lampiran VII**.

BAHAGIAN II
ANALISIS KEWANGAN
KERAJAAN NEGERI

BAHAGIAN II

ANALISIS KEWANGAN KERAJAAN NEGERI

4. LATAR BELAKANG

Jabatan Audit Negara di samping mengesahkan Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah Tahun 2016, juga membuat analisis mengikut prinsip asas tunai terhadap data kewangan bagi menentukan tahap prestasi kewangan Kerajaan Negeri. Analisis yang dijalankan adalah berdasarkan Penyata Kedudukan Kewangan, Penyata Penerimaan Dan Pembayaran Wang Tunai, Penyata Prestasi Kewangan, Penyata Akaun Memorandum dan Nota Kepada Penyata Kewangan serta maklumat kewangan yang berkaitan. Analisis Audit dibuat terhadap penyata kewangan berdasarkan data/dokumen dan rekod yang dihasilkan melalui Sistem *Main Account* serta dokumen kewangan lain yang berkaitan.

4.1. KEDUDUKAN KEWANGAN KERAJAAN NEGERI

Penyata Kedudukan Kewangan Kerajaan Negeri ini menunjukkan pegangan Wang Awam di bawah Kumpulan Wang Disatukan. Wang Awam terdiri daripada Wang Tunai dan Pelaburan yang dipegang bagi Kumpulan Wang Disatukan melalui Akaun Hasil Disatukan, Akaun Pinjaman Disatukan dan Akaun Amanah Disatukan.

4.2. KUMPULAN WANG DISATUKAN

4.2.1. Kumpulan Wang Disatukan pada akhir tahun 2016 berjumlah RM2.41 bilion. Jumlah tersebut terdiri daripada aset berbentuk Wang Tunai sejumlah RM412.40 juta dan Pelaburan sejumlah RM2 bilion. Kumpulan Wang Disatukan terdiri daripada tiga (3) akaun iaitu Akaun Hasil Disatukan, Akaun Pinjaman Disatukan dan Akaun Amanah Disatukan. Kedudukan Kumpulan Wang Disatukan pada tahun 2016 berbanding tahun 2015 adalah seperti di **Jadual 4.1**.

JADUAL 4.1
KEDUDUKAN KUMPULAN WANG DISATUKAN
PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	BUTIRAN	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Akaun Hasil Disatukan	3,674.23	3,740.81	66.58	1.8
2.	Akaun Pinjaman Disatukan	0.00	0.00	0.00	0.0
3.	Akaun Amanah Disatukan	-1,538.31	-1,328.15	210.16	-13.7
	i) Kumpulan Wang Amanah Kerajaan:				
	• Kumpulan Wang Pembangunan	-2,570.50	-2,603.89	-33.39	-1.3
	• Pelbagai Kumpulan Wang Amanah Kerajaan	-9.99	14.54	24.53	-245.5

BIL.	BUTIRAN	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
	• Akaun Kena Bayar	227.04	217.35	-9.69	-4.3
	ii) Kumpulan Wang Amanah Awam	423.66	708.53	284.87	67.2
	iii) Deposit	391.48	335.32	-56.16	-14.3
	JUMLAH	2,135.92	2,412.66	276.74	13.0

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.2.2. Kedudukan Kumpulan Wang Disatukan bagi tahun 2012 hingga 2016 adalah seperti di **Jadual 4.2**.

JADUAL 4.2
KEDUDUKAN KUMPULAN WANG DISATUKAN BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

BIL.	BUTIRAN	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Akaun Hasil Disatukan	3,610.70	3,635.21	3,672.83	3,674.23	3,740.81
2.	Akaun Pinjaman Disatukan	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	Akaun Amanah Disatukan	-1,065.85	-1,411.16	-1,346.83	-1,538.31	-1,328.15
	i) <i>Kumpulan Wang Amanah Kerajaan:</i>					
	• <i>Kumpulan Wang Pembangunan</i>	-2,108.22	-2,515.31	-2,347.02	-2,570.50	-2,603.89
	• <i>Pelbagai Kumpulan Wang Amanah Kerajaan</i>	9.35	-35.53	-38.15	-9.99	14.54
	• <i>Akaun Kena Bayar</i>	282.60	345.50	263.29	227.04	217.35
	ii) <i>Kumpulan Wang Amanah Awam</i>	424.67	433.27	401.76	423.66	708.53
	iii) <i>Deposit</i>	325.75	360.91	373.29	391.48	335.32
	JUMLAH	2,544.85	2,224.05	2,326.00	2,135.92	2,412.66

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.2.3. Pada tahun 2016, baki Kumpulan Wang Disatukan telah meningkat sejumlah RM276.74 juta atau 13% kepada RM2.41 bilion berbanding RM2.14 bilion pada tahun 2015. Peningkatan ini disebabkan oleh Akaun Hasil Disatukan memperolehi surplus berjumlah RM66.58 juta berbanding surplus tahun 2015 yang berjumlah RM1.40 juta. Selain itu, baki debit Akaun Amanah Disatukan berjaya dikurangkan sejumlah RM210.16 juta berikutan Kumpulan Wang Amanah Awam meningkat ketara dalam tahun 2016 sejumlah RM284.87 juta kesan daripada penubuhan tujuh (7) akaun amanah pelbagai yang baru berjumlah RM152.41 juta dan peningkatan sejumlah RM187.08 juta di akaun amanah bagi memudahkan bayaran pampasan tanah terlibat dengan projek-projek pengambilan tanah.

4.3. WANG AWAM

4.3.1. Pelaburan

4.3.1.1. Pelaburan Kerajaan Negeri adalah dalam bentuk simpanan tetap dan deposit dengan institusi kewangan yang diluluskan. Pelaburan yang dibuat adalah daripada lebihan Kumpulan Wang Disatukan dan diambil kira pada nilai buku. Kedudukan Pelaburan pada tahun 2016 berbanding tahun 2015 adalah seperti **Jadual 4.3**.

JADUAL 4.3
PELABURAN PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	PELABURAN	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Bank Perdagangan Tempatan	1,486.84	1,998.21	511.37	34.4
2.	Perbadanan Pembangunan Borneo Sdn. Bhd.	2.06	2.06	0.00	0.0
JUMLAH		1,488.90	2,000.27	511.37	34.3

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.3.1.2. Pelaburan terdiri daripada deposit dengan bank perdagangan tempatan dan Perbadanan Pembangunan Borneo Sdn. Bhd. masing-masing berjumlah RM2 bilion dan RM2.06 juta. Pelaburan pada akhir tahun 2016 berjumlah RM2 bilion iaitu meningkat sejumlah RM511.37 juta atau 34.3% berbanding baki RM1.49 bilion pada tahun 2015. Pada tahun 2016, Kerajaan Negeri telah menerima faedah daripada pelaburan simpanan tetap berjumlah RM99.89 juta. Trend pelaburan bagi tahun 2012 hingga 2016 adalah seperti di **Jadual 4.4**.

JADUAL 4.4
PELABURAN BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

BIL.	PELABURAN	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Bank Perdagangan Tempatan	2,475.86	2,122.21	2,126.21	1,486.84	1,998.21
2.	Perbadanan Pembangunan Borneo Sdn. Bhd.	1.76	1.76	1.96	2.06	2.06
JUMLAH		2,477.62	2,123.97	2,128.17	1,488.90	2,000.27

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.4. AKAUN HASIL DISATUKAN

4.4.1. Akaun Hasil Disatukan merupakan penyata yang menunjukkan jumlah hasil dan perbelanjaan mengurus Kerajaan Negeri bagi satu (1) tahun kewangan. Akaun ini ditubuhkan mengikut Perkara 97 dan Perkara 98 Perlembagaan Persekutuan dan Seksyen 7 (a), Akta Tatacara Kewangan 1957.

4.4.2. Kerajaan Negeri telah mengakhiri tahun kewangan 2016 dengan mencatatkan surplus sejumlah RM66.58 juta iaitu meningkat sejumlah RM65.18 juta atau 4,655.7% berbanding surplus pada tahun 2015 yang berjumlah RM1.40 juta seperti di **Jadual 4.5**. Surplus tersebut telah meningkatkan baki Akaun Hasil Disatukan sejumlah RM66.58 juta atau 1.8% kepada RM3.74 bilion.

**JADUAL 4.5
PRESTASI KEWANGAN AKAUN HASIL
DISATUKAN PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015**

BUTIRAN	TAHUN		PERUBAHAN	
	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
Baki Pada 1 Januari	3,672.83	3,674.23	1.40	0.04
Hasil	3,513.55	3,442.61	-70.94	-2.0
Perbelanjaan Mengurus	3,512.15	3,376.03	-136.12	-3.9
Surplus	1.40	66.58	65.18	4,655.7
BAKI PADA 31 DISEMBER	3,674.23	3,740.81	66.58	1.8

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.4.3. Prestasi Akaun Hasil Disatukan bagi tempoh lima (5) tahun dari tahun 2012 hingga 2016 adalah seperti di **Jadual 4.6**. Baki Akaun Hasil Disatukan pada tahun 2016 adalah yang tertinggi dalam tempoh lima (5) tahun.

**JADUAL 4.6
PRESTASI AKAUN HASIL DISATUKAN BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016**

BUTIRAN	TAHUN				
	2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
Baki Pada 1 Januari	3,328.37	3,610.70	3,635.21	3,672.83	3,674.23
Hasil	4,363.37	4,343.61	4,541.53	3,513.55	3,442.61
Perbelanjaan Mengurus	4,081.04	4,319.10	4,503.91	3,512.15	3,376.03
Surplus	282.33	24.51	37.62	1.40	66.58
BAKI PADA 31 DISEMBER	3,610.70	3,635.21	3,672.83	3,674.23	3,740.81

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.4.4. Hasil

4.4.4.1. Hasil Kerajaan Negeri Sabah dikategorikan kepada tiga (3) jenis iaitu Hasil Cukai, Hasil Bukan Cukai dan Terimaan Bukan Hasil. Kutipan hasil sebenar pada tahun 2016 adalah lebih tinggi berbanding anggaran disemak sejumlah RM190.49 juta atau 5.9% seperti di **Jadual 4.7**.

JADUAL 4.7
KUTIPAN HASIL SEBENAR BERBANDING ANGGARAN YANG DISEMAK

BIL.	BUTIRAN HASIL	ANGGARAN DISEMAK (RM Juta)	HASIL SEBENAR (RM Juta)	PERUBAHAN	
				(RM Juta)	(%)
1.	Hasil Cukai	1,017.85	1,124.41	106.56	10.5
2.	Hasil Bukan Cukai	1,820.84	1,905.14	84.30	4.6
3.	Terimaan Bukan Hasil	413.43	413.06	-0.37	-0.1
JUMLAH		3,252.12	3,442.61	190.49	5.9

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2016

4.4.4.2. Pada tahun 2016, hasil yang dikutip oleh Kerajaan Negeri berjumlah RM3.44 bilion iaitu menurun sejumlah RM70.94 juta atau 2% berbanding kutipan hasil pada tahun 2015 yang berjumlah RM3.51 bilion. Hasil Cukai telah meningkat sejumlah RM40.24 juta atau 3.7% kepada RM1.12 bilion berbanding RM1.08 bilion pada tahun 2015. Sementara Hasil Bukan Cukai dan kutipan Terimaan Bukan Hasil pula telah menurun masing-masing sejumlah RM78.56 juta atau 4% kepada RM1.90 bilion dan sejumlah RM32.62 juta atau 7.3% kepada RM413.06 juta pada tahun 2016. Peningkatan dan penurunan hasil pada tahun 2016 berbanding tahun 2015 adalah seperti di **Jadual 4.8**.

JADUAL 4.8
KUTIPAN HASIL PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	BUTIRAN HASIL	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Hasil Cukai	1,084.17	1,124.41	40.24	3.7
2.	Hasil Bukan Cukai	1,983.70	1,905.14	-78.56	-4.0
3.	Terimaan Bukan Hasil	445.68	413.06	-32.62	-7.3
JUMLAH		3,513.55	3,442.61	-70.94	2.0

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.4.4.3. Analisis Audit selanjutnya terhadap kutipan hasil pada tahun 2016 mendapati kutipan bagi 55 butiran hasil telah meningkat sejumlah RM297.05 juta. Manakala kutipan bagi 44 butiran hasil telah menurun sejumlah RM367.99 juta. Lima (5) butiran hasil yang meningkat dengan ketara pada tahun 2016 berbanding tahun 2015 adalah seperti di **Jadual 4.9**. Manakala lima (5) butiran hasil yang menurun dengan ketara pada tahun 2016 berbanding tahun 2015 adalah seperti di **Jadual 4.10**.

**JADUAL 4.9
PENINGKATAN LIMA (5) HASIL YANG
KETARA PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015**

BIL.	BUTIRAN HASIL	TAHUN		PERUBAHAN		PUNCA PENINGKATAN
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)	
1.	Hasil Bukan Cukai – Pembahagian Perbadanan-perbadanan Awam (Jabatan Bendahari Negeri Sabah)	166.57	286.23	119.66	71.8	Penyumbang utama peningkatan hasil ini adalah bayaran balik cukai (<i>Tax Credit</i>) yang diterima daripada LHDN pada tahun 2016 berjumlah RM184 juta berbanding RM71.93 juta iaitu meningkat sejumlah RM112.07 juta atau 155.8%.
2.	Hasil Bukan Cukai – Royalti dan Bayaran Keluaran Hutan (Jabatan Perhutanan Negeri Sabah)	134.03	180.83	46.80	34.9	Peningkatan disebabkan oleh kajian semula kadar royalti kayu balak untuk diekspor dan diproses di kilang-kilang tempatan berkuatkuasa 1 Julai 2016. Kadar royalti kayu balak telah dinaikkan sebanyak RM10/M3 (purata) dan RM5/M3 (purata) bagi kayu balak untuk diproses di kilang-kilang tempatan.
3.	Hasil Bukan Cukai – Cukai Jualan Atas Minyak Kelapa Sawit (Kementerian Kewangan)	903.86	934.31	30.45	3.4	Peningkatan disebabkan oleh harga bagi Minyak Kelapa Sawit (CPO) pada tahun 2016 mula meningkat daripada bulan Januari sejumlah RM2,181 sehingga bulan Disember sejumlah RM3,131.50.
4.	Hasil Bukan Cukai – Jualan Air (Jabatan Air Negeri Sabah)	206.39	232.10	25.71	12.5	Sebahagian besar bayaran bil air pengguna yang diterima daripada Pemungut Hasil Agen Swasta tidak dapat dikenalpasti disebabkan oleh kekurangan maklumat data bayaran hasil jualan air dan cukai GST 6% untuk tujuan verifikasi. Oleh itu, amaun tersebut dimasukkan ke kod akaun pelbagai hasil air dan telah menyumbang kepada peningkatan hasil bagi pelbagai hasil air.
5.	Hasil Cukai – Jualan Sarang Burung (Jabatan Hidupan Liar)	7.28	16.01	8.73	119.9	Peningkatan disebabkan oleh penyelesaian tunggakan oleh 3 penender di samping pembayaran tunggakan lain.

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

**JADUAL 4.10
PENURUNAN LIMA (5) HASIL YANG KETARA
PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015**

BIL.	BUTIRAN HASIL	TAHUN		PERUBAHAN		PUNCA PENURUNAN
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)	
1.	Hasil Bukan Cukai – Royalti Petroleum (Kementerian Kewangan)	961.94	787.83	-174.11	-18.1	Penurunan harga gas asli melebihi 22% daripada USD2.07 kepada USD1.60 menyebabkan penurunan kutipan hasil bagi royalti petroleum.
2.	Terimaan Bukan Hasil – Sumbangan kepada Kos Pelaksanaan	103.28	76.39	-26.89	-26.0	Tuntutan yang dibuat oleh Kerajaan Negeri adalah

BIL.	BUTIRAN HASIL	TAHUN		PERUBAHAN		PUNCA PENURUNAN
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)	
	Projek Pembangunan Persekutuan (Jabatan Kerja Raya)					mengikut kadar 12% seperti yang telah diputuskan dalam Mesyuarat Majlis Kewangan Negara pada 25 Ogos 2009 mengikut Pekeliling Perbendaharaan Malaysia PB 3.2. Pada tahun 2016, Kementerian Kewangan Malaysia telah meluluskan bayaran sejumlah RM76.39 juta selaras dengan pelaksanaan projek persekutuan yang telah dijalankan.
3.	Hasil Bukan Cukai – Premium dari Jualan Tanah-Umum (Jabatan Tanah dan Ukur)	146.48	128.91	-17.57	-12.0	Bilangan permohonan tanah yang boleh dikenakan premium berkurangan disebabkan oleh polisi Kerajaan Negeri yang menetapkan tanah <i>Prime Land</i> yang diluluskan oleh Kerajaan Persekutuan tidak lagi diberimilik secara pajakan sebaliknya melalui pewartaan di bawah Seksyen 28 Ordinan Tanah Negeri Sabah Bab 68. Oleh yang demikian, jabatan telah mengalami penurunan kutipan hasil melalui premium disebabkan permohonan tanah yang boleh dikenakan premium berkurangan.
4.	Hasil Bukan Cukai – Hasil dan Faedah daripada Penjualan Pelaburan (Jabatan Bendahari Negeri Sabah)	22.95	6.89	-16.06	-70.0	Penurunan hasil pada tahun 2016 disebabkan oleh pemindahan baki deposit bagi penjualan saham milik Kerajaan dalam Syarikat Sabah Air Aviation Sdn. Bhd. ke kod Akaun Hasil Kerajaan Negeri berjumlah RM7.80 juta yang berlaku pada tahun 2015.
5.	Hasil Bukan Cukai – Jualan Susu Segar (Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak)	20.82	8.04	-12.78	-61.4	Kutipan hasil jualan susu segar pada tahun 2015 sejumlah RM20.83 juta adalah termasuk bayaran balik tunggakan hasil bagi tahun 2011, 2012 dan 2014 berbanding kutipan tunggakan hasil yang diterima pada tahun 2016 sejumlah RM3.33 juta.

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

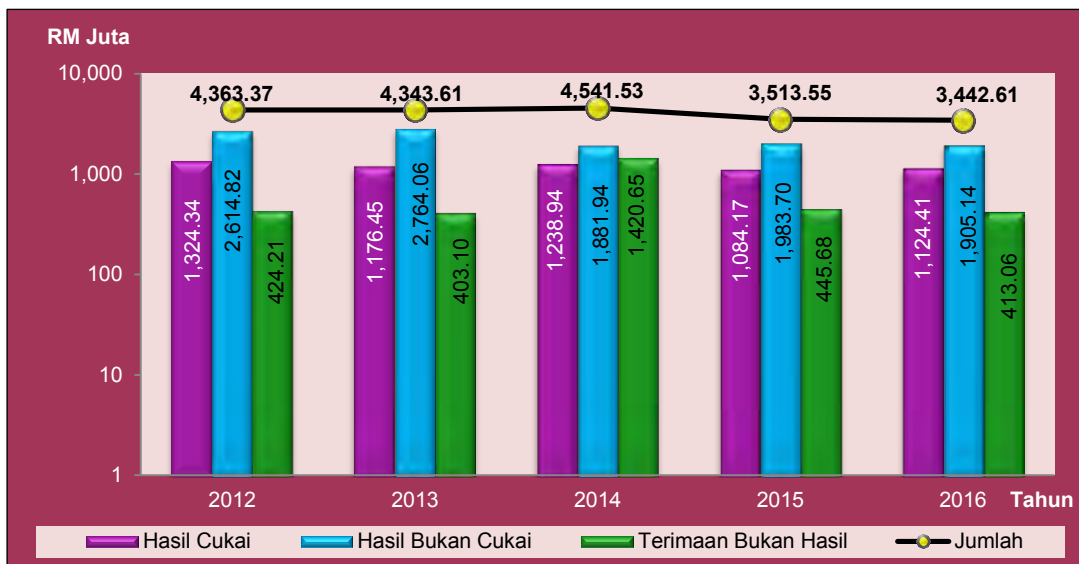
4.4.4.4. Analisis perbandingan kutipan hasil bagi tempoh lima (5) tahun menunjukkan kutipan hasil telah menurun pada setiap tahun kecuali pada tahun 2014. Trend kutipan hasil bagi tahun 2012 hingga 2016 adalah seperti di **Jadual 4.11** dan **Carta 4.1**.

JADUAL 4.11
KUTIPAN HASIL KERAJAAN NEGERI BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

BIL.	BUTIRAN HASIL	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Hasil Cukai	1,324.34	1,176.45	1,238.94	1,084.17	1,124.41
2.	Hasil Bukan Cukai	2,614.82	2,764.06	1,881.94	1,983.70	1,905.14
3.	Terimaan Bukan Hasil	424.21	403.10	1,420.65	445.68	413.06
JUMLAH		4,363.37	4,343.61	4,541.53	3,513.55	3,442.61

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

CARTA 4.1
KUTIPAN HASIL KERAJAAN NEGERI BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.4.4.5. Penyumbang utama hasil Kerajaan Negeri adalah terdiri daripada Cukai Jualan, Royalti Petroleum, Hasil Tanah, Hasil Hutan dan Hasil Air. Kelima-lima hasil ini menyumbang sejumlah RM2.49 bilion atau 72.3% daripada keseluruhan hasil dalam tahun 2016 berbanding kutipan berjumlah RM2.58 bilion atau 73.5% dalam tahun 2015 seperti di **Jadual 4.12**. Manakala trend kutipan bagi tempoh lima (5) tahun dari tahun 2012 hingga 2016 adalah seperti di **Jadual 4.13**.

JADUAL 4.12
SUMBANGAN UTAMA KE ATAS HASIL KUTIPAN
KERAJAAN NEGERI BAGI TAHUN 2016 BERBANDING 2015

BIL.	BUTIRAN	TAHUN			
		2015		2016	
		(RM Juta)	(%)	(RM Juta)	(%)
1.	Cukai Jualan	992.12	28.2	1,012.59	29.4
2.	Royalti Petroleum	961.94	27.4	787.83	22.9
3.	Hasil Hutan	189.40	5.4	247.98	7.2
4.	Hasil Air	213.91	6.1	225.43	6.5
5.	Hasil Tanah	226.07	6.4	213.71	6.2
JUMLAH		2,583.44	73.5	2,487.54	72.3

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

JADUAL 4.13
PENYUMBANG UTAMA HASIL
KERAJAAN NEGERI BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

BIL.	BUTIRAN	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Cukai Jualan	1,240.32	1,107.47	1,167.42	992.12	1,012.59
2.	Royalti Petroleum	941.25	975.34	978.54	961.94	787.83
3.	Hasil Hutan	176.53	181.59	185.55	189.40	247.98
4.	Hasil Tanah	215.73	275.66	238.54	226.07	225.43
5.	Hasil Air	151.74	156.64	170.72	213.91	213.71
JUMLAH		2,725.57	2,696.70	2,740.77	2,583.44	2,487.54

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.4.5. Perbelanjaan Mengurus

4.4.5.1. Perbelanjaan mengurus terdiri daripada Perbelanjaan Tanggungan dan Perbelanjaan Perbekalan. Mengikut Perkara 98 Perlembagaan Persekutuan, Perbelanjaan Tanggungan adalah perbelanjaan yang dipertanggungjawabkan terus kepada Kumpulan Wang Disatukan seperti gaji dan elaun Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri, elaun/ganjaran/pencen ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan dan Ahli Dewan Undangan Negeri, bayaran balik pinjaman dan lain-lain bayaran dengan perintah mahkamah. Manakala Perbelanjaan Perbekalan adalah yang diperuntukkan mengikut perkara 100 dan 101 Perlembagaan Persekutuan seperti bayaran untuk membiayai aktiviti dan pengurusan harian Kerajaan Negeri. Perbelanjaan mengurus pada tahun 2016 berjumlah RM3.38 bilion berbanding RM3.51 bilion pada tahun 2015 iaitu menurun sejumlah RM136.12 juta atau 3.9%. Pada keseluruhannya, penurunan perbelanjaan mengurus pada tahun 2016 disebabkan penurunan perbelanjaan Emolumen, Perkhidmatan dan Bekalan, Aset, dan Pemberian dan Kenaan Bayaran Tetap masing-masing sejumlah RM1.66 juta, RM80.39 juta, RM96.55 juta dan RM42.53 juta. Kedudukan perbelanjaan mengurus Kerajaan Negeri bagi tahun 2016 berbanding tahun 2015 mengikut lima (5) butiran perbelanjaan adalah seperti di **Jadual 4.14**.

JADUAL 4.14
PERBELANJAAN MENGRUS PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	BUTIRAN PERBELANJAAN	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Emolumen	698.39	696.73	-1.66	-0.2
2.	Perkhidmatan dan Bekalan	1,053.53	973.14	-80.39	-7.6
3.	Aset	389.27	292.72	-96.55	-24.8
4.	Pemberian dan Kenaan Bayaran Tetap	660.66	618.13	-42.53	-6.4
5.	Perbelanjaan-Perbelanjaan Lain	710.30	795.31	85.01	12.0
JUMLAH		3,512.15	3,376.03	-136.12	-3.9

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.4.5.2. Pada tahun 2016, peruntukan asal yang diluluskan oleh Dewan Undangan Negeri bagi perbelanjaan mengurus berjumlah RM3.49 bilion. Peruntukan ini telah ditambah sejumlah RM402.25 juta menjadi RM3.89 bilion. Perbelanjaan mengurus Kerajaan Negeri pada tahun 2016 berjumlah RM3.38 bilion iaitu lebih rendah daripada anggaran disemak sejumlah RM1.08 bilion atau 24.3%. Peratus keseluruhan perbelanjaan berbanding anggaran pula ialah 75.7% seperti di **Jadual 4.15**.

JADUAL 4.15
PERBELANJAAN MENGRUS SEBENAR
BERBANDING ANGGARAN YANG DISEMAK BAGI TAHUN 2016

BIL.	BUTIRAN PERBELANJAAN	ANGGARAN DISEMAK (RM Juta)	PERBELANJAAN SEBENAR (RM Juta)	PERUBAHAN (RM Juta)	PERATUS PERBELANJAAN ATAS ANGGARAN (%)
1.	Emolumen	754.32	696.73	-57.59	92.4
2.	Perkhidmatan dan Bekalan	1,186.75	973.14	-213.61	82.0
3.	Aset	460.77	292.72	-168.05	63.5
4.	Pemberian dan Kenaan Bayaran Tetap	643.08	618.13	-24.95	96.1
5.	Perbelanjaan-Perbelanjaan Lain	1,413.72	795.31	-618.41	56.3
JUMLAH		4,458.64	3,376.03	-1,082.61	75.7

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2016

4.4.5.3. Analisis Audit terhadap perbelanjaan mengurus mendapati lima (5) butiran perbelanjaan telah meningkat dengan ketara antara RM16.74 juta hingga RM76 juta. Manakala lima (5) butiran perbelanjaan telah menurun dengan ketara antara RM19.38 juta hingga RM69.82 juta. Maklumat lanjut adalah seperti di **Jadual 4.16** dan **Jadual 4.17**.

JADUAL 4.16
PENINGKATAN PERBELANJAAN MENGRUS
YANG KETARA PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	BUTIRAN PERBELANJAAN	TAHUN		PERUBAHAN		PUNCA PENINGKATAN
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)	
1.	Perbelanjaan-perbelanjaan Lain – Caruman Kepada Kumpulan Wang Amanah (Kementerian Kewangan)	490.00	566.00	76.00	15.51	Peruntukan di bawah vot ini adalah merupakan caruman kepada Kumpulan Wang Amanah Pembangunan. Pada tahun 2016, Kementerian telah mencarum sejumlah RM566 juta bagi mengimbangi defisit di dalam Kumpulan Wang Pembangunan.
2.	Perbelanjaan-perbelanjaan Lain – Pembayaran kepada Konsesi Air (Kementerian Kewangan)	52.38	84.98	32.60	62.2	Peningkatan ini disebabkan oleh pembayaran tunggakan faedah kepada Jetama Sdn. Bhd. secara pelarasan daripada bayaran dividen SDB.
3.	Aset – Kemudahan dan Pembaikan Kemudahan (Kementerian Kewangan)	28.21	51.70	23.49	83.2	Peningkatan disebabkan oleh kerja-kerja akhir pembinaan bangunan Pusat Pentadbiran Negeri Sabah di bawah <i>ID Package</i> yang telah siap dan perlu dibayar.
4.	Perkhidmatan dan Bekalan – Sewaan (Kementerian Kewangan)	10.03	31.08	21.05	209.9	Peningkatan disebabkan oleh kenaikan kadar sewa oleh Sabah Air. Sdn Bhd. dan juga peningkatan kadar pertukaran mata wang Amerika (USD).
5.	Perkhidmatan dan Bekalan – Penyenggaraan dan Pembaikan Kecil yang Dibeli (Jabatan Pengairan dan Saliran)	43.10	59.84	16.74	38.8	Peruntukan tambahan sejumlah RM30 juta telah diluluskan bagi menyelesaikan pendahuluan diri terhadap kerja penyenggaraan Sistem Saliran Bandar (<i>Urban Drainage</i>).

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

JADUAL 4.17
PENURUNAN PERBELANJAAN MENGRUS
YANG KETARA PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	BUTIRAN PERBELANJAAN	TAHUN		PERUBAHAN		PUNCA PENURUNAN
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)	
1.	Aset – Bangunan dan Pembaikan Bangunan (Kementerian Kewangan)	79.83	10.01	-69.82	87.5	Penurunan disebabkan oleh projek bangunan Pusat Pentadbiran Negeri Sabah berada dalam fasa akhir pembinaan dan pembayaran kepada kontraktor telah banyak diselesaikan pada tahun sebelumnya.
2.	Perkhidmatan dan Bekalan	33.07	3.91	-29.16	-88.2	Penurunan disebabkan oleh kelewatan menerima kuasa untuk berbelanja berikutan

BIL.	BUTIRAN PERBELANJAAN	TAHUN		PERUBAHAN		PUNCA PENURUNAN
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)	
	– Penyenggaraan dan Pembaikan Kecil yang Dibeli (Jabatan Air Negeri Sabah)					pertukaran pegawai.
3.	Aset – Pelaburan Ekuiti (Kementerian Kewangan)	54.00	28.60	-25.40	-47.0	Perbelanjaan adalah tertakluk kepada permohonan dan keputusan kerajaan sama ada untuk membuat pelaburan atau sebaliknya.
4.	Aset – Kemudahan dan Pembaikan Kemudahan (Jabatan Pengairan dan Saliran)	34.83	14.32	-20.51	-58.9	Pada tahun 2015, Jabatan mendapat kelulusan peruntukan tambahan berjumlah RM31.33 juta bagi menyelesaikan pendahuluan diri bagi Projek Pertahanan Tebing Sungai.
5.	Perkhidmatan dan Bekalan – Penyenggaraan dan Pembaikan Kecil Yang Dibeli (Jabatan Air Negeri Sabah)	28.79	9.41	-19.38	67.3	Penurunan disebabkan oleh kelewatan menerima kuasa untuk berbelanja berikutan pertukaran pegawai.

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

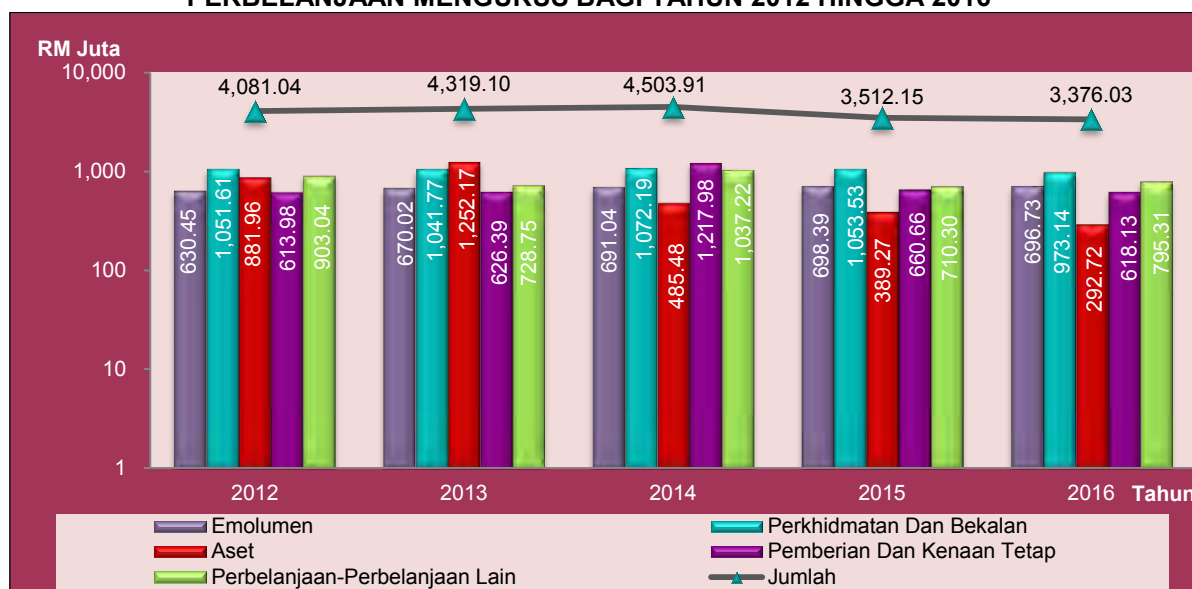
4.4.5.4. Analisis perbandingan perbelanjaan mengurus bagi tempoh lima (5) tahun menunjukkan perbelanjaan mengurus meningkat pada setiap tahun kecuali tahun 2015 dan 2016. Perbelanjaan Kerajaan Negeri yang terbesar dalam tempoh tersebut adalah Perkhidmatan dan Bekalan yang berjumlah RM5.19 bilion. Ini diikuti oleh Perbelanjaan-perbelanjaan Lain berjumlah RM4.17 bilion, Pemberian dan Kenaan Bayaran Tetap berjumlah RM3.74 bilion, Emolumen berjumlah RM3.39 bilion dan Aset berjumlah RM3.30 bilion. Trend perbelanjaan mengurus Kerajaan Negeri bagi tahun 2012 hingga 2016 adalah seperti di **Jadual 4.18** dan **Carta 4.2**.

JADUAL 4.18
PERBELANJAAN MENGURUS KERAJAAN NEGERI BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

BIL.	BUTIRAN PERBELANJAAN	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Emolumen	630.45	670.02	691.04	698.39	696.73
2.	Perkhidmatan dan Bekalan	1,051.61	1,041.77	1,072.19	1,053.53	973.14
3.	Aset	881.96	1,252.17	485.48	389.27	292.72
4.	Pemberian dan Kenaan Bayaran Tetap	613.98	626.39	1,217.98	660.66	618.13
5.	Perbelanjaan-Perbelanjaan Lain	903.04	728.75	1,037.22	710.30	795.31
JUMLAH		4,081.04	4,319.10	4,503.91	3,512.15	3,376.03

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

**CARTA 4.2
PERBELANJAAN MENURUS BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016**

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.4.5.5. Bayaran di bawah Arahan Perbendaharaan 58(a)

- a. Arahan Perbendaharaan 58(a) memperuntukkan bahawa bayaran terhadap bekalan/perkhidmatan yang telah diterima pada tahun sebelumnya boleh dibuat pada tahun semasa dengan syarat Kementerian/Jabatan mempunyai baki peruntukan yang mencukupi pada tahun di mana bekalan/perkhidmatan tersebut diterima dan tiada sebarang keraguan tentang sebab berlaku kelewatan pembayaran tersebut.
- b. Semakan Audit terhadap bayaran di bawah AP58(a) mendapati bayaran berjumlah RM70.29 juta melibatkan 3,476 baucar bayaran telah dibuat pada tahun 2016 oleh 65 Kementerian/Jabatan berbanding RM20.22 juta telah dibuat pada tahun 2015 oleh 55 Kementerian/Jabatan. Semakan Audit seterusnya mendapati sejumlah RM31.04 juta daripada RM70.29 juta perbelanjaan AP58(a) oleh Jabatan Air Negeri Sabah merupakan bayaran tunggakan kepada konsesi air oleh Jabatan Air. Selain itu, perbelanjaan lain yang dibayar di bawah AP58(a) antaranya untuk pembaikan bangunan oleh Jabatan Kerja Raya dan Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sabah serta pembelian kenderaan oleh Kementerian Kewangan. Butiran pembayaran di bawah AP58(a) adalah seperti di **Jadual 4.19**. Antara sebab bayaran di bawah AP58(a) ini dibuat adalah pejabat cawangan/pembekal lewat mengemukakan bil/invois kepada pejabat pembayar dan baucar bayaran dikuiiri menyebabkan proses pembayaran lewat dilakukan.

JADUAL 4.19
KEMENTERIAN/JABATAN YANG MEMBUAT BAYARAN DI BAWAH
ARAHAN PERBENDAHARAAN 58(A) PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	KEMENTERIAN/JABATAN	BILANGAN BAUCAR BAYARAN		JUMLAH (RM Juta)		PERUBAHAN	
		2015	2016	2015	2016	(RM Juta)	%
1.	Jabatan Air Negeri Sabah	14	122	1.41	31.04	29.63	2,101.4
2.	Jabatan Kerja Raya	110	179	2.58	13.67	11.09	429.8
3.	Kementerian Kewangan	69	185	2.72	5.63	2.91	107.0
4.	Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sabah	90	452	2.73	4.18	1.45	53.1
5.	Jabatan Ketua Menteri	185	357	0.45	1.81	1.36	302.2
6.	Lain-Lain (60)	1,114	2,181	10.33	13.96	3.63	35.1
JUMLAH		1,582	3,476	20.22	70.29	50.07	247.6

Sumber: Rekod Jabatan Bendahari Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.5. AKAUN PINJAMAN DISATUKAN

Akaun Pinjaman Disatukan adalah akaun yang digunakan untuk mengaakun penerimaan pinjaman sebelum dipindahkan ke Kumpulan Wang/Akaun yang berkaitan. Pada tahun 2016, pinjaman sejumlah RM332.32 juta telah diterima daripada Kerajaan Persekutuan untuk membiayai projek bekalan air dan pelbagai. Pinjaman yang diperolehi telah diambil kira dalam akaun ini sebelum dipindahkan kesemuanya kepada Kumpulan Wang Pembangunan. Oleh itu, pada akhir tahun 2016, Akaun Pinjaman Disatukan tidak mempunyai baki seperti tahun 2015 dan tahun sebelumnya.

4.6. AKAUN AMANAH DISATUKAN

Akaun Amanah Disatukan terdiri daripada Kumpulan Wang Amanah Kerajaan, Kumpulan Wang Amanah Awam dan Wang Deposit. Pada akhir tahun 2016, Akaun Amanah Disatukan berbaki debit berjumlah RM1.33 bilion berbanding baki debit berjumlah RM1.54 bilion pada tahun 2015 iaitu penurunan baki debit sejumlah RM210.16 juta atau 13.7%.

4.6.1. Kumpulan Wang Amanah Kerajaan

Kumpulan Wang Amanah Kerajaan ditubuhkan di bawah Seksyen 10 Akta Tatacara Kewangan 1957 untuk maksud tertentu. Kumpulan Wang Amanah Kerajaan terdiri daripada tiga (3) komponen utama iaitu Kumpulan Wang Pembangunan, Pelbagai Kumpulan Wang Amanah Kerajaan dan Akaun Kena Bayar.

4.6.1.1. Kumpulan Wang Pembangunan

- a. Kumpulan Wang Pembangunan ditubuhkan di bawah Akta Kumpulan Wang Pembangunan (Akta 70 Tahun 1966). Punca kewangan kumpulan wang ini terdiri daripada caruman Akaun Hasil Disatukan, imbuhan balik dan pemberian daripada Kerajaan Persekutuan serta terimaan daripada Akaun Pinjaman Disatukan. Akaun Pinjaman Disatukan merupakan dana pinjaman

daripada Kerajaan Persekutuan yang disalurkan kepada Kumpulan Wang Pembangunan untuk membiayai projek pembangunan Negeri.

- b. Pada tahun 2016, penerimaan dalam Kumpulan Wang Pembangunan berjumlah RM959.11 juta. Sejumlah RM566 juta adalah caruman daripada Anggaran Perbekalan, RM332.32 juta daripada Pinjaman Persekutuan dan RM60.79 juta merupakan bayaran balik/pemberian Persekutuan. Semakan Audit mendapati Kerajaan Negeri telah memperuntukkan sejumlah RM550 juta untuk menampung perbelanjaan pembangunan pada tahun 2016 melalui Anggaran Perbekalan. Bagaimanapun, tambahan peruntukan berjumlah RM16 juta telah disalurkan ke Kumpulan Wang Pembangunan untuk menampung perbelanjaan sebenar iaitu RM566 juta. Terimaan daripada Kumpulan Wang Pembangunan pada tahun 2016 berjumlah RM959.11 juta didapati tidak dapat menampung keseluruhan perbelanjaan pembangunan yang berjumlah RM992.50 juta menyebabkan Kumpulan Wang Pembangunan mengalami defisit berjumlah RM33.39 juta. Defisit tersebut menyebabkan defisit terkumpul Kumpulan Wang Pembangunan meningkat sebanyak RM33.39 juta kepada defisit RM2.60 bilion berbanding defisit berjumlah RM2.57 bilion pada tahun 2015 seperti ditunjukkan di **Jadual 4.20**. Defisit terkumpul ini merupakan yang tertinggi dalam tempoh lima (5) tahun. Baki terkumpul Kumpulan Wang Pembangunan untuk tempoh lima (5) tahun adalah seperti di **Jadual 4.21**.

JADUAL 4.20
BAKI AKAUN KUMPULAN WANG
PEMBANGUNAN BAGI TAHUN 2016 BERBANDING 2015

BUTIRAN	TAHUN		PERUBAHAN	
	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
Baki Pada 1 Januari	-2,347.02	-2,570.50	-223.50	9.5
Terimaan	895.60	959.11	63.51	7.1
Bayaran	1,119.08	992.50	-126.58	-11.3
BAKI PADA 31 DISEMBER	-2,570.50	-2,603.89	-33.39	1.3

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

JADUAL 4.21
BAKI KUMPULAN WANG PEMBANGUNAN BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

BUTIRAN	TAHUN				
	2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
Baki Pada 1 Januari	-1,786.09	-2,108.22	-2,515.31	-2,347.02	-2,570.50
Terimaan	633.68	666.82	1,183.28	895.60	959.11
Bayaran	955.81	1,073.91	1,014.99	1,119.08	992.50
Surplus / (-) Defisit	-322.13	-407.09	168.29	-223.48	-33.39
BAKI PADA 31 DISEMBER	-2,108.22	-2,515.31	-2,347.02	-2,570.50	-2,603.89

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.6.1.2. Pelbagai Kumpulan Wang Amanah Kerajaan

Penyata Pelbagai Kumpulan Wang Amanah Kerajaan terdiri daripada lima (5) komponen utama iaitu Akaun Semasa Antara Pentadbiran, Akaun Penyelesaian, Akaun Perniagaan, Akaun Pinjaman dan Kumpulan Wang Luar Jangka. Pada akhir tahun 2016, Penyata Pelbagai Kumpulan Wang Amanah Kerajaan menunjukkan baki kredit sejumlah RM14.54 juta berbanding baki debit sejumlah RM9.99 juta pada tahun 2015 iaitu peningkatan sejumlah RM24.53 juta atau 245.5%. Analisis Audit mendapati peningkatan disebabkan oleh baki debit Akaun Pendahuluan Diri telah menurun sejumlah RM13.22 juta dan terdapat peningkatan baki Kumpulan Wang Amanah Jalan-Jalan Raya dan Jambatan (Pengendalian dan Penyenggaraan) berjumlah RM19.87 juta.

a. Kumpulan Wang Jalan-jalan Raya dan Jambatan-jambatan (Pengendalian dan Penyenggaraan)

Kumpulan Wang ini ditubuhkan pada awal bulan Januari 1994 di bawah Seksyen 10 Akta Prosedur Kewangan 1957 (Disemak) untuk mengakaunkan penerimaan dan pembayaran berhubung kerja penyenggaraan jalan raya dan jambatan Kerajaan Negeri. Pada tahun 2016, panjang jalan raya Negeri yang diselenggara oleh Jabatan Kerja Raya adalah 11,380.72 kilometer. Pada tahun 2016, Kerajaan Negeri menerima sejumlah RM599.67 juta daripada Kerajaan Persekutuan. Sejumlah RM579.80 juta daripada akaun ini dibelanjakan pada tahun 2016. Oleh itu, akaun ini memperolehi surplus sejumlah RM19.87 juta dan mengakhiri tahun 2016 dengan baki kredit sejumlah RM53.07 juta berbanding RM33.20 juta pada tahun 2015 iaitu meningkat sejumlah RM19.87 juta atau 59.8%. Kedudukan baki Kumpulan Wang ini pada tahun 2012 hingga 2016 adalah seperti di **Jadual 4.22**.

JADUAL 4.22
KEDUDUKAN BAKI KUMPULAN WANG
JALAN-JALAN RAYA DAN JAMBATAN-JAMBATAN
(PENGENDALIAN DAN PENYENGGARAAN) BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

TAHUN	BAKI PADA 1 JANUARI (RM Juta)	TERIMAAN (Juta)	PERBELANJAAN SEMASA (RM Juta)	BAKI PADA 31 DISEMBER (RM Juta)	PENGGUNAAN (%)
2012	49.94	557.43	560.78	46.59	100.6
2013	46.59	542.79	581.67	7.71	107.2
2014	7.71	572.93	568.77	11.87	99.3
2015	11.87	565.73	544.40	33.20	96.2
2016	33.20	599.67	579.80	53.07	96.7

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

b. Akaun Pendahuluan Diri

- i. Akaun Pendahuluan Diri diwujudkan bagi maksud mengakaun pendahuluan wang kepada pegawai untuk keperluan menjalankan tugas rasmi, pendahuluan gaji sementara menunggu surat pelantikan dan pendahuluan

diri (pelbagai). Peruntukan bagi Akaun Pendahuluan Diri berjumlah RM12 juta. Semakan Audit mendapati pada akhir tahun 2016, Kumpulan Wang Amanah Pendahuluan Diri menunjukkan baki debit sejumlah RM183.60 juta. Baki debit pada tahun 2016 telah berjaya dikurangkan sejumlah RM13.22 juta atau 6.7% berbanding baki debit berjumlah RM196.82 juta pada tahun 2015. Penurunan ini disebabkan peruntukan tambahan sejumlah RM216.53 juta telah diluluskan oleh Dewan Undangan Negeri Sabah bagi menyelesaikan sebahagian baki debit Akaun Pendahuluan Diri pada bulan April 2016.

ii. Sejumlah RM186.96 juta atau 95.6% daripada keseluruhan baki penghutang yang berjumlah RM195.60 juta merupakan pendahuluan diri bagi Lain-lain/Pelbagai. Analisis Audit selanjutnya dibuat terhadap Pendahuluan Diri Lain-lain/Pelbagai dan mendapati perkara seperti berikut:

- Pendahuluan ini termasuk pendahuluan diri bagi perbelanjaan mengurus yang dibayar melalui Akaun Pendahuluan Diri kerana peruntukan tahun semasa tidak mencukupi untuk menampung perbelanjaan yang telah komited. Selain itu, pendahuluan pelbagai juga termasuk pendahuluan diri yang diambil untuk melaksanakan kerja-kerja kecemasan di mana peruntukan tahun semasa tidak disediakan/tidak mencukupi. Kedua-dua pendahuluan diri ini dilaksanakan dengan kelulusan Setiausaha Tetap Kementerian Kewangan Negeri Sabah berdasarkan peraturan yang ditetapkan dalam **Arahan Perbendaharaan 54 dan 55**.
- Berdasarkan kepada **Pekeliling Kementerian Kewangan Negeri Sabah Bil. 2 Tahun 2014**, pendahuluan diri yang diambil hendaklah diselesaikan dengan secepat mungkin menggunakan peruntukan tahun semasa, pindah peruntukan atau memohon peruntukan tambahan. Pada tahun 2016, Kementerian Kewangan telah meluluskan permohonan sejumlah RM175.07 juta bawah peraturan AP 54 dan RM20.53 juta telah diluluskan untuk pembayaran bagi kerja-kerja kecemasan yang dilaksanakan oleh 2 Jabatan bawah AP 55.

4.6.1.3. Akaun Kena Bayar

a. Akaun ini diwujudkan bagi menyelesaikan tanggungan Kerajaan Negeri terhadap pelbagai bekalan dan perkhidmatan pada bulan Disember yang perlu dijelaskan pada bulan Januari tahun berikutnya. Baucar Akaun Kena Bayar bagi semua Kementerian/Jabatan dibayar melalui Jabatan Bendahari Negeri. Bagaimanapun, empat (4) Jabatan mengakaun sendiri dibenarkan untuk membuat bayaran bagi baucar bernilai kurang daripada RM50,000. Pada tahun 2016, Akaun Kena Bayar menurun sejumlah RM9.69 juta atau 4.3% kepada RM217.35 juta berbanding RM227.04 juta pada tahun 2015.

Secara keseluruhannya, pembayaran melalui kesemua Jabatan Mengakaun Sendiri telah menurun. Akaun Kena Bayar bagi Pelbagai Kementerian/ Jabatan melalui Jabatan Bendahari Negeri juga telah menurun sejumlah RM6.69 juta atau 3.1% menjadi RM211.29 juta berbanding RM217.98 juta pada tahun 2015. Penurunan perbelanjaan Akaun Kena Bayar yang dibayar oleh Jabatan Bendahari Negeri Sabah dan empat (4) Jabatan Mengakaun Sendiri pada tahun 2016 berbanding 2015 adalah seperti di **Jadual 4.23**.

JADUAL 4.23
AKAUN KENA BAYAR MENGIKUT JABATAN
PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	JABATAN	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Pelbagai Kementerian/Jabatan	217.98	211.29	-6.69	-3.1
2.	Jabatan Kerja Raya	3.34	2.63	-0.71	-21.3
3.	Jabatan Pertanian	3.32	1.43	-1.89	-56.9
4.	Jabatan Perhutanan	1.37	1.33	-0.04	-2.9
5.	Jabatan Tanah Dan Ukur	1.03	0.67	-0.36	-35.0
JUMLAH		227.04	217.35	-9.69	-4.3

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

- b. Semakan Audit terhadap 211 baucar bayaran Akaun Kena Bayar bernilai RM93.10 juta mendapati pembayaran sejumlah RM19.80 juta bagi 64 baucar merupakan bil/tuntutan/Perintah Kerja Am (PKA) interim bagi bulan Julai 2016 hingga November 2016 yang sepatutnya telah diselesaikan selewat-lewatnya pada bulan Disember 2016. Antara punca kelewatan bayaran adalah baucar bayaran lewat disediakan, bil/tuntutan lewat dihantar ke pejabat pembayar dan baucar bayaran dikuiiri oleh Jabatan Bendahari Negeri.
- c. Akaun Kena Bayar untuk tempoh lima (5) tahun adalah seperti di **Jadual 4.24**. Perbelanjaan akaun kena bayar bagi tahun 2016 adalah yang terendah dalam tempoh lima (5) tahun.

JADUAL 4.24
AKAUN KENA BAYAR MENGIKUT JABATAN BAGI TEMPOH LIMA (5) TAHUN

BIL.	BUTIRAN	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Pebagai Kementerian/Jabatan	263.64	333.44	252.60	217.98	211.29
2.	Jabatan Kerja Raya	9.22	3.61	3.48	3.34	2.63
3.	Jabatan Pertanian	5.33	2.76	3.34	3.32	1.43
4.	Jabatan Perhutanan	2.51	4.67	2.95	1.37	1.33
5.	Jabatan Tanah Dan Ukur	1.90	1.02	0.92	1.03	0.67
JUMLAH		282.60	345.50	263.29	227.04	217.35

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 hingga 2016

4.6.2. Kumpulan Wang Amanah Awam

Kumpulan Wang Amanah Awam ditubuhkan di bawah Seksyen 9, Akta Acara Kewangan 1957. Kumpulan Wang Amanah Awam terdiri daripada 125 Akaun Amanah. Semakan Audit terhadap Kumpulan Wang Amanah Awam mendapati perkara berikut:

4.6.2.1. Kumpulan Wang Khas

Pada akhir tahun 2016, Kementerian Kewangan Negeri Sabah telah meluluskan penubuhan Tabung Wang Amanah Khas Bagi Bayaran Balik Bon berjumlah RM2 juta. Kumpulan Wang Amanah Khas ini ditubuhkan untuk mengakaunkan sebarang jumlah caruman yang diperuntukkan dari semasa ke semasa oleh Dewan Undangan Negeri bagi tujuan Kumpulan wang tersebut melalui Bajet Negeri tahunan dan faedah yang diterima daripada caruman yang dilaburkan melalui *sinking fund account*.

4.6.2.2. Akaun Amanah Pelbagai

- a. Akaun Amanah Pelbagai ditubuhkan untuk mengakaunkan caruman wang daripada badan-badan atau orang perseorangan yang diamanahkan kepada Kerajaan Negeri di samping peruntukan yang ditetapkan. Pada akhir tahun 2016, Akaun Amanah Pelbagai telah meningkat sejumlah RM282.87 juta atau 66.8% kepada RM706.53 juta pada tahun 2016 berbanding RM423.66 juta pada tahun 2015. Antara punca peningkatan akaun amanah ini adalah penubuhan tujuh (7) Akaun Amanah Pelbagai baru berjumlah RM152.41 juta serta peningkatan sejumlah RM187.08 juta dalam Akaun Amanah Bagi Memudahkan Bayaran Pampasan Tanah Terlibat Dengan Projek-Projek Pengambilan Tanah kesan daripada pengelasan Deposit Am Jabatan Tanah dan Ukur ke Akaun Amanah Bagi Memudahkan Bayaran Pampasan Tanah Terlibat Dengan Projek-Projek Pengambilan Tanah sejumlah RM83.67 juta dan terimaan Jabatan Tanah dan Ukur berjumlah RM103.41 juta.
- b. Penubuhan tujuh (7) Akaun Amanah di bawah Seksyen 9 dengan baki pada akhir tahun berjumlah RM152.41 juta adalah seperti di **Jadual 4.25**.

JADUAL 4.25
AKAUN AMANAH YANG BARU DIWUJUDKAN PADA TAHUN 2016

BIL.	NAMA AKAUN AMANAH	TUJUAN PENUBUHAN	BAKI (RM)
1.	Akaun Amanah Sanktuari Gajah Borneo dan Konservasi Gajah.	Untuk mengakaun terimaan/sumbangan yang diterima daripada Jabatan Kerajaan/Organisasi Bukan Kerajaan/Individu/Lain-lain Persatuan Tempatan/ Antarabangsa dan juga untuk mengakaun perbelanjaan-perbelanjaan berkaitan program/aktiviti di Sanktuari Gajah dan Konservasi Gajah.	1,530,000
2.	Akaun Amanah Pembinaan Jalan Raya bagi Projek Lebuhraya PAN Borneo.	Untuk mengakaunkan wang sumbangan daripada Kerajaan Persekutuan bagi Pembinaan Jalanraya bagi Projek Lebuhraya PAN Borneo.	100,000,000
3.	Akaun Amanah Pampasan Tanah, Projek Lebuhraya PAN Borneo.	Untuk mengakaunkan wang sumbangan daripada Kerajaan Persekutuan bagi pelaksanaan Pampasan Tanah, Projek Lebuhraya PAN Borneo Di Negeri Sabah.	44,996,291
4.	Akaun Amanah Konservasi Hidupan Liar Sabah.	Untuk mengakaun terimaan/sumbangan yang diterima daripada Jabatan Kerajaan/Organisasi Bukan Kerajaan/Individu/Lain-lain Persatuan Tempatan/ Antarabangsa dan juga untuk mengakaun perbelanjaan-perbelanjaan berkaitan program/aktiviti konservasi Hidupan Liar.	5,800,000
5.	<i>Conference of Speakers and Presiding Officers of the Commonwealth (CS POC).</i>	Untuk mengakaun wang sumbangan berjumlah RM789,901 yang diterima daripada Perbendaharaan Malaysia untuk membayar perbelanjaan Conference of Speakers and Presiding Officers of the Commonwealth.	11
6.	Tabung Konservasi Sumber Asli Negeri Sabah.	Untuk mengakaun terimaan/sumbangan yang diterima daripada Jabatan Kerajaan/Organisasi Bukan Kerajaan/Individu/Lain-lain Persatuan Tempatan/ Antarabangsa dan juga untuk mengakaun perbelanjaan-perbelanjaan berkaitan program/aktiviti konservasi Sumber Asli Negeri.	2,000
7.	Pelaksanaan PKI Sektor Awam Negeri Sabah.	Untuk mengakaunkan wang peruntukan berjumlah RM90,000 yang diterima daripada Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia (SKMM) untuk membayar Pelaksanaan PKI Sektor Awam Negeri Sabah.	86,520
JUMLAH			152,414,822

Sumber: Rekod Jabatan Bendahari Negeri bagi Tahun 2016

4.6.2.3. Akaun Amanah Yang Ditutup

Pada tahun 2016, enam (6) Akaun Amanah Pelbagai sejumlah RM108,525 telah mendapat kelulusan untuk ditutup seperti di **Jadual 4.26**.

JADUAL 4.26
AKAUN AMANAH YANG DITUTUP

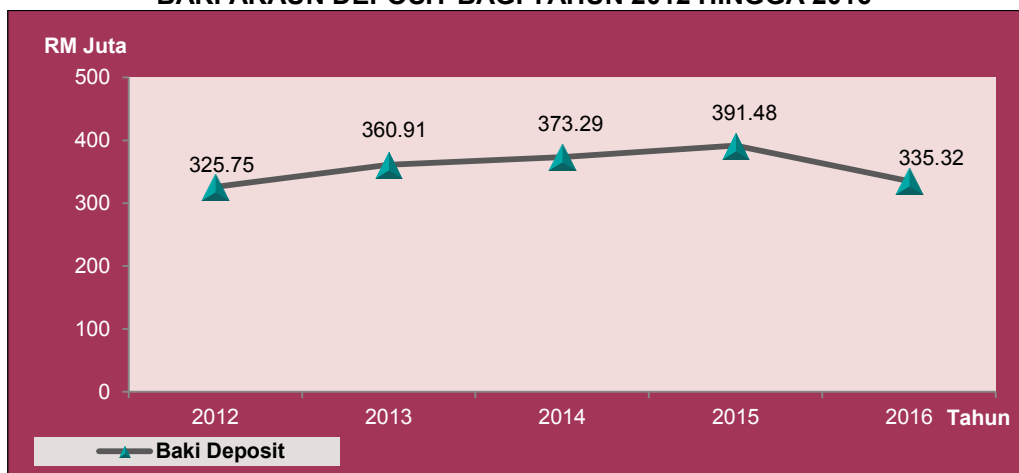
BIL.	AKAUN AMANAH PELBAGAI	KELULUSAN PENUTUPAN AKAUN AMANAH PELBAGAI (RM)
1.	Bayaran Gaji Bulanan Kakitangan Jabatan Hidupan Liar – Kes Penculikan di Pulau Sipadan	77,831
2.	Penutupan Bulan Kemerdekaan Kebangsaan	30,694
3.	Pemulihan Bencana Alam	-
4.	Akaun Khas Untuk Bencana Alam/Kecemasan Pejabat Daerah Kinabatangan	-
5.	<i>Further Collecting and Ex Situ Conservation of Coconut Germplasm</i>	-
6.	<i>Intensification of Research in Priority</i>	-
JUMLAH		108,525

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2016

4.6.3. Akaun Deposit

Pada akhir tahun 2016, deposit terdiri daripada 23 akaun berjumlah RM335.32 juta. Jumlah ini menurun sejumlah RM56.16 juta atau 14.3% berbanding RM391.48 juta pada tahun 2015. Antara punca penurunan ini adalah penyelesaian cek yang terbatal dan tidak dituntut selepas tempoh enam (6) tahun dipinda kepada hasil pelbagai sejumlah RM2.62 juta atau 79.4% menjadikan baki Akaun Penyelesaian Cek Yang Dibatalkan sejumlah RM679,537 berbanding RM3.30 juta pada tahun 2015. Selain itu, lima (5) jenis akaun deposit berjumlah RM58.23 juta dalam tahun 2016 telah diselaraskan ke Akaun Deposit Am bersesuaian dengan tujuan deposit tersebut ditubuhkan menyebabkan Deposit Am telah meningkat sejumlah RM5.36 juta atau 1.8% kepada RM306.70 juta pada tahun 2016 berbanding RM301.34 juta pada tahun 2015. Analisis Audit turut mendapati pengelasan semula kod deposit menyebabkan pindahan baki Deposit Am bagi Jabatan Tanah dan Ukur sejumlah RM77.87 juta pada tahun 2015 telah meningkat kepada RM83.67 juta dalam tahun 2016 iaitu sejumlah RM5.80 juta atau 7.4%. Baki Akaun Deposit bagi tahun 2012 hingga 2016 adalah seperti di **Carta 4.3**.

CARTA 4.3
BAKI AKAUN DEPOSIT BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.7. PENYATA PRESTASI KEWANGAN

4.7.1. Penyata Prestasi Kewangan menunjukkan surplus atau defisit hasil keseluruhan berbanding jumlah perbelanjaan mengurus dan pembangunan serta sumber pembiayaannya. Penyata ini juga menunjukkan pergerakan dana dalam pinjaman dan bantuan dalam negeri, terimaan balik pinjaman dan pelbagai terimaan serta perubahan tunai, pelaburan dan amanah.

4.7.2. Pada tahun 2016, Penyata Prestasi Kewangan mencatatkan surplus sejumlah RM33.19 juta iaitu meningkat sejumlah RM255.27 juta atau 114.9% berbanding defisit berjumlah RM222.08 juta pada tahun 2015. Terimaan hasil Kerajaan Negeri

yang ditunjukkan pada Penyata Prestasi Kewangan adalah termasuk terimaan dalam Kumpulan Wang Pembangunan. Terimaan hasil pada tahun 2016 berjumlah RM3.84 bilion iaitu menurun sejumlah RM83.43 juta atau 2.1% berbanding terimaan hasil berjumlah RM3.92 bilion pada tahun 2015. Perbelanjaan mengurus juga menurun RM212.12 juta atau 7% kepada RM2.81 bilion pada tahun 2016 berbanding RM3.02 bilion pada tahun 2015. Perbelanjaan pembangunan juga turut menurun sejumlah RM126.58 juta atau 11.3% kepada RM992.50 juta berbanding RM1.12 bilion pada tahun 2015. Kedudukan Penyata Prestasi Kewangan pada tahun 2016 berbanding tahun 2015 adalah seperti di **Jadual 4.27**.

JADUAL 4.27
PRESTASI KEWANGAN PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BUTIRAN	TAHUN		PERUBAHAN	
	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
Hasil	3,919.15	3,835.72	-83.43	-2.1
<i>Perbelanjaan Mengurus</i>	3,022.15	2,810.03	-212.12	-7.0
<i>Perbelanjaan Pembangunan</i>	1,119.08	992.50	-126.58	-11.3
SURPLUS/DEFISIT	-222.08	33.19	255.27	114.9
Dibiayai Oleh:				
Pinjaman dan Bantuan Luar Negeri	339.04	332.32	-6.72	-2.0
Terimaan Balik Pinjaman dan Pelbagai Terimaan	20.41	24.69	4.28	20.9
Perubahan Tunai, Pelaburan dan Amanah	-581.53	-323.82	257.71	44.3
JUMLAH	-222.08	33.19	255.27	114.9

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.8. PENYATA AKAUN MEMORANDUM

Penyata Akaun Memorandum menunjukkan baki aset dan tanggungan Kerajaan Negeri yang boleh dilupuskan atau dilunaskan pada masa akan datang yang tidak dinyatakan dalam Penyata Kedudukan Kewangan.

4.8.1. Pinjaman Boleh Dituntut

4.8.1.1. Pinjaman Boleh Dituntut merupakan pinjaman Kerajaan Negeri kepada Perbadanan Awam, Badan Berkanun, Pihak Berkuasa Tempatan dan Agensi lain yang masih belum dibayar balik. Pada tahun 2016, baki pinjaman Agensi kepada Kerajaan Negeri berjumlah RM1.08 bilion iaitu meningkat sejumlah RM8.80 juta atau 0.8% berbanding RM1.07 bilion pada tahun 2015. Peningkatan disebabkan Kerajaan Negeri telah mengeluarkan pinjaman baru kepada 3 Agensi berjumlah RM24.82 juta berbanding bayaran balik pinjaman oleh 8 Agensi berjumlah RM16.02 juta pada tahun 2016. Butiran adalah seperti di **Jadual 4.28**.

JADUAL 4.28
BAKI PINJAMAN BOLEH DITUNTUT
BAGI TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	JABATAN	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Perbadanan Awam	358.02	367.16	9.14	2.5
2.	Badan Berkanun	709.98	709.76	-0.22	-0.03
3.	Agensi Lain	2.84	2.72	-0.12	-4.2
JUMLAH		1,070.84	1,079.64	8.80	0.8

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.8.1.2. Analisis baki Pinjaman Boleh Dituntut bagi tempoh lima (5) tahun menunjukkan baki pinjaman telah meningkat pada setiap tahun kecuali tahun 2013 seperti ditunjukkan di **Jadual 4.29**. Status Pinjaman Boleh Dituntut pada tahun 2016 adalah seperti di **Jadual 4.30**.

JADUAL 4.29
BAKI PINJAMAN BOLEH DITUNTUT BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

BIL.	AGENSI	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Perbadanan Awam	339.16	303.19	320.64	358.02	367.16
2.	Badan Berkanun	745.12	730.69	719.37	709.98	709.76
3.	Pihak Berkuasa Tempatan	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
4.	Agensi Lain	3.35	3.35	3.05	2.84	2.72
JUMLAH		1,087.63	1,037.23	1,043.06	1,070.84	1,079.64

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

JADUAL 4.30
STATUS PINJAMAN BOLEH DITUNTUT PADA TAHUN 2016

BIL.	AGENSI	BAKI PINJAMAN 01.01.2016 (RM Juta)	PINJAMAN DIKELUARKAN DALAM TAHUN 2016 (RM Juta)	BAYARAN BALIK (RM Juta)	BAKI PINJAMAN 31.12.2016 (RM Juta)
PERBADANAN AWAM					
1.	Perbadanan Pembangunan Borneo (Sabah) Sdn. Bhd.	36.23	0.00	0.23	36.00
2.	KKTP Sdn. Bhd.	2.92	0.00	0.00	2.92
3.	K.K.I.P. Sdn. Bhd.	239.45	17.12	7.00	249.57
4.	Permodalan Bumiputra Sabah Bhd.	0.60	0.00	0.60	0.00
5.	Sabah Fish Marketing Sdn. Bhd.	8.67	0.00	0.00	8.67
6.	Palm Oil Industrial Cluster Sdn. Bhd.	17.48	0.00	0.00	17.48
7.	Tabin Wildlife Sdn. Bhd.	0.32	0.00	0.16	0.16
8.	Sabah Air Aviation Sdn. Bhd.	45.36	0.00	0.00	45.36
9.	Sipitang Oil & Gas Development Corporation Sdn. Bhd.	7.00	0.00	0.00	7.00
JUMLAH		358.03	17.12	7.99	367.16

BIL.	AGENSI	BAKI PINJAMAN 01.01.2016 (RM Juta)	PINJAMAN DIKELUARKAN DALAM TAHUN 2016 (RM Juta)	BAYARAN BALIK (RM Juta)	BAKI PINJAMAN 31.12.2016 (RM Juta)
BADAN BERKANUN					
1.	Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah	195.67	2.00	7.00	190.67
2.	Lembaga Pembangunan Perumahan Dan Bandar	38.30	0.00	0.87	37.43
3.	Majlis Ugama Islam Sabah	99.63	0.00	0.00	99.63
4.	Perbadanan Pinjaman Sabah	242.11	0.00	0.00	242.11
5.	Lembaga Industri Getah Sabah	34.63	0.00	0.00	34.63
6.	Korporasi Pembangunan Desa	91.59	0.00	0.00	91.59
7.	Korporasi Kemajuan Perikanan dan Nelayan Sabah	1.87	0.00	0.00	1.87
8.	Yayasan Usaha Maju	2.00	0.00	0.00	2.00
9.	Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah	4.17	0.00	0.04	4.13
10.	Lembaga Kemajuan Tanah Negeri Sabah	0.00	5.70	0.00	5.70
JUMLAH		709.97	7.70	7.91	709.76
AGENSI LAIN					
1.	Koperasi Serbaguna Sanya Bhd.	2.80	0.00	0.12	2.68
2.	Pertubuhan Peladang – Papar	0.04	0.00	0.00	0.04
JUMLAH		2.84	0.00	0.12	2.72
JUMLAH KESELURUHAN		1,070.84	24.82	16.02	1,079.64

Sumber: Rekod Jabatan Bendahari Negeri bagi Tahun 2016

4.8.1.3. Pada tahun 2016, baki tunggakan bayaran balik pinjaman telah menurun sejumlah RM3.22 juta atau 0.4% kepada RM814.32 juta berbanding RM817.54 juta pada akhir tahun 2015 seperti di **Jadual 4.31**. Penurunan disebabkan oleh bayaran balik pinjaman dan pengecualian faedah pinjaman terhadap tiga (3) agensi. Analisis Audit terhadap tunggakan bayaran balik bagi tahun 2012 hingga 2016 mendapati tunggakan bayaran balik pinjaman pada tahun 2013 adalah yang terendah dalam tempoh lima (5) tahun seperti ditunjukkan di **Jadual 4.32**.

JADUAL 4.31
TUNGGAKAN BAYARAN BALIK PINJAMAN BOLEH TUNTUT TAHUN 2016

BIL.	AGENSI	TUNGGAKAN PADA 01.01.2016 (RM Juta)	ANUITI TAHUN 2016 (RM Juta)	JUMLAH PATUT DIJELASKAN SEHINGGA TAHUN 2016 (RM Juta)	PELARASAN (RM Juta)	BAYARAN BALIK DALAM TAHUN 2016 (RM Juta)	TUNGGAKAN SETAKAT 31.12.2016 (RM Juta)
PERBADANAN AWAM							
1.	Perbadanan Pembangunan Borneo (Sabah) Sdn. Bhd.	0.27	0.00	0.27	0.00	0.27	0.00
2.	KKTP Sdn. Bhd.	2.10	1.05	3.15	0.00	0.00	3.15
3.	K.K.I.P. Sdn. Bhd.	131.43	16.05	147.48	0.00	7.50	139.98
4.	Permodalan Bumiputra Sabah Bhd.	0.60	0.00	0.60	0.00	0.60	0.00
5.	Sabah Fish Marketing Sdn. Bhd.	44.30	0.00	44.30	-10.67	0.00	33.63
6.	Palm Oil Industrial Cluster Sdn. Bhd.	5.54	2.80	8.34	0.00	0.00	8.34
7.	Sabah Air Aviation Sdn. Bhd.	0.00	0.76	0.76	0.00	0.00	0.76
JUMLAH		184.24	20.66	204.90	-10.67	8.37	185.86
BADAN BERKANUN							
1.	Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah	209.63	2.68	212.31	1.19	7.00	206.50
2.	Lembaga Pembangunan Perumahan Dan Bandar	32.62	2.22	34.84	-0.19	1.02	33.63
3.	Majlis Ugama Islam Sabah	35.43	3.50	38.93	0.00	0.00	38.93
4.	Perbadanan Pinjaman Sabah	172.76	1.75	174.51	0.00	0.98	173.53
5.	Lembaga Industri Getah Sabah	35.12	0.00	35.12	0.00	0.00	35.12
6.	Korporasi Pembangunan Desa	130.01	0.56	130.57	0.00	0.00	130.57
7.	Korporasi Kemajuan Perikanan dan Nelayan Sabah	2.59	0.00	2.59	0.00	0.00	2.59
8.	Yayasan Usaha Maju	1.65	0.35	2.00	0.00	0.00	2.00
9.	Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah	1.37	0.40	1.77	0.00	0.04	1.73
JUMLAH		621.18	11.46	632.64	1.00	9.04	624.60
PIHAK BERKUASA TEMPATAN							
1.	Dewan Bandaraya Kota Kinabalu	3.56	0.00	3.56	0.00	3.56	*0.00
2.	Majlis Perbandaran Sandakan	3.89	0.00	3.89	0.00	3.89	0.00

BIL.	AGENSI	TUNGGAKAN PADA 01.01.2016 (RM Juta)	ANUITI TAHUN 2016 (RM Juta)	JUMLAH PATUT DIJELASKAN SEHINGGA TAHUN 2016 (RM Juta)	PELARASAN (RM Juta)	BAYARAN BALIK DALAM TAHUN 2016 (RM Juta)	TUNGGAKAN SETAKAT 31.12.2016 (RM Juta)
3.	Lembaga Bandaran Kudat	0.70	0.00	0.70	0.00	0.69	**0.01
JUMLAH		8.15	0.00	8.15	0.00	8.14	0.01
AGENSI LAIN							
1.	Koperasi Serbaguna Sanya Bhd.	2.80	0.00	2.80	0.00	0.12	2.68
2.	Kelab Lumba Kuda Diraja Sabah	1.13	0.00	1.13	0.00	0.00	1.13
3.	Pertubuhan Peladang – Papar	0.04	0.00	0.04	0.00	0.00	0.04
JUMLAH		3.97	0.00	3.97	0.00	0.12	3.85
JUMLAH KESELURUHAN		817.54	32.12	849.66	-9.67	25.67	814.32

Sumber: Rekod Jabatan Bendahari Negeri bagi Tahun 2016

Nota : * - RM2,948.43

** - RM6,990.20

**JADUAL 4.32
TUNGGAKAN BAYARAN BALIK PINJAMAN
BOLEH TUNTUT BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016**

BIL.	AGENSI	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Perbadanan Awam	227.26	188.51	174.82	184.24	185.86
2.	Badan Berkanun	612.03	590.55	618.84	621.18	624.60
3.	Pihak Berkuasa Tempatan	8.15	8.15	8.15	8.15	0.01
4.	Agensi Lain	4.51	4.51	4.18	3.97	3.85
JUMLAH		851.95	791.72	805.99	817.54	814.32

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.8.1.4. Semakan lanjut Audit terhadap lima (5) agensi mendapati perkara seperti berikut:

a. Perbadanan Pinjaman Sabah (PPS)

Semakan Audit mendapati pada tahun 2011 pinjaman PPS telah diluluskan sebagai pinjaman bersubordinat (*subordinated debt*) oleh Kementerian Kewangan selaras dengan Program Sukuk 1.0 B pada tahun 2011, Program 1.5 B pada tahun 2014 dan juga Program 3.5 B pada tahun 2016. Pinjaman ini kekal berterusan berdasarkan tempoh matang Program Sukuk sehingga tahun 2039.

b. Lembaga Industri Getah Sabah (LIGS)

Pada tahun 2016, baki tunggakan pinjaman bagi LIGS adalah berjumlah RM35.12 juta termasuk tunggakan pokok dan faedah. Semakan Audit mendapati, LIGS telah membuat permohonan untuk menukar pinjaman kepada pemberian dan juga pengecualian terhadap faedah pinjaman. Kementerian Kewangan telah memberikan kelulusan terhadap perkara ini pada bulan Februari 2015.

c. Korporasi Kemajuan Perikanan dan Nelayan Sabah (Ko-Nelayan)

Pada akhir tahun 2016, Ko-Nelayan mempunyai tunggakan bayaran balik pinjaman berjumlah RM2.59 juta di mana tunggakan pokok dan faedah masing-masing sejumlah RM1.87 juta dan RM724,377. Semakan Audit mendapati, pada tahun 2012 pinjaman Ko-Nelayan telah diselesaikan melalui pertukaran ekuiti di Sabah Fish Marketing Sdn. Bhd. termasuk pengecualian faedah berjumlah RM147.89 juta. Mengikut Ko-Nelayan baki tunggakan bayaran balik pinjaman pokok sejumlah RM1.87 juta merupakan sebahagian daripada pinjaman untuk penyertaan ekuiti saham SAFMA yang telah dihapuskira pada bulan Disember 2016.

d. Pertubuhan Peladang Papar

Analisis Audit dari tahun 2000 hingga 2016 mendapati Pertubuhan Peladang Papar tiada membuat balik pinjaman yang berjumlah RM42,165 iaitu tunggakan pinjaman pokok dan faedah masing-masing sejumlah RM37,015 dan RM5,150. Hasil daripada pemeriksaan Audit mendapati permohonan untuk hapuskira terhadap tunggakan ini telah mendapat kelulusan daripada Kementerian Kewangan pada bulan Ogos 2016.

e. Majlis Ugama Islam (MUIS)

Baki tunggakan bayaran balik pinjaman MUIS adalah berjumlah RM38.93 juta yang merupakan tunggakan bayaran balik pokok sahaja. Semakan Audit mendapati MUIS sedang membuat pelarasan bayaran sewa pejabat Kementerian/Jabatan di bangunan MUIS untuk kontra dengan baki pinjaman.

4.8.2. Pelaburan

4.8.2.1. Pelaburan ekuiti oleh Kerajaan Negeri melalui perbelanjaan mengurus ditunjukkan di Penyata Akaun Memorandum Pelaburan. Pada 31 Disember 2016, pelaburan Kerajaan Negeri di 53 Perbadanan Awam dan tiga (3) Badan Berkanun berjumlah RM6.53 bilion. Jumlah ini meningkat sejumlah RM325.71 juta atau 5.2% berbanding RM6.21 bilion pada tahun 2015. Peningkatan ini disebabkan oleh pertambahan ekuiti di tiga (3) Perbadanan Awam berjumlah

RM625.71 juta berbanding pengurangan sejumlah RM300 juta oleh satu perbadanan awam.

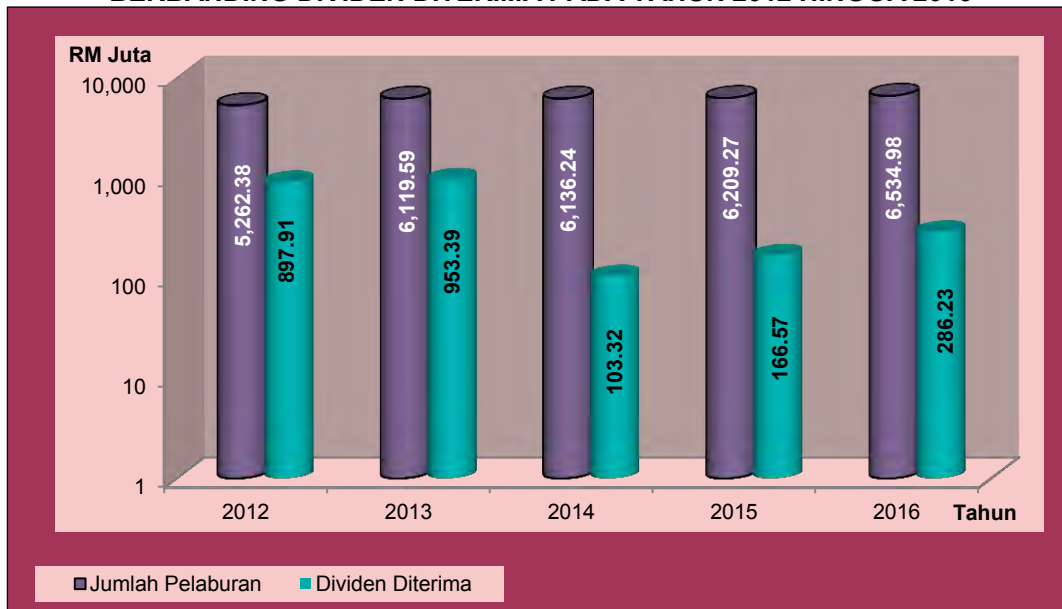
4.8.2.2. Pelaburan melalui Perbadanan Ketua Menteri dan Kerajaan Negeri masing-masing berjumlah RM752 juta dan RM5.78 bilion. Sehingga akhir tahun 2016, Kerajaan Negeri telah menerima dividen berjumlah RM102.23 juta daripada 16 Perbadanan Awam dan satu Badan Berkanun. Kerajaan Negeri juga menerima sejumlah RM184 juta *Tax Credit* daripada Lembaga Hasil Dalam Negeri menjadikan keseluruhan dividen yang diterima pada tahun 2016 berjumlah RM286.23 juta. Kedudukan pelaburan Kerajaan Negeri bagi tahun 2012 hingga 2016 dan jumlah pelaburan berbanding dividen diterima bagi tahun 2012 hingga 2016 adalah seperti di **Jadual 4.33** dan **Carta 4.4**. Jumlah pelaburan pada tahun 2016 adalah yang tertinggi dalam tempoh lima (5) tahun.

**JADUAL 4.33
KEDUDUKAN PELABURAN BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016**

BIL.	PERBADANAN AWAM/ BADAN BERKANUN	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
Perbadanan Ketua Menteri						
1.	Sawit Kinabalu Berhad	549.00	645.00	645.00	645.00	645.00
2.	K.K.I.P Sdn. Bhd.	57.00	104.00	104.00	107.00	107.00
JUMLAH		606.00	749.00	749.00	752.00	752.00
Kerajaan Negeri						
1.	Perbadanan Awam	3,788.90	4,366.11	4,364.76	4,429.79	4,755.50
2.	Badan Berkanun	867.48	1,004.48	1,022.48	1,027.48	1,027.48
JUMLAH		4,656.38	5,370.59	5,387.24	5,457.27	5,782.98
JUMLAH PELABURAN		5,262.38	6,119.59	6,136.24	6,209.27	6,534.98

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

CARTA 4.4
JUMLAH PELABURAN
BERBANDING DIVIDEN DITERIMA PADA TAHUN 2012 HINGGA 2016

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.8.3. Hutang Awam

Hutang Awam terdiri daripada pelbagai pinjaman dalam dan luar negeri. Ini termasuklah pinjaman yang diterima oleh Kerajaan Negeri dari semasa ke semasa daripada Kerajaan Persekutuan bagi membiayai projek pembangunannya. Selain itu, hutang Kerajaan Negeri juga meliputi Bon Terbitan dengan nilai nominal sejumlah RM1 bilion yang diterbitkan pada tahun 2014. Pada akhir tahun 2016, baki hutang Kerajaan Negeri berjumlah RM3.79 bilion berbanding RM3.60 bilion pada akhir tahun 2015 iaitu meningkat sejumlah RM194.65 juta atau 5.4%. Peningkatan ini disebabkan oleh pinjaman baru yang diterima daripada Kerajaan persekutuan untuk pinjaman Bekalan Air dan Pelbagai masing-masing sejumlah RM48.84 juta dan RM283.48 juta. Pada tahun 2016 juga, Kerajaan Negeri telah membuat bayaran balik pokok berjumlah RM137.67 juta terhadap pinjaman Kerajaan Persekutuan untuk pinjaman Perumahan Awam Kos Rendah, Bekalan Air, Pembangunan Kemajuan Ekonomi Negeri dan Pelbagai masing-masing sejumlah RM3.88 juta, RM95.53 juta, RM1.33 juta dan RM36.93 juta. Selain itu, Kerajaan Negeri juga telah membuat bayaran balik faedah sejumlah RM6.11 juta kepada Kerajaan Persekutuan terhadap Pinjaman Perumahan Kos Rendah sejumlah RM1.62 juta, Pembangunan Kemajuan Ekonomi Negeri sejumlah RM452,693 dan Pelbagai sejumlah RM4.04 juta.

4.8.3.1. Kedudukan hutang Kerajaan Negeri pada tahun 2016 berbanding tahun 2015 adalah seperti di **Jadual 4.34**.

JADUAL 4.34
KEDUDUKAN HUTANG AWAM KERAJAAN
NEGERI PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	BUTIRAN PINJAMAN	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Perumahan Awam Kos Rendah	40.72	36.83	-3.89	-9.6
2.	Bekalan Air	1,765.80	1,719.12	-46.68	-2.6
3.	Pembangunan Kemajuan Ekonomi Negeri	11.32	9.99	-1.33	-11.8
4.	Pelbagai	781.02	1,027.57	246.55	31.6
5.	Bon Terbitan	1,000.00	1,000.00	0.00	0.0
JUMLAH		3,598.86	3,793.51	194.65	5.4

Sumber: Rekod Jabatan Bendahari Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.8.3.2. Analisis Audit mendapati baki hutang Kerajaan Negeri telah menurun pada tahun 2013 dan seterusnya meningkat dari tahun 2014 hingga 2016. Baki hutang Kerajaan Negeri pada tahun 2016 adalah yang tertinggi dalam tempoh lima (5) tahun seperti ditunjukkan di **Jadual 4.35**.

JADUAL 4.35
HUTANG KERAJAAN NEGERI BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

BIL.	BUTIRAN PINJAMAN	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Perumahan Awam Kos Rendah	51.52	48.01	44.44	40.72	36.83
2.	Bekalan Air	1,578.65	1,614.20	1,715.89	1,765.80	1,719.12
3.	Pembangunan Kemajuan Ekonomi Negeri	66.12	58.40	22.84	11.32	9.99
4.	Pelbagai	603.58	565.87	628.11	781.02	1,027.57
5.	Bon Terbitan	544.00	544.00	1,000.00	1,000.00	1,000.00
JUMLAH		2,843.87	2,830.48	3,411.28	3,598.86	3,793.51

Sumber: Rekod Jabatan Bendahari Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.8.3.3. Pada tahun 2016, Kerajaan Negeri mempunyai tunggakan bayaran balik pinjaman kepada Kerajaan Persekutuan sejumlah RM30.76 juta iaitu meningkat sejumlah RM582,050 atau 1.9% berbanding RM30.18 juta pada tahun 2015. Tunggakan ini merupakan pinjaman bagi Membiayai Skim Amanah Saham Sabah sejumlah RM29.60 juta dan pinjaman bagi Membiayai Skim Projek Skim Bekalan Air Tawau Fasa III, Sabah sejumlah RM1.16 juta. Kedudukan tunggakan bayaran balik hutang Kerajaan Negeri kepada Kerajaan Persekutuan bagi tempoh lima (5) tahun adalah seperti di **Jadual 4.36**.

JADUAL 4.36
TUNGGAKAN BAYARAN BALIK HUTANG
KERAJAAN NEGERI BAGI TAHUN 2012 HINGGA 2016

BIL.	BUTIRAN PINJAMAN	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Bekalan Air	0.00	0.00	1.36	0.58	1.16
2.	Pelbagai	0.00	0.00	0.00	29.60	29.60
JUMLAH		0.00	0.00	1.36	30.18	30.76

Sumber: Rekod Jabatan Bendahari Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.9. NOTA KEPADA PENYATA KEWANGAN

4.9.1. Tunggakan Hasil

4.9.1.1. Pada akhir tahun 2016, tunggakan hasil Negeri adalah berjumlah RM493.79 juta iaitu meningkat sejumlah RM399,301 atau 0.1% berbanding tunggakan pada tahun 2015 yang berjumlah RM493.39 juta. Tunggakan hasil mengikut butiran hasil pada tahun 2016 berbanding tahun 2015 adalah seperti di **Jadual 4.37**.

JADUAL 4.37
TUNGGAKAN HASIL PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	BUTIRAN HASIL	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Faedah Pinjaman	187.82	185.51	-2.31	-1.2
2.	Air	167.18	178.29	11.11	6.6
3.	Cukai Tanah	69.85	77.12	7.27	10.4
4.	Jualan Sarang Burung	53.18	36.72	-16.46	-31.0
5.	Jualan Susu Segar	6.77	5.02	-1.75	-25.8
6.	Lain-lain Hasil	8.59	11.13	2.54	29.6
JUMLAH		493.39	493.79	0.40	0.1

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri bagi Tahun 2015 dan 2016

4.9.1.2. Analisis Audit mendapati, pada tahun 2016 tunggakan hasil air telah meningkat sejumlah RM11.11 juta atau 6.6% disebabkan oleh tunggakan hasil yang tiada pergerakan atau pembayaran dari tahun 1998 hingga 2016. Jabatan memohon hapus kira kepada Kementerian Kewangan bagi tunggakan bil air bagi akaun yang tidak aktif seperti pengguna yang sudah meninggal dunia, syarikat yang muflis dan sebagainya. Selain itu, tunggakan cukai tanah turut meningkat sejumlah RM7.27 juta atau 10.4% disebabkan oleh pertambahan bilangan baru geran yang didaftarkan dan juga disebabkan oleh agensi kerajaan yang masih belum menjelaskan tunggakan sewa tanah. Tunggakan jualan sarang burung pula menurun sejumlah RM16.46 juta atau 31% disebabkan oleh penyelesaian tunggakan oleh tiga (3) penender di samping pembayaran tunggakan oleh penender lain. Tunggakan hasil Faedah Pinjaman pula menurun sejumlah RM2.31 juta atau 1.2% disebabkan oleh bayaran balik faedah pinjaman oleh dua

(2) Perbadanan Awam dan tiga (3) Badan Berkanun berjumlah RM1.67 juta dan pengecualian faedah pinjaman sejumlah RM8.14 juta terhadap tiga (3) agensi pada tahun 2016. Selain itu, tunggakan jualan susu segar juga turut menurun sejumlah RM1.75 juta atau 25.8% disebabkan oleh tunggakan hasil bagi tahun 2016 sejumlah RM3.33 juta telah diterima daripada Sabah International Diaries Sdn. Bhd.

4.9.1.3. Tunggakan hasil bagi tahun 2012 hingga 2016 menunjukkan peningkatan pada setiap tahun seperti di **Jadual 4.38**.

JADUAL 4.38
TUNGGAKAN HASIL BAGI TAHUN 2012 HINGGA TAHUN 2016

BIL.	BUTIRAN HASIL	TAHUN				
		2012 (RM Juta)	2013 (RM Juta)	2014 (RM Juta)	2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)
1.	Faedah Pinjaman	216.61	207.25	191.16	187.82	185.51
2.	Air	119.55	122.93	136.79	167.18	178.29
3.	Cukai Tanah	61.89	67.71	62.89	69.85	77.12
4.	Jualan Sarang Burung	21.06	33.02	45.50	53.18	36.72
5.	Susu Segar	22.38	22.46	19.22	6.77	5.02
6.	Lain-lain Hasil	12.77	5.46	7.30	8.59	11.13
JUMLAH		454.26	458.83	462.86	493.39	493.79

Sumber: Rekod Jabatan Bendahari Negeri bagi Tahun 2012 hingga 2016

4.10. RUMUSAN DAN SYOR AUDIT

4.10.1. Secara keseluruhannya, kedudukan Kewangan Kerajaan Negeri pada tahun 2016 adalah baik.

- Kumpulan Wang Disatukan Kerajaan Negeri mencatatkan peningkatan sejumlah RM276.74 juta atau 13% daripada RM2.14 bilion pada tahun 2015 kepada RM2.41 bilion pada tahun 2016.
- Akaun Hasil Disatukan mencatatkan surplus sejumlah RM66.58 juta menjadikan baki terkumpul meningkat kepada RM3.74 bilion pada tahun 2016.
- Akaun Amanah Disatukan menunjukkan penurunan baki debit berjumlah RM210.16 juta menjadi baki debit berjumlah RM1.33 bilion berbanding baki debit RM1.54 bilion pada tahun 2015.
- Jumlah keseluruhan pelaburan telah meningkat kepada RM8.54 bilion pada tahun 2016.
- Tunggakan bayaran balik Pinjaman Boleh Dituntut telah menurun kepada RM814.32 juta pada tahun 2016 berbanding RM817.54 juta pada tahun 2015.

- Tunggakan bayaran balik pinjaman Kerajaan Persekutuan berjumlah RM30.76 juta berbanding tunggakan sejumlah RM30.18 juta pada tahun sebelumnya.
- Tunggakan hasil didapati meningkat sejumlah RM399,301 kepada RM493.79 juta pada tahun 2016.

4.10.2. Untuk menambah baik prestasi kewangan Kerajaan Negeri disyorkan mengambil langkah-langkah berikut;

- Berusaha untuk mengutip tunggakan hasil yang berjumlah RM493.79 juta dan tunggakan bayaran balik pinjaman daripada Agensi Negeri berjumlah RM814.32 juta pada tahun 2016.
- Meneruskan amalan perbelanjaan berhemat tanpa menjejaskan mutu perkhidmatan dan sumbangan kepada rakyat.
- Mengambil tindakan untuk mengurangkan defisit terkumpul Kumpulan Wang Pembangunan dengan menyediakan peruntukan yang mencukupi untuk menampung jumlah perbelanjaan pembangunan yang telah dirancang dan diluluskan di Dewan Undangan Negeri.
- Menyediakan peruntukan tambahan bagi menyelesaikan baki debit Kumpulan Wang Pendahuluan Diri yang melibatkan perbelanjaan di bawah AP 54 dan AP55 sama ada secara berperingkat atau secara sekaligus. Selain itu, garis panduan perlu disediakan untuk menentukan jenis-jenis kerja kecemasan yang boleh dibayar menggunakan Kumpulan Wang Luar jangka berbanding di bawah Kumpulan Wang Pendahuluan Diri bagi memastikan perbelanjaan dibawah AP 54 dan AP 55 adalah teratur.

BAHAGIAN III
RANCANGAN PEMBANGUNAN
KERAJAAN NEGERI

BAHAGIAN III

RANCANGAN PEMBANGUNAN KERAJAAN NEGERI

5. PENCAPAIAN PELAKSANAAN PROJEK PEMBANGUNAN RMKe-11

5.1. Pelaksanaan Rancangan Malaysia Kesebelas (RMKe-11) Negeri Sabah untuk tempoh lima (5) tahun bermula pada tahun 2016 hingga tahun 2020. Rancangan ini digubal bagi menjelaskan strategi, program dan projek yang akan diperkenal dan dilaksanakan untuk mencapai objektif pembangunan Negeri Sabah.

5.2. Pada tahun 2016, peruntukan yang diluluskan di bawah RMKe-11 adalah berjumlah RM1.28 bilion untuk diagihkan kepada kepada 11 Kementerian/Jabatan bagi melaksanakan 5,547 projek pembangunan di bawah 194 program seperti di **Jadual 5.1**.

JADUAL 5.1
PERUNTUKAN PERBELANJAAN PEMBANGUNAN
DI BAWAH RMKE-11 SEHINGGA 31 DISEMBER 2016

BIL.	KEMENTERIAN/JABATAN	PERUNTUKAN YANG DILULUSKAN DI BAWAH RMKE-11 (RM Juta)	PROJEK (Bil)
1.	Kementerian Pembangunan Infrastruktur	674.22	182
2.	Jabatan Ketua Menteri	232.09	731
3.	Kementerian Pertanian dan Industri Makanan	162.49	163
4.	Kementerian Pembangunan Luar Bandar	100.00	4,254
5.	Kementerian Pembangunan Perindustrian	32.52	19
6.	Kementerian Kerajaan Tempatan dan Perumahan	20.70	32
7.	Kementerian Belia dan Sukan	15.13	77
8.	Kementerian Pelancongan, Kebudayaan dan Alam Sekitar	15.11	38
9.	Kementerian Kewangan	17.33	3
10.	Kementerian Pembangunan Sumber dan Kemajuan Teknologi Maklumat	5.45	20
11.	Kementerian Pembangunan Masyarakat dan Hal Ehwal Pengguna	5.02	28
JUMLAH		1,280.06	5,547

Sumber: Penyata Kewangan Kerajaan Negeri

5.3. Sejumlah RM992.50 juta atau 77.5% daripada peruntukan tersebut telah dibelanjakan pada tahun 2016. Sebanyak tiga (3) Kementerian telah mencapai prestasi perbelanjaan melebihi 80% iaitu Kementerian Pertanian dan Industri Makanan, Kementerian Pembangunan Luar Bandar dan Kementerian Belia dan Sukan. Prestasi perbelanjaan bagi lapan (8) Kementerian/Jabatan yang lain adalah antara 26.8% hingga 77.9%. Prestasi perbelanjaan pembangunan dibawah RMKe-11 yang dibiayai melalui peruntukan Kerajaan Negeri adalah seperti di **Jadual 5.2**.

JADUAL 5.2
PRESTASI PERBELANJAAN PEMBANGUNAN
DI BAWAH RMKE-11 SEHINGGA 31 DISEMBER 2016

BIL.	KEMENTERIAN/JABATAN	PERUNTUKAN YANG DILULUSKAN DI BAWAH RMKE-11 (RM Juta)	PERBELANJAAN SEHINGGA 31 DISEMBER 2016 (RM Juta)	PENCAPAIAN PERATUS (%)
1.	Kementerian Pembangunan Infrastruktur	674.22	515.90	76.5
2.	Jabatan Ketua Menteri	232.09	169.27	72.9
3.	Kementerian Pertanian dan Industri Makanan	162.49	142.95	88.0
4.	Kementerian Pembangunan Luar Bandar	100.00	93.97	94.0
5.	Kementerian Pembangunan Perindustrian	32.52	25.34	77.9
6.	Kementerian Kerajaan Tempatan dan Perumahan	20.70	13.15	63.5
7.	Kementerian Belia dan Sukan	15.13	12.64	83.5
8.	Kementerian Pelancongan, Kebudayaan dan Alam Sekitar	15.11	8.62	57.0
9.	Kementerian Kewangan	17.33	4.64	26.8
10.	Kementerian Pembangunan Sumber dan Kemajuan Teknologi Maklumat	5.45	4.12	75.6
11.	Kementerian Pembangunan Masyarakat dan Hal Ehwal Pengguna	5.02	1.90	37.8
JUMLAH		1,280.06	992.50	77.5

Sumber: Unit Perancang Ekonomi Negeri Sabah

5.4. Di bawah RMKe-11, sebanyak 5,547 projek telah dirancang untuk dilaksanakan oleh 11 Kementerian/Jabatan. Daripada jumlah itu, 5,001 projek atau 90.2% telah siap dilaksanakan, 335 projek atau 6% projek sedang dilaksanakan dan 211 projek atau 3.8% belum dilaksanakan. Prestasi pelaksanaan projek sehingga akhir tahun 2016 adalah seperti di **Jadual 5.3**.

JADUAL 5.3
STATUS PELAKSANAAN PROJEK RMKE-11 SETAKAT 31 DISEMBER 2016

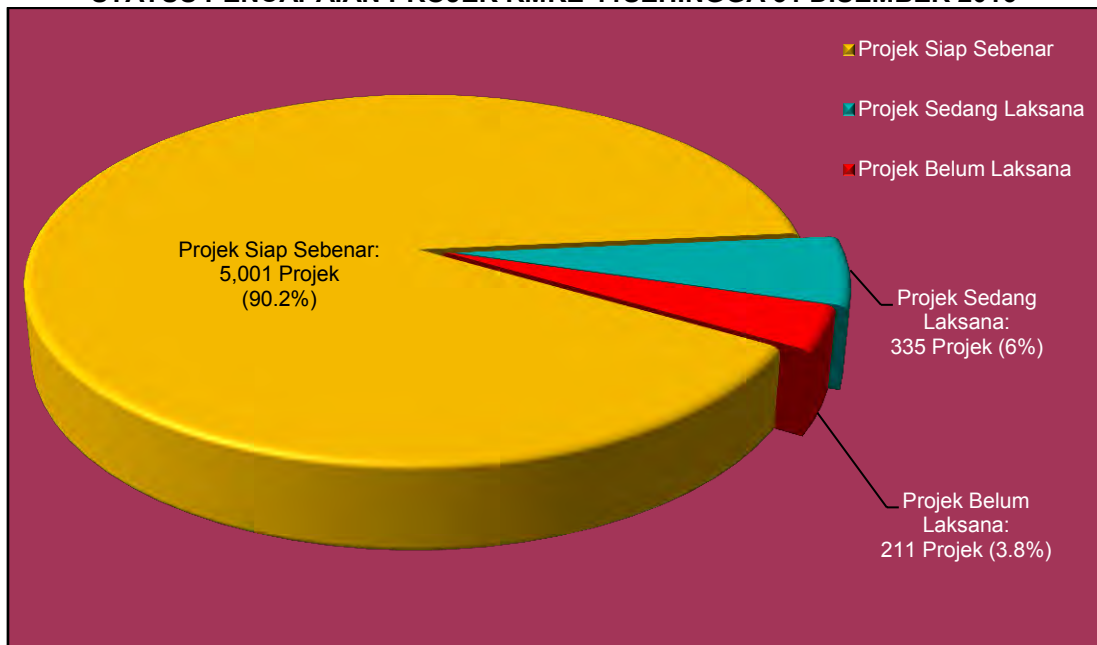
BIL.	KEMENTERIAN/JABATAN	STATUS PELAKSANAAN PROJEK					JUMLAH	
		SIAP SEBENAR	SEDANG DILAKSANAKAN			BELUM MULA		DALAM PERANCANGAN
			DAHULU JADUAL	IKUT JADUAL	LEWAT JADUAL			
1.	Kementerian Pembangunan Luar Bandar	4,254	-	-	-	-	-	4,254
2.	Jabatan Ketua Menteri	634*	-	68	-	1	28	731
3.	Kementerian Pertanian dan Industri Makanan	2	-	153	-	-	8	163
4.	Kementerian Pembangunan Infrastruktur	72	5	39	1	17	48	182
5.	Kementerian Belia dan Sukan	6	1	10	-	1	59	77
6.	Kementerian Kerajaan Tempatan dan Perumahan	1	4	17	-	2	8	32

BIL.	KEMENTERIAN/ JABATAN	STATUS PELAKSANAAN PROJEK						JUMLAH
		SIAP SEBENAR	SEDANG DILAKSANAKAN			BELUM MULA	DALAM PERANCANGAN	
			DAHULU JADUAL	IKUT JADUAL	LEWAT JADUAL			
7.	Kementerian Pelancongan, Kebudayaan dan Alam Sekitar	8	2	12	2	1	13	38
8.	Kementerian Pembangunan Perindustrian	6	-	6	2	-	5	19
9.	Kementerian Pembangunan Masyarakat dan Hal Ehwal Pengguna	9	-	6	1	2	10	28
10.	Kementerian Pembangunan Sumber dan Kemajuan Teknologi Maklumat	9	2	2	-	-	7	20
11.	Kementerian Kewangan	-	-	2	-	1	-	3
JUMLAH		5,001	14	315	6	25	186	5,547

Sumber: Unit Perancangan Ekonomi Negeri, Jabatan Ketua Menteri

Nota*: Sebanyak 610 daripada 634 projek siap adalah projek kecil yang dilaksanakan melalui Jabatan ketua Menteri.

CARTA 5.1
STATUS PENCAPAIAN PROJEK RMKE-11 SEHINGGA 31 DISEMBER 2016

Sumber: Unit Perancangan Ekonomi Negeri, Jabatan Ketua Menteri

5.5. Antara projek terbesar yang belum mula dilaksanakan pada tahun 2016 adalah seperti di **Jadual 5.3**.

**JADUAL 5.4
PROJEK BELUM MULA TAHUN 2016**

BIL.	NAMA PROJEK	PERUNTUKAN DILULUSKAN TAHUN 2016 (RM Juta)	SEBAB BELUM MULA
1.	Skim Pinjaman Am (PSPA)	4.0	Kelulusan peruntukan belum diterima.
2.	Pembinaan Jalan Gunung Trusmadi, Tambunan	3.0	Menunggu keputusan tender Kementerian Kewangan.
3.	EWSS lahad Datu-Pembinaan Loji Rawatan Air, Tangki Simpanan & Saluran Paip Transmisi & Agihan	2.0	Rekabentuk belum disediakan.
4.	Program Mengurangkan kadar Air Tak Berhasil (NRW) di Daerah Tambunan – Fasa II	2.0	Peruntukan yang diluluskan tidak dapat dibelanjakan disebabkan oleh Surat Tawaran Kerja (LOA) diterima pada akhir tahun 2016.
5.	Pembinaan tangki Pra Pemendapan di Loji Air Membakut, Beaufort.	2.0	Menunggu kelulusan reka bentuk. Rekabentuk dan skop kerja belum dimuktamadkan.

Sumber: Unit Perancangan Ekonomi Negeri

5.6. RUMUSAN

Pada keseluruhannya, prestasi pelaksanaan RMKe-11 adalah baik di mana sejumlah RM992.50 juta atau 77.5% daripada peruntukan sejumlah RM1.28 bilion telah dibelanjakan pada tahun 2016. Selain itu, sebanyak 5,001 projek atau 90.2% telah siap dilaksanakan.

BAHAGIAN IV
PENYERAHAN, PENGESAHAN,
PEMBENTANGAN PENYATA KEWANGAN
DAN PRESTASI KEWANGAN
AGENSI NEGERI

BAHAGIAN IV

PENYERAHAN, PENGESAHAN, PEMBENTANGAN PENYATA KEWANGAN DAN PRESTASI KEWANGAN AGENSI NEGERI

6. PENDAHULUAN

Mengikut Akta Audit 1957, Ketua Audit Negara dikehendaki menjalankan pengauditan Penyata Kewangan Agensi Negeri iaitu Badan Berkanun Negeri (BBN), Pihak Berkuasa Tempatan (PBT), Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah dan Majlis Ugama Islam Sabah. Pengauditan ini adalah untuk mengesah dan memastikan ketepatannya serta memberi pendapat sama ada penyata itu menggambarkan kedudukan yang benar dan saksama dengan berpandukan Akta dan Piawaian yang diluluskan.

6.1. PENGAUDITAN PENYATA KEWANGAN

Ketua Audit Negara bertanggungjawab melaksanakan pengauditan terhadap 44 Agensi Negeri iaitu 20 BBN termasuk Majlis Ugama Islam Sabah dan Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah serta 24 PBT di Negeri Sabah selaras dengan kehendak Akta Audit 1957. Daripada jumlah tersebut, pengauditan bagi 18 BBN dan 21 PBT telah dijalankan oleh Firma Audit Swasta bagi pihak Ketua Audit Negara. Lantikan Firma Audit Swasta itu adalah selaras dengan peruntukan Seksyen 7(3) Akta Audit 1957, yang memberi kuasa kepada Ketua Audit Negara melantik pihak yang berkebolehan untuk menjalankan pengauditan bagi pihaknya. Manakala pengauditan penyata kewangan Majlis Ugama Islam Sabah, Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah, Majlis Daerah Kunak, Majlis Daerah Beluran dan Majlis Daerah Pitas dijalankan oleh Jabatan Audit Negara sendiri.

6.2. KEDUDUKAN PENYERAHAN PENYATA KEWANGAN

6.2.1. Mengikut undang-undang tubuh BBN berkenaan, Enakmen Badan-badan Berkanun (Peruntukan-peruntukan Tambahan) 1997 dan Ordinan Kerajaan Tempatan 1961 (Sabah No. 11 Tahun 1961), penyata kewangan BBN dan PBT hendaklah diaudit oleh Ketua Audit Negara. Penyata Kewangan BBN perlu dikemukakan kepada Jabatan Audit Negara tidak lewat daripada 30 April tiap-tiap tahun selaras dengan Arahan Pentadbiran Bil. 1 Tahun 2015 oleh Kementerian Kewangan Negeri Sabah. Manakala Penyata Kewangan PBT pula perlu dikemukakan selewat-lewatnya pada 30 April tahun berikutnya mengikut Pindaan Arahan Kewangan PBT 1961 dan Pindaan Tahun 2007 bertarikh 16 April 2009.

6.2.2. Setakat 30 Jun 2017, semua 24 PBT telah mengemukakan penyata kewangan bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 kepada Jabatan Audit Negara.

Bagi BBN pula, sebanyak empat (4) penyata kewangan BBN bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 belum diserahkan untuk pengauditan. Butiran lanjut kedudukan penyerahan penyata kewangan BBN dan PBT setakat 30 Jun 2017 adalah seperti di **Jadual 6.1** dan **Jadual 6.2**.

JADUAL 6.1
KEDUDUKAN PENYERAHAN
PENYATA KEWANGAN BBN TAHUN 2016 SETAKAT 30 JUN 2017

BIL.	BBN	TARIKH SERAH
1.	Lembaga Kebudayaan Negeri Sabah	08.03.2017
2.	Perbadanan Pinjaman Sabah	21.03.2017
3.	Majlis Perkhidmatan Masyarakat Sabah	30.03.2017
4.	Yayasan Tun Fuad	20.04.2017
5.	Lembaga Sukan Negeri Sabah	20.04.2017
6.	Kumpulan Wang Penanaman Semula Getah Sabah	21.04.2017
7.	Lembaga Industri Getah Sabah	21.04.2017
8.	Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar	27.04.2017
9.	Lembaga Pelancongan Sabah	28.04.2017
10.	Korporasi Pembangunan Desa Sabah	28.04.2017
11.	Pihak Berkuasa Pembangunan Ekonomi dan Pelaburan Sabah	28.04.2017
12.	Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah	28.04.2017
13.	Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah	28.04.2017
14.	Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah	28.04.2017
15.	Lembaga Pemegang Amanah Taman-Taman Sabah	28.04.2017
16.	Lembaga Kemajuan Tanah Negeri Sabah	02.06.2017
17.	Lembaga Kemajuan Perhutanan Negeri Sabah	BT
18.	Korporasi Kemajuan Perikanan dan Nelayan Sabah	BT
19.	Majlis Ugama Islam Sabah	BT
20.	Yayasan Sabah	BT

Sumber: Rekod Jabatan Audit Negara

Nota: BT – Belum Terima

JADUAL 6.2
KEDUDUKAN PENYERAHAN
PENYATA KEWANGAN PBT TAHUN 2016 SETAKAT 30 JUN 2017

BIL.	PBT	TARIKH SERAH
1.	Majlis Daerah Nabawan	03.01.2017
2.	Majlis Daerah Tenom	03.01.2017
3.	Majlis Perbandaran Tawau	05.01.2017
4.	Majlis Daerah Semporna	19.01.2017
5.	Majlis Daerah Keningau	23.01.2017
6.	Majlis Daerah Kuala Penyu	07.02.2017
7.	Majlis Daerah Tambunan	13.02.2017
8.	Majlis Daerah Beluran	27.02.2017
9.	Majlis Daerah Ranau	24.03.2017
10.	Majlis Daerah Beaufort	06.04.2017
11.	Majlis Daerah Putatan	20.04.2017

BIL.	PBT	TARIKH SERAH
12.	Majlis Daerah Kunak	20.04.2017
13.	Majlis Daerah Kota Marudu	21.04.2017
14.	Lembaga Bandaran Kudat	25.04.2017
15.	Majlis Daerah Penampang	25.04.2017
16.	Majlis Daerah Lahad Datu	26.04.2017
17.	Majlis Perbandaran Sandakan	27.04.2017
18.	Majlis Daerah Kinabatangan	27.04.2017
19.	Majlis Daerah Kota Belud	27.04.2017
20.	Majlis Daerah Sipitang	27.04.2017
21.	Dewan Bandaraya Kota Kinabalu	28.04.2017
22.	Majlis Daerah Pitas	28.04.2017
23.	Majlis Daerah Papar	28.04.2017
24.	Majlis Daerah Tuaran	28.04.2017

Sumber: Rekod Jabatan Audit Negara

6.2.3. Kelewatan penyerahan penyata kewangan BBN antaranya berpunca daripada syarikat subsidiari lewat mengemukakan penyata kewangan kepada BBN untuk disatukan dan perbezaan rekod antara subsidiari dengan BBN menyebabkan akaun akhir tidak dapat disediakan.

6.2.4. Semua Penyata Kewangan PBT telah diserahkan untuk pengauditan dalam tempoh empat (4) bulan selepas penutupan akaun tahunan seperti tahun sebelumnya.

6.3. PENGESAHAN PENYATA KEWANGAN

6.3.1. Pengauditan penyata kewangan Agensi Negeri dijalankan untuk memberi pendapat sama ada penyata kewangan menggambarkan kedudukan yang benar dan saksama serta rekod perakaunan yang berkaitan telah diselenggarakan dengan teratur dan kemas kini. Pendapat yang dikeluarkan terhadap penyata kewangan adalah dijelaskan melalui Laporan Ketua Audit Negara Tanpa Teguran, Tanpa Teguran (*Emphasis of Matters*), Berteguran, Bertentangan atau Penafian.

6.3.2. Sebanyak 44 penyata kewangan BBN dan PBT bagi tahun 2015 telah disahkan. Semua penyata kewangan tersebut telah diberi Laporan Ketua Audit Negara Tanpa Teguran kecuali dua (2) agensi yang diberi Laporan Ketua Audit Negara Berteguran seperti berikut:

- **Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar (LPPB)**
 - Penyatuan penyata kewangan LPPB belum dibuat bagi tahun berakhir 31 Disember 2015. Penyatuan penyata kewangan LPPB dengan tiga (3) penyata kewangan syarikat subsidiari iaitu Kuala Menggatal Development

Coporation sdn. Bhd.; Supernesa Sdn. Bhd.; dan Superpanel (Sabah) Sdn. Bhd.

- Penghutang lain-lain berjumlah RM21.61 juta tidak menunjukkan pergerakan pada tahun semasa. Dari jumlah tersebut, sebanyak RM11.84 juta telah diperuntukkan hutang ragu, manakala baki sebanyak RM9.77 juta masih tiada peruntukan hutang ragu disediakan.

- **Majlis Ugama Islam Sabah**

- Amaun penghutang perniagaan sejumlah RM47.15 juta daripada RM67.75 juta yang dinyatakan dalam penyata kewangan tidak dapat disahkan kerana amaun tersebut tidak disokong dengan perjanjian sewa rekod pembayaran berserta baki tunggakan sewa yang lengkap.

6.3.3. Asas Penyediaan Penyata Kewangan

Pada masa ini, penyata kewangan PBT disediakan mengikut asas penerimaan dan pembayaran tunai. Menurut asas ini, hasil dan harta berkaitan diiktiraf semasa diterima dan bukan semasa diperolehi, manakala perbelanjaan diiktiraf semasa dibayar dan bukan semasa dilakukan. Penggunaan asas perakaunan tunai ini dibenarkan di bawah Arahan Kewangan Pihak Berkuasa Tempatan Negeri Sabah 1961 bilangan 273 (*Appendix T*).

6.4. PEMBENTANGAN PENYATA KEWANGAN

Mengikut Enakmen Badan-badan Berkanun (Peruntukan-peruntukan Tambahan) 1997 dan Ordinan Kerajaan Tempatan 1961, penyata kewangan BBN dan PBT yang telah diaudit hendaklah dibentangkan di Dewan Undangan Negeri (DUN). Setakat 30 Jun 2017, semua penyata kewangan BBN dan PBT bagi tahun 2015 telah dibentangkan di DUN kecuali satu (1) agensi iaitu Yayasan Sabah. Penyata kewangan Yayasan Sabah bagi tahun 2015 telah mendapat Laporan Ketua Audit Negara Tanpa Teguran pada 18 Mei 2017 dan dijadual untuk dibentang di sidang DUN yang akan datang.

6.5. PRESTASI KEWANGAN

Sehingga 30 Jun 2017, 16 daripada 20 BBN yang telah mengemukakan penyata kewangan bagi tahun 2016 untuk diaudit. Analisis prestasi kewangan dibuat terhadap 15 BBN yang telah mengemukakan penyata kewangan bagi tahun 2016 kecuali satu (1) iaitu Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah. Daripada jumlah tersebut, hanya tiga (3) penyata kewangan BBN telah diperakukan, iaitu: Perbadanan Pinjaman Sabah; Lembaga Kebudayaan Negeri Sabah; dan Majlis Perkhidmatan Masyarakat Sabah, manakala 12 penyata kewangan BBN sedang diaudit.

6.5.1. Prestasi Kewangan BBN

6.5.1.1. Pada keseluruhannya, kedudukan kewangan tahun 2016 bagi 15 BBN adalah memuaskan berbanding tahun 2015. Pada akhir tahun 2016, surplus pendapatan terkumpul telah menurun sejumlah RM57 juta atau 4.6% kepada RM1.18 bilion pada tahun 2016 berbanding RM1.23 bilion pada tahun 2015. Jumlah aset pula meningkat sejumlah RM311.14 juta atau 13.6% kepada RM2.6 bilion pada tahun 2016 berbanding RM2.29 bilion pada tahun 2015. Aset bersih semasa meningkat sejumlah RM307.87 juta atau 8.9% menjadi RM3.77 bilion pada tahun 2016 berbanding RM3.46 bilion pada tahun 2015. Selain itu, surplus pendapatan tahun semasa menunjukkan penurunan sejumlah RM139.78 juta atau 162.3% kepada RM53.64 juta pada tahun 2016 berbanding surplus RM86.14 juta pada tahun 2015. Prestasi kewangan 15 BBN bagi tahun 2016 berbanding 2015 adalah seperti di **Jadual 6.3**.

JADUAL 6.3
PRESTASI KEWANGAN BBN BAGI TAHUN 2016 BERBANDING 2015

BIL.	PERKARA	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Surplus Pendapatan Terkumpul	1,233.44	1,176.44	-57.00	-4.6
2.	Jumlah Aset	2,294.30	2,605.44	311.14	13.6
3.	Aset Bersih Semasa	3,460.41	3,768.28	307.87	8.9
4.	Surplus Pendapatan Semasa	86.14	-53.64	-139.78	-162.3

Sumber: Penyata Kewangan BBN bagi Tahun 2015 dan 2016

6.5.1.2. Selanjutnya, analisis terhadap Penyata Pendapatan bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 mendapati 12 BBN yang mengemukakan penyata kewangan telah memperolehi surplus antara RM31,800 hingga RM42.83 juta. Perbadanan Pinjaman Sabah masih kekal mencatatkan lebih tertinggi pada tahun 2016 iaitu RM42.83 juta kerana peningkatan dalam pendapatan faedah. Sementara 3 BBN iaitu Kumpulan Wang Penanaman Semula Getah Sabah mencatat defisit berjumlah RM1 juta, Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah mencatat defisit berjumlah RM7.97 juta, dan Lembaga Kemajuan Tanah Negeri Sabah mencatat defisit berjumlah RM186.15 juta pada tahun 2016.

6.5.1.3. Analisis terhadap Lembaran Imbangan pada 31 Disember 2016 mendapati kesemua 15 BBN berada dalam kedudukan stabil di mana aset semasa melebihi liabiliti semasa antara RM2.33 juta hingga RM2.64 bilion. Perbadanan Pinjaman Sabah didapati mencatat aset semasa bersih paling tinggi berjumlah RM2.64 bilion di mana aset semasa berjumlah RM2.68 bilion berbanding liabiliti semasa yang berjumlah RM35.73 juta. Sejumlah RM2.63 bilion daripada aset semasa tersebut merupakan pembiayaan, pendahuluan dan

lain-lain pinjaman. Prestasi kewangan BBN bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 adalah seperti di **Jadual 6.4**.

JADUAL 6.4
PRESTASI KEWANGAN BBN BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016

BIL.	BBN	PENYATA PENDAPATAN BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016 (RM Juta)			LEMBARAN IMBANGAN BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016 (RM Juta)		
		HASIL	PERBELANJAAN	SURPLUS/ (Defisit)	ASET SEMASA	LIABILITI SEMASA	ASET/ (Liabiliti) SEMASA BERSIH
1.	Perbadanan Pinjaman Sabah	209.90	167.07	42.83	2,676.59	35.73	2,640.86
2.	Lembaga Kebudayaan Negeri Sabah	12.98	12.54	0.44	3.96	1.63	2.33
3.	Kumpulan Wang Penanaman Semula Getah Sabah	6.63	7.63	-1.00	9.15	0.65	8.50
4.	Lembaga Pelancongan Sabah	28.65	23.41	5.24	40.09	2.22	37.87
5.	Lembaga Industri Getah Sabah	311.17	278.10	33.07	219.40	25.59	193.81
6.	Lembaga Sukan Negeri Sabah	28.75	28.50	0.25	11.85	2.63	9.22
7.	Korporasi Pembangunan Desa Sabah	147.39	121.97	25.42	71.24	8.05	63.19
8.	Pihak Berkuasa Pembangunan Ekonomi dan Pelaburan Sabah	17.37	11.91	5.46	229.47	1.64	227.83
9.	Majlis Perkhidmatan Masyarakat Sabah	3.46	3.43	0.03	6.30	0.17	6.13
10.	Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar	24.18	23.71	0.47	182.66	118.17	64.49
11.	Yayasan Tun Fuad	0.50	0.09	0.41	11.90	0.06	11.84
12.	Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah	43.52	26.96	16.56	365.04	244.84	120.20
13.	Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah	25.52	33.49	-7.97	145.92	33.43	112.49
14.	Lembaga Pemegang Amanah Taman-taman Sabah	58.26	46.97	11.29	72.34	5.50	66.84
15.	Lembaga Kemajuan Tanah Negeri Sabah	60.67	246.82	-186.15	313.45	94.85	218.60
JUMLAH		978.95	1,032.60	-53.65	4,359.36	575.16	3,784.20

Sumber: Penyata Kewangan BBN bagi Tahun 2016

6.5.2. Analisis Aset

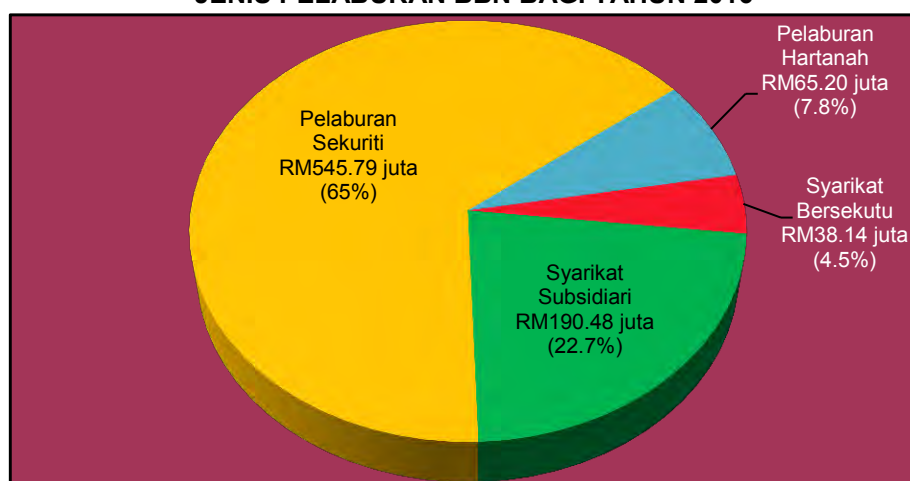
6.5.2.1. Pada akhir tahun 2016, sebanyak 15 BBN memperoleh aset sejumlah RM5.79 bilion berbanding RM5.57 bilion pada tahun 2015 iaitu peningkatan sejumlah RM224.15 juta atau 4%. Daripada jumlah aset tersebut, jumlah aset semasa pada akhir tahun 2016 ialah RM4.36 bilion berbanding RM3.25 bilion pada tahun 2015. Analisis Audit mendapati pada keseluruhannya, nilai aset bersih semasa telah meningkat daripada RM3.46 bilion pada tahun 2015 kepada RM3.77 bilion pada tahun 2016 iaitu peningkatan sejumlah RM307.86 juta atau 8.9%. Sebanyak 10 BBN mengalami peningkatan aset bersih semasa antara RM36,682 hingga RM296.33 juta pada tahun 2016. Dua (2) BBN mengalami peningkatan aset bersih semasa melebihi 20% pada tahun 2016 iaitu Lembaga Kebudayaan Negeri Sabah meningkat sejumlah RM770,179 atau 49.5% kerana pengurangan pemiutang sejumlah RM3.08 juta daripada RM3.25 juta dalam tahun 2015 kepada RM1.63 juta pada tahun 2016 dan ini diimbangi oleh peningkatan penghutang sejumlah RM189,361; dan Korporasi Pembangunan Desa Sabah meningkat sejumlah RM27.12 juta atau 75.2% kerana peningkatan dividen diterima sejumlah RM27.44 juta yang turut menyumbang kepada peningkatan wang di bank sejumlah RM31.29 juta.

6.5.2.2. Selain itu, lima (5) BBN mengalami penurunan dalam aset bersih semasa antara 5.6% hingga 23.2% pada tahun 2016 iaitu Kumpulan Wang Penanaman Semula Getah Sabah mencatatkan penurunan sejumlah RM787,267 atau 8.5% kerana pengurangan stok sejumlah RM1.37 juta; Lembaga Sukan Negeri Sabah mencatatkan penurunan sejumlah RM2.78 juta atau 23.2% kerana peningkatan pemiutang, akruan dan deposit sejumlah RM1.28 juta; Pihak Berkuasa Pembangunan Ekonomi dan Pelaburan Sabah mencatatkan penurunan sejumlah RM13.54 juta atau 5.6% kerana penurunan tunai dan kesetaraan tunai berjumlah RM15.79 juta untuk penggunaan program khas yang dirancang melalui PEMANDU dan TERAJU; dan Lembaga Kemajuan Tanah Negeri Sabah mencatatkan penurunan sejumlah RM41.57 juta atau 16% kerana penurunan inventori RM4.40 juta dan penghutang dagangan RM 4.90 juta disusuli dengan peningkatan pemiutang lain-lain, pinjaman dan hasil tertunda masing-masing RM 29.48 juta, RM 43.99 juta dan RM 21.38 juta.

6.5.3. Analisis Pelaburan

Pada akhir tahun 2016, 13 daripada 15 BBN telah membuat pelaburan berjumlah RM839.61 juta yang terdiri daripada pelaburan dalam syarikat subsidiari, syarikat bersekutu, hartanah dan sekuriti. Analisis Audit mendapati pada keseluruhannya, jumlah pelaburan telah menurun sejumlah RM43.68 juta atau 4.9% berbanding RM883.29 juta pada tahun 2015. Jenis Pelaburan oleh BBN pada tahun 2016 adalah seperti di di **Carta 6.1**.

CARTA 6.1
JENIS PELABURAN BBN BAGI TAHUN 2016

Sumber: Penyata Kewangan BBN bagi Tahun 2016

6.5.4. Analisis Liabiliti

6.5.4.1. Pada akhir tahun 2016, jumlah liabiliti bagi 15 BBN ialah RM3.37 bilion berbanding RM3.08 bilion pada tahun 2015 iaitu meningkat sejumlah RM285.07 juta atau 9.3%. Jumlah liabiliti bagi lima (5) BBN didapati telah meningkat antara 4.7% hingga 96.1% dan jumlah liabiliti bagi 10 BBN pula telah menurun melebihi 7% pada tahun 2016 berbanding tahun 2015. Sementara satu BBN hanya mengalami penurunan jumlah liabiliti 1.1% pada tahun 2016 berbanding tahun 2015.

6.5.4.2. Liabiliti lima (5) BBN meningkat melebihi 4% dalam tahun 2016 iaitu Perbadanan Pinjaman Sabah kerana peningkatan terbitan sekuriti hutang sejumlah RM220 juta; Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah kerana peningkatan pelbagai pemiutang sejumlah RM275,909; Lembaga Sukan Negeri Sabah kerana peningkatan pemiutang pelbagai sejumlah RM941,741; Lembaga Pemegang Amanah Taman-Taman Sabah sejumlah RM3.70 juta atau 4.7% kerana peningkatan pemiutang lain dan cagaran sebanyak RM1.10 juta; dan Lembaga Kemajuan Tanah Negeri Sabah sejumlah RM79.88 juta atau 40% kerana peningkatan Pinjaman sebanyak RM 34.87 juta, peningkatan hasil tertunda RM 21.38 juta dan peningkatan pemiutang lain-lain serta pinjaman semasa masing-masing meningkat sebanyak RM 12.34 juta dan RM11.29 juta.

6.5.4.3. Penurunan liabiliti kesemua 10 BBN iaitu Lembaga Kebudayaan Negeri Sabah sejumlah RM1.62 juta atau 49.9% kerana penurunan pemiutang sebanyak RM1.69 juta; Kumpulan Wang Penanaman Semula Getah Sabah sejumlah RM167,563 atau 20.7% kerana penurunan hutang kepada Lembaga sebanyak RM315,014; Lembaga Pelancongan Sabah sejumlah RM1.55 juta atau 41.1% kerana penurunan pemiutang dan akruan sebanyak RM776,177; Lembaga Industri Getah Sabah sejumlah RM12.51 juta atau 32.4% kerana

penurunan pinjaman jangka pendek sebanyak RM21.53 juta; dan Korporasi Pembangunan Desa Sabah sejumlah RM2.01 juta atau 20% kerana penurunan pemiutang perdagangan sebanyak RM3.65 juta; Pihak Berkuasa Pembangunan Ekonomi dan Pelaburan Sabah sejumlah RM19.06 juta atau 8.1% kerana penurunan pemiutang; Majlis Perkhidmatan Masyarakat Sabah sejumlah RM135,536 atau 43.3% kerana penurunan pelbagai pemiutang, akruan dan pendahuluan sebanyak RM73,376; Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar sejumlah RM1.47 juta atau 1.1% kerana penurunan pemiutang perniagaan, lain-lain pemiutang dan akruan sebanyak RM3.53 juta; Yayasan Tun Fuad sejumlah RM9,034 atau 14.3% kerana penurunan pemiutang; Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah sejumlah RM23.45 juta atau 21.4% kerana penurunan pinjaman bertempoh sebanyak RM24.94 juta. Jumlah liabiliti BBN bagi tahun 2016 berbanding 2015 adalah seperti **Jadual 6.5**.

JADUAL 6.5
JUMLAH LIABILITI BBN BAGI TAHUN 2016 BERBANDING 2015

BIL.	BBN	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
1.	Perbadanan Pinjaman Sabah	1,973.07	2,216.03	242.96	12.3
2.	Lembaga Kebudayaan Negeri Sabah	3.25	1.63	-1.62	-49.8
3.	Kumpulan Wang Penanaman Semula Getah Sabah	0.82	0.65	-0.17	-20.7
4.	Lembaga Pelancongan Sabah	3.77	2.22	-1.55	-41.1
5.	Lembaga Industri Getah Sabah	38.66	26.15	-12.51	-32.4
6.	Lembaga Sukan Negeri Sabah	1.34	2.63	1.29	96.3
7.	Korporasi Pembangunan Desa Sabah	10.06	8.05	-2.01	-20.0
8.	Pihak Berkuasa Pembangunan Ekonomi Dan Pelaburan Sabah	234.30	215.24	-19.06	-8.1
9.	Majlis Perkhidmatan Masyarakat Sabah	0.30	0.17	-0.13	-43.3
10.	Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar	137.63	136.16	-1.47	-1.1
11.	Yayasan Tun Fuad	0.07	0.06	-0.01	-14.3
12.	Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah	288.90	308.13	19.23	6.7
13.	Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah	109.80	86.35	-23.45	-21.4
14.	Lembaga Pemegang Amanah Taman-Taman Sabah	79.37	83.07	3.70	4.6
15.	Lembaga Kemajuan Tanah Negeri Sabah	199.73	279.61	79.88	40.0
JUMLAH		3,081.07	3,366.15	285.08	9.3

Sumber: Penyata Kewangan BBN bagi Tahun 2015 dan 2016

6.5.5. Analisis Nisbah

Analisis Nisbah merupakan satu kaedah untuk menilai kekukuhan kewangan sesebuah agensi termasuk kemampuan bayaran, kecairan, dan perubahan nilai bersih agensi tersebut. Bagi menilai prestasi kewangan 15 BBN pada tahun 2016, analisis Nisbah Semasa, Nisbah Cepat, Aset Bersih Semasa, Aliran Tunai Bersih dan Nisbah Hutang telah dibuat.

6.5.5.1. Nisbah Semasa digunakan bagi menilai keupayaan kecairan agensi untuk menjelaskan hutang jangka pendek. Berdasarkan pengiraan, didapati 15 BBN mempunyai aset semasa berbanding dengan liabiliti semasa melebihi sekali ganda. Ini menunjukkan, 15 BBN berkemampuan untuk mendapatkan tunai bagi membayar segala hutang semasa pada tahun 2016.

6.5.5.2. Nisbah Cepat pula mengukur kemampuan agensi untuk membayar hutang jangka pendek tanpa bergantung pada inventori. Pengiraan Nisbah Cepat mendapati 15 BBN mempunyai kecairan yang mencukupi dan tidak bergantung kepada inventori untuk menjelaskan liabiliti jangka pendek pada tahun 2016.

6.5.5.3. Aset Bersih Semasa bertujuan mengukur keupayaan aset semasa untuk menampung liabiliti semasa dalam satu tempoh. Aset Bersih Semasa yang positif adalah penting untuk memastikan agensi mampu melaksanakan aktiviti semasa dengan sumber kewangan yang mencukupi. Analisis mendapati 15 BBN mempunyai lebih Aset Bersih Semasa pada tahun 2016.

6.5.5.4. Aliran Tunai Bersih menunjukkan nilai kesetaraan tunai yang dimiliki oleh agensi dalam tahun semasa. Pada tahun 2016, sebanyak 15 BBN didapati mempunyai nilai kesetaraan tunai yang positif untuk pergerakan tunai ke dalam atau keluar suatu perniagaan, projek, atau produk kewangan.

6.5.5.5. Nisbah Hutang mengukur peratus dana dibiayai daripada sumber selain ekuiti. Analisis Nisbah Hutang mendapati dua (2) daripada 15 BBN menunjukkan lebih daripada 50% jumlah asetnya dibiayai oleh jumlah hutang. Perbadanan Pinjaman Sabah membuat pinjaman di Syarikat Cagamas Berhad bersandarkan pinjaman perumahan kakitangan Kerajaan Negeri, bank berlesen dan Kerajaan Negeri Sabah dan Pihak Berkuasa Pembangunan Ekonomi dan Pelaburan Sabah tiada membuat pinjaman tetapi pemilikan aset semasa yang tinggi dibiayai oleh geran pembangunan yang belum digunakan. Penilaian terhadap analisis kecairan dan kestabilan BBN bagi tahun 2016 adalah seperti **Jadual 6.6**.

JADUAL 6.6
ANALISIS KECAIRAN DAN KESTABILAN BBN BAGI TAHUN 2016

BIL.	BBN	NISBAH SEMASA	NISBAH CEPAT	ASET BERSIH SEMASA/ MODAL KERJA (RM Juta)	ALIRAN TUNAI BERSIH (RM Juta)	NISBAH HUTANG (%)
1.	Perbadanan Pinjaman Sabah	74.92	74.86	2,640.86	21.45	81.5
2.	Lembaga Kebudayaan Negeri Sabah	2.43	2.43	2.32	3.21	0.3
3.	Kumpulan Wang Penanaman Semula Getah Sabah	14.08	14.08	8.49	3.55	7.1
4.	Lembaga Pelancongan Sabah	18.03	17.88	37.86	39.30	5.1
5.	Lembaga Industri Getah Sabah	8.57	6.62	193.80	147.94	9.9

BIL.	BBN	NISBAH SEMASA	NISBAH CEPAT	ASET BERSIH SEMASA/ MODAL KERJA (RM Juta)	ALIRAN TUNAI BERSIH (RM Juta)	NISBAH HUTANG (%)
6.	Lembaga Sukan Negeri Sabah	4.51	4.51	9.22	8.82	0.2
7.	Korporasi Pembangunan Desa Sabah	8.85	4.32	63.19	46.07	6.4
8.	Pihak Berkuasa Pembangunan Ekonomi dan Pelaburan Sabah	139.60	135.75	227.82	222.99	93.7
9.	Majlis Perkhidmatan Masyarakat Sabah	37.40	37.28	6.13	6.15	0.02
10.	Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar	1.55	1.55	64.48	41.11	0.6
11.	Yayasan Tun Fuad	197.11	197.11	11.83	11.90	0.5
12.	Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah	1.49	1.35	120.19	56.65	45.2
13.	Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah	4.37	4.37	112.49	116.91	13.6
14.	Lembaga Pemegang Amanah Taman-Taman Sabah	13.15	13.15	66.84	43.24	0.4
15.	Lembaga Kemajuan Tanah Negeri Sabah	3.30	3.26	218.61	37.41	44.5

Sumber: Penyata Kewangan BBN

6.5.6. Prestasi Anak Syarikat BBN

6.5.6.1. Analisis Pelaburan Dalam Syarikat

Pada tahun 2016, sebanyak enam (6) BBN telah melabur di 18 anak syarikat dengan jumlah pelaburan sebanyak RM177.40 juta. Badan Berkanun Negeri yang membuat pelaburan tertinggi dalam anak syarikat pada tahun 2016 adalah Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah yang melabur sejumlah RM147.80 juta dalam 9 anak syarikat. Analisis pelaburan pada kos dalam anak syarikat oleh BBN adalah seperti di **Jadual 6.7**.

JADUAL 6.7
ANALISIS PELABURAN PADA KOS DALAM ANAK SYARIKAT PADA TAHUN 2016

BIL.	BBN	ANAK SYARIKAT (100%)	ANAK SYARIKAT (>50%)	JUMLAH SYARIKAT	JUMLAH PELABURAN (RM Juta)
1.	Lembaga Pelancongan Sabah	1	0	1	2.20
2.	Lembaga Industri Getah Sabah	3	0	3	18.90
3.	Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar	3	0	3	8.00
4.	Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah	5	4	9	147.80
5.	Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah	1	0	1	0.001
6.	Korporasi Pembangunan Desa	1	0	1	0.50
JUMLAH		14	4	18	177.40

Sumber: Penyata Kewangan BBN bagi Tahun 2016

6.5.6.2. Status Anak Syarikat

Analisis Audit mendapati enam (6) BBN iaitu Lembaga Pelancongan Sabah, Lembaga Industri Getah Sabah, Lembaga Pembangunan Perumahan Dan Bandar, Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah, Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah dan Korporasi Pembangunan Desa telah melabur dalam 17 anak syarikat yang berstatus aktif. Bilangan anak syarikat yang aktif dan dorman adalah seperti di **Jadual 6.8**.

JADUAL 6.8
BILANGAN ANAK SYARIKAT YANG AKTIF DAN DORMAN PADA TAHUN 2016

BIL.	BBN	BILANGAN ANAK SYARIKAT (Ekuiti Lebih Daripada 50%)		
		STATUS AKTIF	STATUS DORMAN	JUMLAH SYARIKAT
1.	Lembaga Pelancongan Sabah	1	0	1
2.	Lembaga Industri Getah Sabah	3	0	3
3.	Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar	2	1	3
4.	Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah	9	0	9
5.	Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah	1	0	1
6.	Korporasi Pembangunan Desa	1	0	1
JUMLAH		17	1	18

Sumber: Penyata Kewangan BBN bagi Tahun 2016

6.5.6.3. Analisis Keuntungan/Kerugian Terkumpul Syarikat

Pada 31 Disember 2016, sebanyak 11 anak syarikat yang aktif di bawah empat (4) BBN mempunyai keuntungan terkumpul secara keseluruhannya berjumlah RM228.55 juta. Dari segi kerugian terkumpul, analisis Audit menunjukkan tujuh (7) anak syarikat di bawah tiga (3) BBN mempunyai kerugian terkumpul secara keseluruhannya berjumlah RM81.60 juta. Analisis keuntungan terkumpul dan kerugian terkumpul anak syarikat BBN bagi tahun kewangan 2016 adalah seperti di **Jadual 6.9**.

JADUAL 6.9
ANALISIS KEUNTUNGAN/(KERUGIAN) TERKUMPUL ANAK SYARIKAT BBN BAGI TAHUN KEWANGAN 2016

BIL.	BBN	KEUNTUNGAN TERKUMPUL		KERUGIAN TERKUMPUL		KEUNTUNGAN / (KERUGIAN) BERSIH
		BIL. SYARIKAT	(RM Juta)	BIL. SYARIKAT	(RM Juta)	(RM Juta)
1.	Lembaga Pelancongan Sabah	1	4.97	0	0.00	4.97
2.	Lembaga Industri Getah Sabah	3	1.26	0	0.00	1.26
3.	Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar	0	0.00	3	3.20	-3.20
4.	Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah	6	142.83	3	74.42	68.41
5.	Lembaga Pelabuhan-Pelabuhan Sabah	1	79.49	0	0.00	79.49
6.	Korporasi Pembangunan Desa	0	0.00	1	3.98	-3.98
JUMLAH		11	228.55	7	81.60	146.95

Sumber: Penyata Kewangan Anak Syarikat bagi Tahun 2016

6.5.7. Prestasi Kewangan PBT

Penyata kewangan PBT di Negeri Sabah bagi tahun 2016 masih disediakan mengikut asas penerimaan dan pembayaran tunai. Mengikut asas ini, hasil dan harta berkaitan diiktiraf semasa diterima dan bukan semasa diperolehi, manakala perbelanjaan diiktiraf semasa dibayar dan bukan semasa dilakukan.

6.5.7.1. Sebanyak 24 PBT di Negeri Sabah yang terdiri daripada satu (1) Dewan Bandaraya, dua (2) Majlis Perbandaran dan 21 Majlis Daerah. Pada tahun 2016, sebanyak enam (6) daripada 24 PBT memperoleh surplus pendapatan, manakala 18 PBT mencatat defisit. Selain itu, 19 PBT didapati mempunyai harta yang mampu menampung tanggungan semasa. Prestasi kewangan 24 PBT bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 adalah seperti di **Jadual 6.10**.

JADUAL 6.10
PRESTASI KEWANGAN PBT BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016

BIL.	PBT	PENYATA PENERIMAAN DAN PEMBAYARAN BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016 (RM Juta)			PENYATA HARTA DAN TANGGUNGAN BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016 (RM Juta)		
		PENERIMAAN	PEMBAYARAN	SURPLUS/ (Defisit)	HARTA	TANGGUNGAN	HARTA/ (Tanggungan) BERSIH
1.	Dewan Bandaraya Kota Kinabalu	128.62	135.11	-6.49	54.32	37.99	16.33
JUMLAH KECIL		128.62	135.11	-6.49	54.32	37.99	16.33
2.	Majlis Perbandaran Tawau	48.72	49.22	-0.50	55.37	3.44	51.93
3.	Majlis Perbandaran Sandakan	61.34	58.93	2.41	14.15	17.37	-3.22
JUMLAH KECIL		110.06	108.15	1.91	69.52	20.81	48.71
4.	Majlis Daerah Lahad Datu	19.38	16.00	3.38	31.25	0.60	30.65
5.	Majlis Daerah Penampang	22.40	20.76	1.64	43.46	0.64	42.82
6.	Majlis Daerah Keningau	14.73	17.27	-2.54	7.45	2.75	4.70
7.	Majlis Daerah Tuaran	9.81	6.33	3.48	11.85	2.16	9.69
8.	Majlis Daerah Papar	6.60	8.07	-1.47	4.29	2.45	1.84
9.	Lembaga Bandaran Kudat	6.74	7.91	-1.17	1.56	1.17	0.39
10.	Majlis Daerah Beaufort	7.64	8.97	-1.33	0.99	0.06	0.93
11.	Majlis Daerah Putatan	6.07	6.12	-0.05	1.04	0.14	0.90
12.	Majlis Daerah Kinabatangan	6.54	6.52	0.02	1.66	0.70	0.96
13.	Majlis Daerah Semporna	8.49	10.62	-2.13	0.66	0.89	-0.23
14.	Majlis Daerah Beluran	6.74	7.62	-0.88	5.28	1.28	4.00
15.	Majlis Daerah Kota Belud	8.97	9.15	-0.18	4.01	6.93	-2.92
16.	Majlis Daerah Tenom	5.29	5.50	-0.21	2.38	3.28	-0.90
17.	Majlis Daerah Kota Marudu	3.58	3.73	-0.15	0.62	1.13	-0.51

BIL.	PBT	PENYATA PENERIMAAN DAN PEMBAYARAN BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016 (RM Juta)			PENYATA HARTA DAN TANGGUNGAN BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016 (RM Juta)		
		PENERIMAAN	PEMBAYARAN	SURPLUS/ (Defisit)	HARTA	TANGGUNGAN	HARTA/ (Tanggungan) BERSIH
18.	Majlis Daerah Kuala Penyu	3.03	3.31	-0.28	1.65	0.40	1.25
19.	Majlis Daerah Kunak	5.15	5.89	-0.74	4.43	0.07	4.36
20.	Majlis Daerah Sipitang	2.61	3.69	-1.08	3.41	0.09	3.32
21.	Majlis Daerah Ranau	3.33	3.40	-0.07	7.60	4.62	2.98
22.	Majlis Daerah Pitas	1.35	2.20	-0.85	0.85	0.45	0.40
23.	Majlis Daerah Tambunan	4.42	4.85	-0.43	2.42	0.65	1.77
24.	Majlis Daerah Nabawan	3.29	2.29	1.00	1.38	0.02	1.36
JUMLAH KECIL		156.16	160.20	-4.04	138.24	30.48	107.76
JUMLAH KESELURUHAN		394.84	403.46	-8.62	262.08	89.28	172.80

Sumber: Penyata Kewangan PBT bagi Tahun 2016

6.5.7.2. Cukai Perkara Am

a. Kutipan Cukai Perkara Am

Mengikut Seksyen 82 Ordinan Kerajaan Tempatan 1961, setiap pemilik hartanah dalam kawasan perkadaran hendaklah membayar cukai taksiran tahunan mengikut kadar yang ditetapkan oleh PBT. Salah satu komponen cukai taksiran adalah Cukai Perkara Am yang merupakan cukai dikenakan terhadap hartanah yang dikenali sebagai harta pegangan berkadar seperti bangunan kediaman, perniagaan, perusahaan, pejabat dan tanah kosong dalam kawasan perkadaran. Ia ditaksir berdasarkan nilai tahunan dan kadar peratus yang diwartakan. Pada tahun 2016, sejumlah RM122.23 juta Cukai Perkara Am telah dikutip oleh 24 PBT. Kutipan ini meningkat sejumlah RM2.17 juta atau 1.8% berbanding kutipan Cukai Perkara Am pada tahun 2015 yang berjumlah RM120.06 juta. Jumlah hasil Cukai Perkara Am yang dikutip oleh PBT pada tahun 2016 berbanding 2015 adalah seperti di **Jadual 6.11**.

JADUAL 6.11
KUTIPAN CUKAI PERKARA AM PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	PBT	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
		1.	Dewan Bandaraya Kota Kinabalu	48.24	53.04
2.	Majlis Perbandaran Tawau	20.84	20.66	-0.18	-0.9
3.	Majlis Perbandaran Sandakan	21.25	23.00	1.75	8.2
4.	Majlis Daerah Penampang	11.89	8.18	-3.71	-31.2
5.	Majlis Daerah Lahad Datu	7.33	6.99	-0.34	-4.6
6.	Majlis Daerah Keningau	1.56	1.61	0.05	3.2
7.	Majlis Daerah Putatan	1.28	1.84	0.56	43.8

BIL.	PBT	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015 (RM Juta)	2016 (RM Juta)	(RM Juta)	(%)
8.	Majlis Daerah Tuaran	1.69	1.44	-0.25	-14.8
9.	Majlis Daerah Papar	1.68	1.93	0.25	14.9
10.	Majlis Daerah Beaufort	1.12	0.92	-0.20	-17.9
11.	Lembaga Bandaran Kudat	0.54	0.56	0.02	3.7
12.	Majlis Daerah Semporna	0.87	0.71	-0.16	-18.4
13.	Majlis Daerah Kota Marudu	0.71	0.50	-0.21	-29.6
14.	Majlis Daerah Tenom	0.30	0.27	-0.03	-10.0
15.	Majlis Daerah Ranau	0.12	0.14	0.02	16.7
16.	Majlis Daerah Kunak	0.12	0.14	0.02	16.7
17.	Majlis Daerah Sipitang	0.08	0.08	0.00	0.0
18.	Majlis Daerah Kota Belud	0.34	0.08	-0.26	-76.5
19.	Majlis Daerah Nabawan	0.01	0.01	0.00	0.0
20.	Majlis Daerah Tambunan	0.05	0.06	0.01	20.0
21.	Majlis Daerah Kuala Penyu	0.02	0.06	0.04	200.0
22.	Majlis Daerah Pitas	0.02	0.01	-0.01	-50.0
23.	Majlis Daerah Beluran*	0.00	0.00	0.00	0.0
24.	Majlis Daerah Kinabatangan**	0.00	0.00	0.00	0.0
	JUMLAH	120.06	122.23	2.17	1.8

Sumber: Penyata Kewangan PBT bagi Tahun 2016

Nota: * RM2,005

** Majlis Daerah Kinabatangan belum mengenakan Cukai Perkara Am

b. Tunggakan Cukai Perkara Am

Secara keseluruhan, Tunggakan Cukai Perkara Am bagi 24 PBT meningkat sejumlah RM282,772 atau 0.3% iaitu daripada tunggakan sejumlah RM94.01 juta pada tahun 2015 kepada RM94.31 juta pada tahun 2016. Ringkasan tunggakan Cukai Perkara Am adalah seperti di **Jadual 6.12**.

JADUAL 6.12
TUNGGAKAN CUKAI PERKARA AM PADA TAHUN 2016 BERBANDING TAHUN 2015

BIL.	PBT	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015	2016	(RM Juta)	(%)
		RM Juta	RM Juta		
1.	Majlis Daerah Nabawan	0.02	0.02	0.00	0.0
2.	Majlis Daerah Semporna	1.82	2.14	0.32	17.6
3.	Majlis Perbandaran Tawau	9.89	8.46	-1.43	-14.5
4.	Majlis Daerah Tenom	1.39	1.23	-0.16	-11.5
5.	Majlis Daerah Kuala Penyu	0.11	0.04	-0.07	-63.6
6.	Majlis Daerah Keningau	3.34	2.97	-0.37	-11.1
7.	Majlis Daerah Tambunan	0.09	0.11	0.02	22.2
8.	Majlis Daerah Ranau	0.71	0.67	-0.04	-5.6
9.	Lembaga Bandaran Kudat	2.68	1.99	-0.69	-25.7
10.	Majlis Daerah Beaufort	2.87	3.00	0.13	4.5
11.	Majlis Daerah Putatan	5.67	7.22	1.55	27.3

BIL.	PBT	TAHUN		PERUBAHAN	
		2015	2016	(RM Juta)	(%)
		RM Juta	RM Juta		
12.	Majlis Daerah Kunak	0.27	0.36	0.09	33.3
13.	Majlis Daerah Kota Marudu	1.12	0.27	-0.85	-75.9
14.	Majlis Daerah Papar	5.80	4.63	-1.17	-20.2
15.	Majlis Daerah Penampang	5.49	6.47	0.98	17.9
16.	Majlis Daerah Lahad Datu	1.73	2.36	0.63	36.4
17.	Majlis Perbandaran Sandakan	29.26	31.89	2.63	9.0
18.	Majlis Daerah Tuaran	6.91	5.57	-1.34	-19.4
19.	Majlis Daerah Kota Belud	0.89	0.54	-0.35	-39.3
20.	Majlis Daerah Sipitang	0.03	0.05	0.02	66.7
21.	Dewan Bandaraya Kota Kinabalu	13.84	14.22	0.38	2.8
22.	Majlis Daerah Pitas	0.08	0.10	0.02	25.0
23.	Majlis Daerah Beluran**	0.00	0.00	0.00	0.0
24.	Majlis Daerah Kinabatangan***	0.00	0.00	0.00	0.0
JUMLAH		94.01	94.31	0.30	0.3

Sumber: Penyata Kewangan PBT bagi Tahun 2016

Nota:*1. Bil. 1 hingga 9 – Penyata Kewangan telah disahkan

2. Bil. 10 hingga 24 – Penyata Kewangan sedang diaudit

** Majlis Daerah Beluran tidak mempunyai tunggakan

*** Majlis Daerah Kinabatangan belum mengenakan Cukai Perkara Am

Antara sebab peningkatan tunggakan ini ialah sikap pemilik pegangan yang tidak prihatin dan kurang mengambil berat tanggungjawab untuk membayar cukai. Selain itu, maklumat mengenai perkadaran tidak dikemas kini menyebabkan ada pegangan yang sudah tidak wujud tetapi bil masih dikeluarkan. Sehubungan itu, PBT perlu mengambil tindakan yang lebih serius untuk mengurangkan peningkatan tunggakan Cukai Perkara Am seperti mengeluarkan dan menghantar notis tuntutan selepas tarikh genap bayaran, mengambil tindakan undang-undang terhadap penghutang, mengadakan kaunter bergerak serta melakukan pemantauan atau pemeriksaan berkala untuk memastikan Cukai Perkara Am dikenakan mengikut penilaian terkini.

6.6. RUMUSAN DAN SYOR AUDIT

6.6.1. Sehingga 30 Jun 2017, kedudukan penyerahan penyata kewangan Agensi Negeri bagi tahun 2016 adalah baik.

- Semua 24 PBT dan 16 BBN telah mengemukakan penyata kewangan bagi tahun 2016 dalam tempoh yang ditetapkan untuk diaudit.
- Empat (4) BBN masih belum mengemukakan penyata kewangan bagi tahun 2016 untuk diaudit.
- Bagi pengesahan penyata kewangan bagi tahun 2016 pula, penyata kewangan 12 PBT dan tiga (3) BBN telah diperkenan manakala 12 PBT dan 13 BBN sedang diaudit.

- Kesemua Agensi Negeri kecuali satu Agensi Negeri iaitu Yayasan Sabah telah membentangkan penyata kewangan bagi tahun 2015 yang telah dikeluarkan Laporan Ketua Audit Negara di Dewan Undangan Negeri Melakan pada November 2016.

6.6.2. Pada keseluruhannya, prestasi kewangan 15 BBN bagi tahun 2016 adalah memuaskan manakala prestasi kewangan 24 PBT bagi tahun 2016 pula adalah kurang memuaskan seperti berikut:

- Berlakunya penurunan surplus pendapatan tahun semasa sejumlah RM139.78 juta atau 162.3% dan penurunan keuntungan terkumpul sejumlah RM57 juta atau 4.6% berbanding tahun 2015.
- Aset Semasa Bersih dan Jumlah Aset meningkat masing-masing berjumlah RM307.87 juta atau 8.9% dan RM311.14 juta atau 13.6%.
- Sebanyak 11 anak syarikat yang aktif di bawah empat (4) BBN mempunyai keuntungan terkumpul berjumlah RM228.55 juta, manakala tujuh (7) anak syarikat di bawah tiga (3) BBN mengalami kerugian terkumpul berjumlah RM81.60 juta.
- Sebanyak 18 PBT mencatat defisit di antara RM7,000 hingga RM6.49 juta dan peningkatan tunggakan Cukai Perkara Am sejumlah RM282,772 atau 0.3%.
- Kutipan Cukai Perkara Am tahun 2016 meningkat sejumlah RM2.17 juta atau 1.8%.

6.6.3. Untuk memastikan prestasi kewangan bertambah kukuh dan tadbir urus yang baik, Agensi Negeri disyorkan mengambil langkah seperti berikut:

- Lembaga Pengarah Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sabah, Lembaga Pembangunan Perumahan Dan Bandar serta Korporasi Pembangunan Desa perlu memantau prestasi kewangan anak syarikat terutama yang mengalami kerugian terkumpul. Sistem pemantauan yang berkesan penting untuk memastikan anak syarikat berdaya maju dan dapat memberi pulangan.
- PBT hendaklah meningkatkan penguatkuasaan dan mengambil tindakan proaktif untuk memungut hasil bagi mengurangkan trend tunggakan Cukai Perkara Am yang kian meningkat.
- Kementerian Kerajaan Tempatan Dan Perumahan perlu mengambil inisiatif untuk melaksanakan perakaunan berasaskan akruan bagi PBT di Negeri Sabah agar kedudukan kewangan agensi memberi gambaran sebenar dan dapat dinilai secara menyeluruh.

BAHAGIAN V
PEMBENTANGAN
LAPORAN KETUA AUDIT NEGARA
DAN MESYUARAT JAWATANKUASA
KIRA-KIRA WANG AWAM NEGERI

BAHAGIAN V

PEMBENTANGAN LAPORAN KETUA AUDIT NEGARA DAN MESYUARAT JAWATANKUASA KIRA-KIRA WANG AWAM NEGERI

7. PEMBENTANGAN LAPORAN KETUA AUDIT NEGARA MENGENAI PENYATA KEWANGAN KERAJAAN NEGERI SERTA AKTIVITI KEMENTERIAN/JABATAN/ AGENSI DAN PENGURUSAN SYARIKAT KERAJAAN NEGERI

Mengikut Perkara 107(2) Perlembagaan Persekutuan, Laporan Ketua Audit Negara mengenai Akaun Kerajaan Negeri yang telah diaudit hendaklah dibentangkan seberapa segera di Dewan Undangan Negeri. Laporan Ketua Audit Negara mengenai Aktiviti Kementerian/Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Sabah Tahun 2015 Siri 1 telah dibentangkan di Dewan Undangan Negeri Sabah pada 8 Ogos 2016. Manakala Laporan Ketua Audit Negara mengenai Aktiviti Kementerian/Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Sabah Tahun 2015 Siri 2 dan Laporan Ketua Audit Negara mengenai Penyata Kewangan Kerajaan Negeri dan Prestasi Kewangan Agensi Negeri Sabah bagi tahun 2015 telah dibentangkan di Dewan Undangan Negeri pada 21 November 2016.

8. MESYUARAT JAWATANKUASA KIRA-KIRA WANG AWAM NEGERI

8.1. Pada tahun 2016, Jawatankuasa telah bermesyuarat sebanyak tiga (3) kali untuk membincangkan isu-isu berkaitan Laporan Ketua Audit Negara. Mesyuarat pertama diadakan pada 21 hingga 22 Mac 2016 bagi mendengar penjelasan daripada Kementerian/Jabatan/Agensi dan Syarikat Kerajaan mengenai isu-isu yang dibangkitkan dalam Laporan Ketua Audit Negara Tahun 2014 Siri 3. Seterusnya Jawatankuasa bermesyuarat kali kedua pada 26 hingga 27 Oktober 2016 bagi membincangkan isu-isu Laporan Ketua Audit Negara tahun 2015 Siri 1 serta memanggil Jabatan/Agensi/Syarikat yang terlibat untuk memberi keterangan berhubung isu yang dibangkitkan.

8.2. Pada 28 November 2016, Jawatankuasa mengadakan mesyuarat yang ketiga bagi membincangkan isu-isu Laporan Ketua Audit Negara Tahun 2015 Siri 2. Mesyuarat ketiga tersebut turut membincangkan status penyerahan, pensijilan dan pembentangan mengenai Penyata Kewangan Agensi Negeri Sabah bagi tahun 2015 dan mengenai Pengurusan Kewangan Berdasarkan Indeks Akauntabiliti Aktiviti Kementerian/Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Sabah.

8.3. Pada tahun 2017, Mesyuarat Jawatankuasa Kira-Kira Wang Awam Negeri Sabah yang pertama telah diadakan pada 27 dan 28 Februari 2017 bagi mendengar penjelasan daripada Kementerian/Jabatan dan Agensi Kerajaan mengenai isu-isu yang

dibangkitkan dalam Laporan Ketua Audit Negara Tahun 2015 Siri 2. Ringkasan jadual Mesyuarat Jawatankuasa Kira-kira Wang Awam Negeri Sabah adalah seperti di **Jadual 8.1**.

JADUAL 8.1
MESYUARAT JAWATANKUASA KIRA-KIRA
WANG AWAM NEGERI SABAH PADA TAHUN 2016 DAN 2017

BIL.	TARIKH	JABATAN/AGENSI	PERKARA
1.	21 - 22 Mac 2016 (PAC Siri 1/2016)	Majlis Daerah Keningau	Sesi taklimat mengenai pembangunan Daerah Keningau oleh Pegawai Daerah Keningau.
		Korporasi Kemajuan Perikanan dan Nelayan Sabah (Ko-Nelayan) Pihak Berkuasa Pembangunan Ekonomi dan Pelaburan Sabah (SEDIA) JK Chartered Architect Perunding Techno-Awam Sdn. Bhd. SME Konsulat Sdn. Bhd. (Perunding M&E) MOQS Consultants Sdn. Bhd. (Perunding Ukur Bahan) Kontraktor Jayawaris General Kontraktor Dayamun Sdn. Bhd.	Sesi memberi keterangan mengenai Projek Pembinaan Semula Kompleks Perikanan Mini Jeti Ko-Nelayan, Kuala Penyu.
		Jabatan Keretapi Negeri Sabah	Pengurusan Perkhidmatan Keretapi Negeri Sabah. Bengkel jentera tidak digunakan. <i>Electronic Ticketing System</i> (ETS) tidak digunakan. Sistem komunikasi <i>Terrestrial Trunked Radio</i> (TETRA) tidak digunakan.
		Jabatan Hidupan Liar Negeri Sabah	Pengurusan Taman Hidupan Liar Lok Kawi. Kerja pembaikan dan menaik taraf eksibit haiwan tidak dilaksanakan mengikut kontrak perjanjian. Kelemahan dalam proses membuat bayaran. Lebih bayaran bagi Kontrak Bekalan Haiwan. Lebih bayaran bagi kerja penyenggaraan. Lebih bayaran bagi kawalan keselamatan.
		Warisan Harta Sdn. Bhd.	Pengurusan Syarikat Kerajaan; Tunggakan bayaran balik pinjaman oleh Ecoglove Asia Pasific Sdn. Bhd. Projek Pembinaan Wisma Warisan.
		Jabatan Kerja Raya Negeri Sabah Kementerian Kewangan Negeri Sabah Globinaco Sdn. Bhd. Pembinaan Kekal mewah Sdn. Bhd.	Sesi taklimat mengenai Pengurusan Penyenggaraan Jalan-jalan Negeri.
		Jabatan Air Negeri Sabah	Sesi taklimat mengenai Pengurusan Loji Rawatan Air Secara <i>Outsource</i> – Pengurusan Enap Cemar.
		Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Sabah	Sesi taklimat mengenai <i>Master Plan</i> Pencegahan Banjir di Negeri Sabah.
2.	26-27 Oktober 2016 (PAC Siri 2/2016)	Kementerian Kerajaan Tempatan Dan Perumahan Sabah Majlis Daerah Semporna Majlis Daerah Kota Belud Majlis Daerah Beluran Majlis Ugama Islam Sabah Lembaga Industri Getah Sabah	Pembentangan isu-isu Laporan Ketua Audit Negara Tahun 2015 Siri 1 seperti berikut: Pengurusan Kuota Bumiputera Bagi Skim Perumahan. Pengurusan Perolehan Pihak Berkuasa Tempatan. Pengurusan Tanah Wakaf.

BIL.	TARIKH	JABATAN/AGENSI	PERKARA
		• Ketua Menteri Diperbadankan Negeri Sabah • Beaufort Speciality Sdn. Bhd. • Tabin Wildlife Holidays Sdn. Bhd.	- Pengauditan Syarikat.
		• Kementerian Kewangan Negeri Sabah • Jabatan Bendahari Negeri Sabah	- Membincangkan Laporan Ketua Audit Negara Tahun 2015 Siri 1 mengenai Pengurusan Kewangan Kementerian / Jabatan/Agensi Kerajaan Negeri Sabah.
		• Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Sabah	• Taklimat <i>Master Plan</i> Pencegahan Banjir di Negeri Sabah.
		• Kementerian Pelancongan, Kebudayaan dan Alam Sekitar • Jabatan Hidupan Liar	• Prestasi Pengurusan Kewangan Berdasarkan Indeks Akauntabiliti pada tahun 2015 berada pada tahap 2 bintang (memuaskan).
		• Kementerian Kerajaan Tempatan dan Perumahan	• Pengurusan Kuota Bumiputera Bagi Skim Perumahan: - Prestasi keseluruhan pemilikan kuota bumiputera tidak dapat diukur. - Peruntukan kuota lot Bumiputera tidak mencapai 30%. - Pengiklanan jualan rumah untuk Bumiputera tidak mematuhi syarat. - Status pembeli Bumiputera tidak dapat disahkan. - Penjualan melebihi harga yang ditetapkan. - Penalti dan kompaun.
		• Kementerian Kerajaan Tempatan dan Perumahan • Majlis Daerah Semporna • Majlis Daerah Kota Belud • Majlis Daerah Beluran	• Pengurusan Perolehan Pihak Berkuasa Tempatan: - Pematuhan had nilai perolehan. - Perolehan dipecah kecil. - Tempoh pembayaran. - Projek siap/Tidak digunakan. - Penyelenggaraan kemudahan awam.
		• Majlis Ugama Islam Sabah	• Pengurusan Tanah Wakaf: - Tanah wakaf belum diletakhak. - Rekod tanah wakaf tidak lengkap dan kemas kini. - Pembangunan tanah wakaf.
		• Lembaga Industri Getah Sabah • Beaufort Speciality Rubber Sdn. Bhd.	• Pengurusan Syarikat Beaufort Speciality Rubber Sdn. Bhd.: - Mesin memproses lateks belum mencapai tahap maksimum kapasiti pengeluaran <i>Speciality Rubber</i>.
3.	28 November 2016 (PAC Siri 3/2016)	• Kementerian Kewangan Negeri Sabah • Jabatan Bendahari Negeri Sabah	• Membincangkan Laporan Ketua Audit Negara mengenai Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah Bagi Tahun Berakhir 31 Disember 2015.
		• Jabatan Kerja Raya Negeri Sabah • Lembaga Pembangunan Perumahan dan Bandar • Jabatan Pengairan Dan Saliran • Dewan Bandaraya Kota Kinabalu • Lembaga Pemegang Amanah Taman-Taman Sabah • Jabatan Perkhidmatan Haiwan Dan Perusahaan Ternak • Jabatan Perhutanan Sabah • Majlis Daerah Tenom • Majlis Daerah Nabawan • Majlis Daerah Tambunan • Kementerian Kewangan Negeri Sabah • Sabah Development Bank Berhad • Syarikat Desa Plus Sdn. Bhd.	• Pembentangan isu-isu Laporan Ketua Audit Negara Tahun 2015 Siri 2 seperti berikut: - Projek Pembinaan Kompleks Ibu Pejabat Jabatan Pelabuhan dan Dermaga Sabah. - Pengurusan Program Penyewaan Rumah dan Penempatan Semula. - Pengurusan Kawal Selia Air. - Pengurusan Pengenaan dan Kutipan Cukai Taksiran. - Pengurusan Kemudahan Pelancongan Taman-Taman Sabah - Pengurusan Ternakan Lembu dan Kambing. - Pengurusan Perolehan Pihak Berkuasa Tempatan. • Pengauditan Syarikat.

BIL.	TARIKH	JABATAN/AGENSI	PERKARA
		Korporasi Kemajuan Perikanan dan Nelayan Sabah(Ko-Nelayan) Pihak Berkuasa Pembangunan Ekonomi dan Pelaburan Sabah(SEDIA) Kementerian Kerja Raya Malaysia Yayasan Sabah Jabatan Ketua Menteri Negeri Sabah Kementerian Kewangan Negeri Sabah	Kelewatan menyiapkan projek bagi Pakej 2- Pembinaan Kompleks Perikanan Mini Ko- Nelayan. Kelewatan Yayasan Sabah mengemukakan Penyata Kewangan Bagi Tahun 2015.
4.	27-28 Februari 2017 (PAC Siri 1/2017)	Lembaga Pembangunan Perumahan Dan Bandar (LPPB) Majlis Daerah Papar Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Sabah	Pengurusan Program Penyewaan Rumah Dan Penempatan Semula: Flat 5 Tingkat dengan kapasiti sebanyak 80 unit rumah belum diduduki. Tunggakan sewa
		Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Sabah Jabatan Air Negeri Sabah Setiausaha Hasil Bumi Negeri Sabah	Pengurusan Kawal Selia Air: Kajian keperluan air. Pembinaan empangan di Daerah Tawau. Kawasan tadahan air belum diwartakan Pelesenan terhadap aktiviti air belum dilaksanakan.
		Dewan Bandaraya Kota Kinabalu	Pengurusan Pengenaan dan Kutipan Cukai Taksiran: Tempoh cukai taksiran tertunggak. Tindakan kutipan cukai taksiran.
		Lembaga Pemegang Amanah Taman-Taman Sabah Dewan Bandaraya Kota Kinabalu	Pengurusan Kemudahan Pelancongan Taman-Taman Sabah: Kemudahan pelancongan tidak digunakan. Syarat perjanjian penswastan tidak dipatuhi. Kemudahan yang rosak tidak disenggara
		Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak	Pengurusan Ternakan Lembu dan Kambing: Pengeluaran baka dan bibit tidak mencapai sasaran. Pusat Pembiakan beroperasi di bawah kapasiti. Pusat Pembiakan tdak disenggara.
		Jabatan Perhutanan Sabah	Pengurusan Projek Pelancongan: Hasil kerja kurang memuaskan dan tidak siap. Kemudahan tidak digunakan; kolam renang belum beroperasi. Kemudahan tidak digunakan; <i>genset room</i> tidak digunakan. Penyenggaraan kemudahan. Kolam renang tiada aspek keselamatan.
		Majlis Daerah Tenom Majlis Daerah Nabawan Majlis Daerah Tambunan	Pengurusan Perolehan Pihak Berkuasa Tempatan: Perolehan tidak mematuhi had nilai perolehan. Perolehan di Majlis Daerah Tenom dan di Majlis Daerah Nabawan yang sepatutnya dilaksanakan dengan kaedah sebut harga/tender telah dilaksana dengan kaedah pembelian terus. Perolehan Majlis Daerah Tenom dan Majlis Daaerah Nabawan lewat dibayar.

Sumber: Jabatan Audit Negara

PENUTUP

PENUTUP

Pada umumnya, tahap penyediaan dan penyerahan Penyata Kewangan Kerajaan Negeri dan Agensi bagi tahun 2016 adalah baik. Kedudukan kewangan Kerajaan Negeri bagi 31 Disember 2016 berada di tahap baik dengan peningkatan dalam Kumpulan Wang Disatukan. Prestasi kewangan Badan Berkanun Negeri dan Pihak Berkuasa Tempatan masing-masing adalah pada tahap baik dan memuaskan. Prestasi kewangan kerajaan negeri masih boleh dimantapkan lagi dan disyorkan tindakan penambahbaikan seperti berikut:

- a. Kerajaan Negeri disarankan meneruskan usaha mengamalkan perbelanjaan secara berhemat dan mengurangkan tunggakan hasil dan pinjaman supaya kedudukan kewangan kerajaan Negeri berada dalam keadaan yang lebih kukuh. Projek pembangunan hendaklah dirancang dan dilaksanakan dengan cekap dan berkesan bagi meningkatkan kemakmuran negeri dan kesejahteraan rakyat.
- b. Ketua Jabatan/Ketua Agensi perlu mempertingkatkan penglibatan secara *hands on* dalam urusan kewangan.
- c. Ketua Jabatan/Ketua Agensi perlu mewujudkan sistem *check and balance*, mengadakan pemantauan berterusan, *spot check* dan penilaian secara berkala terhadap kerja yang dilaksanakan oleh pegawai termasuk memberi latihan untuk meningkatkan kemahiran dan keupayaan pegawai.
- d. Jabatan/Agensi perlu mempertingkatkan fungsi Unit Audit Dalam (UAD). Antaranya memastikan anggota UAD mendapat latihan dan bimbingan yang secukupnya, menyediakan perancangan audit tahunan supaya pengauditan dapat dilaksanakan mengikut keutamaan, membuat penilaian secara objektif dan bebas bukan sekadar berkaitan dengan aspek kawalan dalaman malahan pengurusan risiko dan tadbir urus organisasi, melaporkan penemuan yang signifikan serta mengesyorkan cadangan yang memberi impak kepada organisasi.

JABATAN AUDIT NEGARA

Putrajaya

11 Oktober 2017

LAMPIRAN

**LAPORAN KETUA AUDIT NEGARA
MENGENAI PENYATA KEWANGAN
KERAJAAN NEGERI SABAH
BAGI TAHUN BERAKHIR 31 DISEMBER 2016**

Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah bagi tahun berakhir 31 Disember 2016 telah diaudit atas arahan saya selaras dengan Akta Audit 1957. Pihak pengurusan Kerajaan Negeri adalah bertanggungjawab terhadap Penyata Kewangan ini dan tanggungjawab saya adalah mengaudit dan memberi pendapat terhadap Penyata Kewangan tersebut. Pengauditan telah dilaksanakan dengan berpandukan piawaian pengauditan yang diluluskan.

Pada pendapat saya, Penyata Kewangan ini memberi gambaran yang benar dan saksama mengenai kedudukan kewangan Kerajaan Negeri Sabah pada 31 Disember 2016; hasil operasi serta aliran tunainya bagi tahun tersebut berdasarkan piawaian perakaunan yang diluluskan. Rekod perakaunannya telah diselenggarakan dengan teratur dan kemas kini.

(TAN SRI DR. MADINAH BINTI MOHAMAD)
Ketua Audit Negara
Malaysia

Putrajaya

8 Jun 2017

PERNYATAAN SETIAUSAHA TETAP KEMENTERIAN KEWANGAN DAN BENDAHARI NEGERI SABAH

Penyata Kewangan Kerajaan Negeri Sabah dan Nota kepada Penyata Kewangan disediakan:

- (a) Mengikut kehendak Seksyen 16(1) Akta Tatacara Kewangan 1957 (Akta 61), Piawaian Perakaunan Kerajaan dan International Public Sector Accounting Standard – Financial Reporting under the Cash Basis of Accounting dan;
- (b) Dengan menyatukan maklumat kewangan daripada semua Jabatan Kerajaan Negeri Sabah.

Penyata Kewangan Kerajaan Negeri yang mengandungi Penyata Kedudukan Kewangan, Penyata Penerimaan dan Pembayaran Wang Tunai, Penyata Prestasi Kewangan dan Penyata Akaun Memorandum berserta Nota kepada Penyata Kewangan menunjukkan kedudukan yang benar dan saksama pada 31 Disember 2016.

Pada masa pernyataan ini ditandatangani, mengikut sebaik-baik pengetahuan kami, tidak wujud apa-apa keadaan yang boleh menjejaskan ketepatan dan kesahihan Penyata Kewangan Kerajaan Negeri 2016.

CHUI NGET NGO
Bendahari Negeri
Sabah

10 Februari 2017

DATUK PG. HASSANEL DATUK PG. HAJI MOHD. TAHIR
Setiausaha Tetap
Kementerian Kewangan Sabah

10 Februari 2017

PENYATA KEDUDUKAN KEWANGAN
pada 31 Disember 2016

<u>Penyata</u>	<u>Nota</u>	<u>2016</u>	<u>2015</u>
		RM	RM
WANG AWAM			
A WANG TUNAI	8	412,395,595	647,019,408
B PELABURAN	9	2,000,267,733	1,488,902,733
		<u>2,412,663,328</u>	<u>2,135,922,141</u>
DIPEGANG BAGI: KUMPULAN WANG DISATUKAN			
C AKAUN HASIL DISATUKAN	10	3,740,809,505	3,674,233,959
D AKAUN PINJAMAN DISATUKAN	11	-	-
E AKAUN AMANAH DISATUKAN	12	(1,328,146,177)	(1,538,311,818)
		<u>2,412,663,328</u>	<u>2,135,922,141</u>

Lembaran Imbangan ini hendaklah dibaca bersama dengan penyata dan nota yang dilampirkan.

CHUAN NGENG NGO
Pendahari Negeri Sabah

10 Februari 2017

DATUK PG. HASSANEL DATUK PG. HAJI MOHD. TAHIR
Setiausaha Tetap
Kementerian Kewangan Sabah

10 Februari 2017

PENYATA PENERIMAAN DAN PEMBAYARAN WANG TUNAI
seperti pada 31 Disember 2016

	2016 RM		2015 RM
TERIMAAN			
Hasil			
Hasil Cukai	1,124,413,176.80		1,084,172,014.50
Hasil Bukan Cukai	1,905,143,437.54		1,983,702,962.71
Terimaan Bukan Hasil	<u>413,055,435.31</u>	3,442,612,049.65	<u>445,679,878.32</u>
			3,513,554,855.53
Pinjaman			
Wang Pinjaman Persekutuan	332,317,968.03		339,041,911.00
Bon Terbitan	-	332,317,968.03	-
			339,041,911.00
Terimaan Lain			
Terimaan Amanah	243,554,195.10		31,991,175.23
Bayaran Balik Pemberian Persekutuan	26,620,343.57		17,315,513.25
Hasil Pembangunan Yang Lain	<u>34,174,000.00</u>	304,348,538.57	<u>49,239,752.00</u>
			98,546,440.48
Jumlah Terimaan		<u>4,079,278,556.35</u>	<u>3,951,143,207.01</u>
BAYARAN			
Perbelanjaan Mengurus			
Emolumen	696,732,288.90		698,387,617.40
Perkhidmatan dan Bekalan	973,135,455.65		1,053,533,157.31
Aset	292,721,262.27		389,269,197.44
Pemberian dan Kenaan Bayaran Tetap	431,490,301.61		455,552,032.36
Perbelanjaan-Perbelanjaan Lain	<u>229,314,683.45</u>	2,623,393,991.88	<u>220,297,691.92</u>
			2,817,039,696.43
Perbelanjaan Pembangunan			
Bayaran Balik Persekutuan	22,680,017.88		17,315,513.25
Pinjaman Persekutuan	286,300,823.98		334,173,625.04
Kumpulan Wang Negeri	<u>683,520,023.63</u>	992,500,855.49	<u>767,585,969.16</u>
			1,119,075,097.45
Perbelanjaan Modal			
Pelaburan Deposit Tetap	511,365,000.00	511,365,000.00	(639,265,000.00)
			(639,265,000.00)
Bayaran Balik Pinjaman			
Pinjaman Dalam Negeri	186,642,511.25		205,114,172.36
Pinjaman Luar Negeri	-		-
Bon Terbitan	<u>-</u>	186,642,511.25	<u>-</u>
			205,114,172.36
Jumlah Bayaran		<u>4,313,902,368.62</u>	<u>3,501,963,966.24</u>
Tambahan/(Kurangan) Wangtunai		<u>(234,623,812.27)</u>	<u>449,179,240.77</u>
Wangtunai Pada 01 Januari		647,019,407.71	197,840,166.94
Tambah/(Kurang) Wangtunai		<u>(234,623,812.27)</u>	<u>449,179,240.77</u>
WANGTUNAI PADA 31 DISEMBER		<u>412,395,595.44</u>	<u>647,019,407.71</u>

Penyata Penerimaan dan Pembayaran ini hendaklah dibaca bersama dengan penyata dan nota yang dilampirkan

CHUANGET NGO
Pendahari Negeri Sabah

10 Februari 2017

DATUK PG. HASSANEL DATUK PG. HAJI MOHD. TAHIR
Setiausaha Tetap
Kementerian Kewangan Sabah

10 Februari 2017

PENYATA PRESTASI KEWANGAN
bagi tahun berakhir 31 Disember 2016

Nota 14	2016 Anggaran RM	2016 Sebenar RM	2015 Sebenar RM
HASIL	4,019,356,250.00	3,835,724,361.25	3,919,152,031.78
<u>Tolak:</u>			
Belanja Mengurus	3,892,644,786.00	2,810,036,503.13	3,022,153,868.79
LEBIHAN HASIL	126,711,464.00	1,025,687,858.12	896,998,162.99
<u>Tolak:</u>			
Belanja Pembangunan	1,280,065,780.00	992,500,865.49	1,119,075,097.45
LEBIHAN / (KURANGAN) KESELURUHAN	(1,153,354,316.00)	33,186,992.63	(222,076,934.46)
DIBIYAI OLEH:			
Pinjaman dan Bantuan Luar Negeri		332,317,968.03	339,041,911.00
Terimaan Balik Pinjaman dan Pelbagai Terimaan		24,689,858.03	20,408,672.02
Perubahan Tunai, Pelaburan dan Amanah		(323,820,833.43)	(581,527,517.48)
JUMLAH PEMBIAYAAN		33,186,992.63	(222,076,934.46)

Penyata Prestasi Kewangan ini hendaklah dibaca dengan penyata dan nota yang dilampirkan.

 CHUI NGET NGO
 Bendahari Negeri Sabah

10 Februari 2017

 DATUK PG. HASSANEL DATUK PG. HAJI MOHD.TAHIR
 Setiausaha Tetap
 Kementerian Kewangan Sabah

10 Februari 2017

PENYATA AKAUN MEMORANDUM
pada 31 Disember 2016

<u>Penyata</u>	<u>Nota</u>	<u>2016</u>	<u>2015</u>	
		RM	RM	
MEMORANDUM ASET				
F1	PINJAMAN BOLEH DITUNTUT	15a	1,080,416,193.04	1,071,734,575.85
F2	PELABURAN	15b	6,534,983,182.31	6,209,272,140.31
MEMORANDUM LIABILITI				
G1	HUTANG AWAM	16a	3,793,511,408.90	3,598,860,360.05

Penyata Akaun Memorandum ini hendaklah dibaca bersama dengan penyata dan nota yang dilampirkan.

CHUI NGET NGO
Bendahari Negeri Sabah

10 Februari 2017

DATUK PG HASSANEL DATUK PG HJ MOHD TAHIR
Setiausaha Tetap
Kementerian Kewangan Sabah

10 Februari 2017

**NOTA KEPADA PENYATA KEWANGAN NEGERI SABAH
Bagi tahun berakhir 31 Disember 2016**

(Nota ini merupakan sebahagian daripada Penyata Kewangan Negeri dan perlu dibaca bersama dengannya)

**DASAR DAN KAEDAH
PERAKAUNAN KERAJAAN NEGERI YANG PENTING**

1. Dasar Perakaunan

Dasar Perakaunan adalah tertakluk kepada undang-undang dan peraturan yang berkaitan dengan pengurusan perakaunan dan kewangan Kerajaan Negeri.

2. Asas Perakaunan

Penyata Kewangan Negeri disediakan berasaskan tunai ubahsuai.

3. Kaedah Perakaunan

Kaedah Perakaunan Kerajaan Negeri adalah berasaskan kepada Perlembagaan Negeri, iaitu:-

- a. Segala hasil atau wang yang diperoleh atau diterima yang seumpamanya hendaklah dimasukkan ke dalam Kumpulan Wang Negeri Disatukan (Fasal 29 Perlembagaan Negeri); dan
- b. Tiada wang kecuali perbelanjaan liabiliti tertentu, boleh dikeluarkan dari Kumpulan Wang Negeri Disatukan melainkan diperuntukkan atau dibenarkan dengan cara lain oleh Dewan Undangan Negeri.

4. Pembentangan Penyata Kewangan Negeri

Penyata Kewangan yang disediakan adalah mengikut kehendak Akta Prosedur Kewangan 1957 (Disemak) Seksyen 16(1) seperti berikut:-

- a. Akaun Hasil Disatukan.
- b. Akaun Pinjaman Disatukan.
- c. Akaun Amanah Disatukan.

NOTA KEPADA PENYATA KEWANGAN NEGERI SABAH Bagi tahun berakhir 31 Disember 2016

(Nota ini merupakan sebahagian daripada Penyata Kewangan Negeri dan perlu dibaca bersama dengannya)

- d. Kumpulan Wang lain di bawah Seksyen 10.
- e. Akaun Memorandum yang terdiri daripada penyata aset dan liabiliti.

Persembahan Penyata Kewangan adalah selaras dengan format Penyata Kewangan Persekutuan.

5. Entiti Perakaunan

Entiti Perakaunan adalah terdiri daripada semua Kementerian dan Jabatan Kerajaan Negeri.

6. Tahun Kewangan

Tahun Kewangan adalah untuk suatu tempoh dua belas bulan yang berakhir 31 Disember setiap tahun seperti mana yang diperuntukkan oleh Akta Prosedur Kewangan 1957 (Disemak).

7. Urusniaga dalam Matawang Asing

Urusniaga dilaksanakan dalam matawang asing diakaunkan berdasarkan nilai setara dalam Ringgit Malaysia yang sebenar pada kadar pertukaran yang berkuatkuasa pada masa pertukaran dibuat. Urusniaga lain yang dilaksana dalam matawang asing diterjemahkan ke Ringgit Malaysia atas kadar piawai yang ditetapkan oleh Akauntan Negara. Keuntungan dan kerugian akibat terjemahan matawang asing diselaraskan kepada akaun hasil.

PENYATA KEDUDUKAN KEWANGAN

8. Wang Tunai

Wang Tunai adalah terdiri daripada Wang Tunai Dalam Tangan, Wang Tunai Dalam Perjalanan dan Wang Tunai Dalam Bank.

NOTA KEPADA PENYATA KEWANGAN NEGERI SABAH **Bagi tahun berakhir 31 Disember 2016**

(Nota ini merupakan sebahagian daripada Penyata Kewangan Negeri dan perlu dibaca bersama dengannya)

9. Pelaburan

Pelaburan yang dilaporkan di dalam Penyata Kedudukan Kewangan adalah pelaburan yang dibuat daripada lebihan Kumpulan Wang Disatukan. Pelaburan diambil kira pada nilai buku.

10. Akaun Hasil Disatukan

a. Akaun Hasil

Kutipan Hasil diakaunkan berdasarkan asas tunai dengan mengambil kira jumlah kasar hasil yang diterima.

b. Perbelanjaan Mengurus

Perbelanjaan Mengurus yang terdiri daripada perbelanjaan bagi maksud Liabiliti dan Bekalan adalah merupakan semua kenaan kepada peruntukan Anggaran bagi bayaran seperti berikut:-

- i. Gaji-gaji, barang-barang dan perkhidmatan;
- ii. Pindahan seperti caruman kepada Kumpulan Wang Pembangunan dan Kumpulan Wang Pinjaman; dan
- iii. Pemberian kepada Badan Berkanun dan Pihak Berkuasa Tempatan.

Perbelanjaan bagi Maksud Liabiliti terdiri daripada perbelanjaan yang dikenakan ke atas Kumpulan Wang Disatukan mengikut undang-undang Negeri.

11. Akaun Pinjaman Disatukan

Pinjaman yang diperolehi oleh Kerajaan Negeri adalah daripada Kerajaan Persekutuan di bawah undang-undang Negeri. Terimaan daripada pinjaman dipindah kepada Hasil

NOTA KEPADA PENYATA KEWANGAN NEGERI SABAH Bagi tahun berakhir 31 Disember 2016

(Nota ini merupakan sebahagian daripada Penyata Kewangan Negeri dan perlu dibaca bersama dengannya)

Pembangunan dan Hasil Disatukan bergantung kepada tujuan pinjaman tersebut. Hutang Awam seperti yang dilaporkan dalam Penyata Memorandum terdiri daripada baki belum selesai.

12. Akaun Amanah Disatukan

a. Kumpulan Wang Pembangunan

Ditubuhkan di bawah Akta Kumpulan Wang Pembangunan. Terimaan bagi kumpulan wang ini adalah terdiri daripada Pinjaman daripada Kerajaan Persekutuan, Caruman Negeri daripada Anggaran Perbekalan, Pemberian Persekutuan, Pemberian Balik (imbuhan balik) daripada Kerajaan Persekutuan bagi projek-projek pembangunan dan bayaran balik pinjaman mengikut Seksyen 2(c) Akta Kumpulan Wang Pembangunan No.70 (1966). Perbelanjaan daripada Kumpulan Wang ini merangkumi perbelanjaan langsung pinjaman dan imbuhan balik.

b. Pelbagai Kumpulan Wang Amanah Kerajaan

Ditubuhkan mengikut peruntukan di bawah Seksyen 10 Akta Prosedur Kewangan 1957 (Disemak) bagi maksud tertentu selaras dengan Akta Prosedur Kewangan. Kumpulan wang ini bercorak Kumpulan Wang Pusingan yang diwujudkan daripada wang yang diluluskan oleh Dewan Undangan Negeri untuk dikeluarkan dari Kumpulan Wang Negeri Disatukan.

c. Akaun Kena Bayar

Akaun Kena Bayar merupakan jumlah yang dipertanggungkan oleh Kerajaan Negeri sehingga 31 Disember 2016 di mana bayarannya dibuat dalam bulan Januari tahun 2017.

NOTA KEPADA PENYATA KEWANGAN NEGERI SABAH **Bagi tahun berakhir 31 Disember 2016**

(Nota ini merupakan sebahagian daripada Penyata Kewangan Negeri dan perlu dibaca bersama dengannya)

d. Akaun Amanah Kumpulan Wang Khas

Ditubuhkan mengikut peruntukan di bawah Seksyen 9 Akta Prosedur Kewangan 1957 (Disemak). Kumpulan wang ini diamanahkan kepada Kerajaan untuk maksud tertentu dan dilaburkan dalam Simpanan Tetap.

e. Akaun Wang Amanah Pelbagai

Wang Amanah ini yang diamanahkan kepada Kerajaan bagi maksud tertentu dan Akaun Amanah ini akan ditutup sebaik sahaja maksudnya telah dicapai.

f. Wang Deposit

Akaun Wang Deposit mengakaunkan wang yang diterima khusus bagi sesuatu maksud di bawah undang-undang tertentu atau mengikut perjanjian dan wang yang diterima secara potongan daripada gaji kakitangan Kerajaan Negeri di bawah undang-undang tertentu atau mengikut arahan daripada Kementerian Kewangan Negeri. Wang yang diterima daripada orang awam akan dipegang untuk jangka masa tertentu dan akan dibayar kembali atau dijadikan hasil apabila ianya tidak dikehendaki lagi. Bagi wang yang diterima dari potongan gaji, ianya akan dibayar daripada Akaun Wang Deposit mengikut undang-undang tertentu atau arahan Kementerian Kewangan Negeri.

PENYATA PENERIMAAN DAN PEMBAYARAN WANG TUNAI

13. Penyata Penerimaan dan Pembayaran Wang Tunai

Semua penerimaan dan pembayaran wang tunai ditunjukkan dalam penyata ini. Terimaan wang tunai terdiri daripada terimaan hasil, pinjaman dan terimaan lain. Bayaran wang tunai terdiri daripada bayaran perbelanjaan mengurus, pembangunan, modal dan bayaran balik pinjaman.

NOTA KEPADA PENYATA KEWANGAN NEGERI SABAH Bagi tahun berakhir 31 Disember 2016

(Nota ini merupakan sebahagian daripada Penyata Kewangan Negeri dan perlu dibaca bersama dengannya)

PENYATA PRESTASI KEWANGAN

14. Penyata Prestasi Kewangan

Lebihan atau kurangan hasil keseluruhan berbanding jumlah perbelanjaan mengurus dan pembangunan serta sumber pembiayaannya menunjukkan kedudukan prestasi kewangan Kerajaan Negeri Sabah.

AKAUN MEMORANDUM

15. Akaun Memorandum - Aset

Perolehan Aset yang dikenakan kepada perbelanjaan mengurus dan pembangunan mengikut asas tunai, seperti pelaburan, hutang boleh dituntut dan tunggakan hasil tidak dilaporkan sebagai aset di dalam Penyata Kedudukan Kewangan.

a. Pinjaman Boleh Dituntut

Baki pinjaman diberi yang masih belum dibayar balik kepada Kerajaan dan boleh dituntut pembayarannya daripada peminjam.

b. Pelaburan

Pelaburan Kerajaan dalam Badan-badan Berkanun, Syarikat dan Agensi-agensi lain dikenakan kepada perbelanjaan mengurus dan perbelanjaan pembangunan.

NOTA KEPADA PENYATA KEWANGAN NEGERI SABAH
Bagi tahun berakhir 31 Disember 2016

(Nota ini merupakan sebahagian daripada Penyata Kewangan Negeri dan perlu dibaca bersama dengannya)

16. Akaun Memorandum - Liabiliti

Baki hutang Kerajaan yang belum kena bayar tidak dilaporkan dalam Penyata Kedudukan Kewangan mengikut asas tunai, seperti Hutang Awam dan Jaminan Kerajaan.

a. Hutang Awam

Hutang Awam terdiri daripada baki hutang kepada Kerajaan Persekutuan yang belum selesai dan bon yang diterbitkan oleh Kerajaan.

17. Akaun Belum Terima

Akaun Belum Terima merupakan Tunggakan Hasil sejumlah RM493,786,158.29 yang sepatutnya diterima oleh kerajaan tetapi belum diterima.

DICETAK OLEH
PERCETAKAN NASIONAL MALAYSIA BERHAD
KUALA LUMPUR, 2017
www.printnasiona.com.my
email: cservice@printnasiona.com.my
Tel.: 03-92366895 Faks: 03-92224773

JABATAN AUDIT NEGARA MALAYSIA

No. 15, Aras 1-5, Persiaran Perdana, Presint 2, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62518 Putrajaya.

I Tel : +603 8889 9000

I Faks : +603 8888 9721